

*Станиславів
у часи Західно-Української
Народної Республіки*

*Документальні свідчення,
спогади, оголошення, накази революційної доби*

**Упорядкував
ІВАН МОНОЛАТІЙ**

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК
«ЛІЛЯ-НВ» 2008

Пропонована увазі читачів збірка документів, споминів і статей – про українське місто Станиславів у революційну добу 1918–1919 рр., час творення держави західних українців. Її підготовлено до 90-річчя проголошення й утворення Західно-Української Народної Республіки, яке відзначатимемо в жовтні – листопаді 2008 р.

Цей випуск із серії «Моє місто» – найцікавіші документальні свідчення тогочасної періодики, спогади безпосередніх учасників Листопадового Зриву 1 листопада 1918 р. – щирі, відверті, безпосередні і по-різному цікаві. Це оповідь про людей і події, які на історичних скрижалях української нації навічно вирізьбили чесноти Волі, Правди, Свободи, хай навіть в окремо взятому місті.

Це – зайвий раз похід вуличками і майданами Станиславова, де відбувалися значні і менш значні події в житті спочатку повітового, а відтак і столичного міста Західно-Української Народної Республіки.

Видання вперше проілюстроване унікальними за своїм інформаційним насиченням кількамовними афішами, відозвами, оголошеннями революційної доби, які свого часу були приховані у спеццовах від широкого загалу дослідників.

Історико-краєзнавче об'єднання «Моє місто» висловлює щиру подяку Державному архівові Івано-Франківської області за надану можливість використати архівні документи

Упорядкування, наукове редагування і коментарі **Івана Монолатія**

Консультант – доктор політичних наук, професор **Максим Гон**

У виданні використані поштівки та ілюстрації з колекції
Зеновія Жеребецького

Серія «Моє місто» друкується за сприяння
п. Юрія Височанського, власника книгарні «Софія» (вул. Незалежності, 9)

ВІД УПОРЯДНИКА

Історію пишуть ті, хто вішає героїв... Ці слова з відомого американського фільму-легенди про Вільяма Волеса й визвольний рух шотландців якнайкраще пасують до історії наших новітніх Визвольних змагань.

Бо й правда, що історію наших кривавих поневірянь за волю народу писали зайди, наїзники, фальсифікатори і просто українофоби. Так тривало досить довго. Довго з погляду звичайних обивателів, покоління яких чи то відходили у засвіти, так і не розповівши онукам правди, чи то у довгі шеренги манкуртів – без батька-матері – які вже не хотіли й не могли пізнати правди про відчайдушні потуги українців у перші десятиліття останнього століття попереднього тисячоліття.

Це останнє судження стосується не лише нібито нещодавнього, советського, минулого, а й почасти – сучасного історієписання. Бо коли сьогодні в умовах широкодекларованої толерантності та стратегічних партнерств нас примушують до згладження гострих кутів спільної історії кількох народів-сусідів, то це зайвий раз свідчить: не навчилися ми пам'ятати, але як завжди чомусь мусимо пробачати і зайвий раз просити: простіть і нас.

Але, перепрошую, коли йшлося про нашу державність і взагалі фізичне існування як нації, а зайдам – про нібито одвічні кресли, диспут фахівців повинен принаймні проходити в іншій площині. А отже дослідження наших національних революцій має відбуватися принципово і відповідально.

Та йдеться не про це. Адже, приміром, не можна уявляти себе більшим католиком за Папу чи ж переконливішим дослідником процесів, які вже емпірично не перевіриш, але необхідно тверезо, «без броду», намагатися побачити світла і тіні, рушії і гальма наших державницьких потуг. Бо саме в них і криються наші сьогоднішні невдачі і поразки, наше містечкове й загумінкове гетьманство, наш хуторянський ура-патріотизм і нібито постійна, безперервна, тяга

до міфологізованої, а більше політизованої «єдиної, соборної України».

Пропонована увазі читачів збірка документів, споминів і статей – про українське місто Станиславів у революційну добу 1918–1919 рр., час творення держави західних українців.

Усталена назва цього державного організму – Західно-Українська Народна Республіка.

Це про неї відомий український історик Іван Лисяк-Рудницький з цього приводу відзначив: «Галичина 1918–1919 років – єдиний в новітній історії приклад українського державного правопорядку».

Це про неї за 90-літній історичний вік написано багато і доброго, і злого, і щирих побрехеньок. Що ж до останніх, то вони зазвичай є прикрішми і дошкульнішими в місцевому краєзнавстві. А я ще додав би, – регіональному українознавстві, за яке кожен зі щирих співгромадян окремо і нація загалом відповідальні. Бо саме з нього «черпаються» не лише окремі відра для великої річки шкільної програми, а й, що найважливіше, снага історичної пам'яті молодого покоління. Покоління, яке може «без проблем» плутати і січових стрільців із січовиками-запорожцями, і «Січі» Кирила Трильовського з кількома Січами козацької ери, а не лише Тараса Шевченка із сучасними двома Андріями тощо.

Це збірка спогадів, розвідок і революційних плакатів – про неповні два, а точніше півроку свободи і надій, як би сьогодні сказали, на краще, а отже – про гіркоту поразки.

Це оповідь про людей і події, які на історичних скрижальх української нації навечно вирізьбили чесноти Волі, Правди, Свободи, хай навіть в окремо взятому місті.

Це – зайвий раз похід вуличками і майданами Станиславова, де відбувалися значні і менш значні події в житті спочатку повітового, а відтак і столичного міста ЗУНР. І багато іншого, яке, як на мене, свідчить про головне: присутність українського духу в національно-визвольній боротьбі станиславівських містян, які за одну ніч перейшли рубікон від підданих австрійських імператорів і королів до повноправних громадян Української держави.

А тепер для скептиків і песимістів від історії. Сучасний класик світової історіографії, англієць польського походження історик Норман Дейвіс у своїй «Європі» дотепно переказав одну бувальщину

про життєвий цикл мухи-одноденки в сорока томах, опубліковано одним науковцем. Це, і трохи більше, приклад сучасної тенденції до того, щоб знати дедалі більше про дедалі менше.

У цій збірці документів і матеріалів мало оригінального. Головна її мета – розгорнути килимок міської минувшини лише одного історичного періоду, який був маленькою стяжкою великого килима подій і людей, показати мало відомі широкому загалові події, факти, судження, а також не опубліковані досі плакати й афіші часів ЗУНР – ЗОУНР.

Отож добір, упорядкування й презентація дослідницького матеріалу можливо в кінцевому варіанті передасть буденні людські враження про цілість революційного Станиславова від листопада 1918 р. і до травня 1919 р. І не більше. Бо саме тоді він перестав бути лише українсько-революційним, а його знову окупували зайди.

Іван Монолатій,
*директор Наукового центру дослідження
українського національно-визвольного руху
Інституту історії і політології Прикарпатського
національного університету ім. В. Стефаника,
кандидат історичних наук, доцент*

*Пам'ятник, встановлений до 85-річчя проголошення
Західно-Української Народної Республіки*

ВЕЛИКИЙ ЗРИВ

Наказ Центрального Військового Комітету про початок збройного повстання з метою захоплення влади у Східній Галичині від імені Української Національної Ради**

[31 жовтня 1918 р.]

В ніч з 31 жовтня на 1 листопада ц. р. Українська Національна Рада¹ переймає владу над українськими землями Австро-Угорщини. Тієї ночі українські військові частини займають Львів. Те саме заряджено по всіх містах Східної Галичини. Після одержання цього наказу негайно опанувати містом.

*Правописні норми всіх документів і спогадів – збережено. –
Наук. ред.

**Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Документи і матеріали. Том 1: Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР. / Уклад. О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 243, № 103.

¹Функції вищого законодавчого органу в умовах національної революції виконувала Українська Національна Рада, створена 18 жовтня 1918 р. у м. Львові як Конституанта (Конституційні Збори) українського народу, що проживав на його етнографічних землях в Австро-Угорській імперії. До складу Української Національної Ради (УНРади) згідно зі Статутом, ухваленим 18 жовтня 1918 р., ввійшли: всі українські депутати обох палат австрійської Державної Ради (Парламенту і Палати Панів), крайових соймів Галичини й Буковини, по три представники українських політичних партій з цих земель. Крім зазначених у Статуті делегатів, у засіданнях УНРади брали участь ще й представники від українського студентства Галичини. Функції президії УНРади в період львівської сесії виконувала президія Української Парламентарної Репрезентації. 19 жовтня 1918 р. УНРада ухвалила постанову про утворення Української держави на українських етнографічних землях Австро-Угорщини та закликала національні меншини цієї території уконституюватися і вислати своїх представників до УНРади пропорційно кількості населення. При цьому євреїв визнано за окрему національність.

Відозва Української Національної Ради «Український Народе!»*

[1 листопада 1918 р.]

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Голосимо тобі вість про твоє визволення з віковичної неволі.

Від нині Ти господар своєї землі, вільний горожанин Української Держави.

Дня 19 жовтня твоєю волею утворилася на українських землях бувшої австро-угорської монархії Українська Держава і її найвисша власть, Українська Національна Рада.

З нинішнім днем Українська Національна Рада обняла власть в столичнім місті Львові і на цілій території Української Держави.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Доля Української Держави в Твоїх руках. Ти станеш як непобідний мур при Українській Національній Раді і відіпреш і ворожі замаху на Українську Державу.

Заки будуть установлені органи державної власти в законнім порядку, українські організації по містах, повітах і селах мають обняти всі державні краєві і громадські уряди і в імені Української Національної Ради² виконувати власть.

Де сього ще не зроблено, дотеперішні неприхильні Українській Державі уряди мають бути усунені.

Всі жовніри української народности підлягають від нині виключно Українській Національній Раді і приказам установлених нею військових властей Української Держави. Всі вони мають стати на її оборону. Українських жовніврів з фронтів кликається отсим до рідного краю на оборону Української Держави³.

Все здібне до оружя українське населенне має утворити боеві відділи, які або ввійдуть в склад української армії або на місцях

*Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 1: Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР. / Уклад. О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 244-246, № 105.

²10 листопада 1918 р. УНРада доручила Раді Державних Секретарів здійснити необхідні заходи для з'єдинення всіх українських земель в єдину державу. 13 листопада 1918 р. УНРада ухвалила Тимчасовий Основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії, який проголосив утворення Західно-Української Народної Республіки.

оберігатимуть спокій і порядок. Особливо мають бути оберігані залізниці, почта й телеграф.

Всім горожанам Української Держави без різниці народности і віросповідання заporučається горожанську, національну і віроісповідну рівноправність.

Національні меншости Української Держави – Поляки, Жиди, Німці – мають вислати своїх відпоручників до Української Національної Ради⁴.

Аж до видання законів Української Держави обов'язують теперішні закони, на скільки вони не стоять у противенстві основ Української Держави.

Як тільки буде забезпечене й укріплене існування Української Держави, Українська Національна Рада скличе на основі загального, рівного, безпосереднього і тайного виборчого права Установчі Збори, які рішать про дальшу будучність Української Держави.

Склад утвореного Українською Національною Радою кабінету і його програму оголоситься.

Український Народе!

Всі свої сили, все посвяти, щоб укріпити Українську Державу!

Львів, 1 падолиста 1918 р.

Посланець УНРади в Станиславові – Микола Стрільчик.

Нар. 11 квітня 1895 р. в Кривенькому на Гусятиниціні. Розстріляний у Києві 19 листопада 1937 р. Реабілітований 20 червня 1989 р.

Українська Національна Рада

³30 жовтня 1918 р. УНРада заклікала українське населення Галичини не виконувати розпорядження Польської Ліквідаційної Комісії та визнала Український Легіон Січових Стрільців як основу національних збройних сил проголошеної держави.

⁴Наприкінці листопада — на початку грудня 1918 р. у Галичині згідно з постановою УНРади від 15 листопада 1918 р. були проведені доповнювальні вибори від громадських організацій повітів і більших міст. Національні меншини республіки зі свого права представництва в УНРаді не скористалися.

ПЕРЕДУМОВИ ЛИСТОПАДОВОГО ЧИНУ

Кореспонденція львівської газети «Українське слово» про маніфестацію у Станиславові на честь проголошення самостійності УНР і підписання Берестейського миру*

[Станиславів, 3 березня 1918 р.]

Устроєнем свята 3-го марта занявся окремиий комітет під проводом надрадника інж. Мирона. – З сіл від 9-тої години рано почали сходитися люди. Йшли цілі села, зібрані взірцево, чвірками. Переважало жіноцтво та молодь. Менше було старших чоловіків. Ряди мужчин на жаль доси топніють на фронтах, у окопах, в землянках. До 11-тої години перед полуднем нагромаджувалися люди з поодиноких близших і дальших сіл Станиславівського повіту, молодь міських шкіл і корпорації залізничників тощо.

Маніфестація 3 березня 1918 р. з нагоди підписання Берестейського мирного договору і проголошення незалежності УНР

*Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 1: Листопадава 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР. / Уклад. О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 99-101, № 25.

Скінчилася велика Служба Божа, яку відправив Ексц. еп. Хомишин. Духовенство сим разом брало активну участь у нарадах комітету над приготованем свята і співділало з ним, у повнім і згіднім порозуміню. Ексц. еп. Хомишин і мітрат о. Гордієвський доложили всіх зусиль для звеличання свята.

Після Богослуженя Владика під голим небом на майдані біля церкви виголосив патріотичну проповідь: «Безпримірна в історії світа страшна, жорстока, безпощадна війна наближається до свого закінчення – казав Владика до зібраних на великій площі тисячів народу. – Чотири роки кервав наш нарід по сей і по той бік державної межі, що розділяла нашу націю. І ось той нарід-мученик, який найбільше страждав і по геройськи терпів і зносив дану йому Богом долю, той нарід, над яким уже панахиду відправляли заздрі й лукаві його вороги – не згинув у вихрах віків. Він воскрес отсе до нового житя. І дивним дивом сей нарід-страдалець, який стільки кривд зазнав від других, він саме перший на цілім світі сказав: доволі крови, доволі ворожнечі, доволі слів, нехай буде мир».

В само полудне розпочався похід. Тривав 2 години. Се була величава українська маніфестація, торжественне свято, перший укр.

Святкове богослужіння з нагоди підписання Берестейського мирного договору і проголошення незалежності УНР

«великдень», як сказав пізніше в своїй промові «на валах» посол др. Лев Бачинський. – Маса народу плили й плили вулицями міста. Станиславів був залитий філями з укр. сіл. В виду сили і стихійности сих народних мас, народних кадр, кріпшало і гордилося в нас національне почуте. Навіть чужинці не могли остоятись пасивно супроти величності сього свята. Й вони відкілясь пороздобували синьо-жовті стяжки і попричіплювали їх собі на грудях та горділи ними. Незвичайне вражінє робило, як між тими рядами кріпких жінок, дебелих дівчат, черствих молодиць, буйних доростаючих парубків, «соколів», вояків в австрійських одностроях, «січовиків», добачилося старих, старесеньких, біловолосих згорблених літами до землі дідусів-патріотів, як і ті йшли, щоби з цілим народом, у всій повазі, заявити також свою радість з приводу воскресеня України.

Похід йшов вул. Голуховського до парку, а потім Липовою й Третього мая та розсипався напоследок немов муравище на Валах. Ріжноцвітна юрба залила всі горбки. Наче море цвіта запестрілося всіма красками людське зборище.

Прапори, таблиці з написами сіл, які брали участь в поході, всякі хоруговки, таблиці з найріжнішими кличами, які тепер на часі, все видніло над морем голов. Авсюди найприкладнійший взірцевий порядок.

Вдалася чудова погода. Сонце схиялося вже в пурпурі на захід, коли на трибуну виступив наш славнозвісний бесідник пос. др. Лев Бачинський.

«Велика се хвиля, в якій ми тут зібралися – говорив він. Найновіші вістки саме доносять, що укр. війська ввійшли назад до престольного города Київа. І ми радіємо. Віки ждали ми, терпіли неволю, жили в рабстві, але час прийшов і ми до сліз зворушені щастем, що дожили хвилі, в якій бачимо нашу Україну самостійною, незалежною державою, Ми, які доси втішної, відрядної хвилини не мали, на яких голови лихо за лихом, удар за ударом валився, святкуємо тепер воскресенє вольної України на руїнах царату, якого розпад віщував Шевченко. Сьогодні зійшлися ми тут для вислову нашої непомірної безмежної радости, що Україна – вольна, самостійна, від нікого незалежна держава! Се наше перше правдиве всеукраїнське, цілонародне свято, наш перший Великдень!» Промову закінчив п. посол зазивом до присяги, що вся зібрана 50-тисячна маса народу сповнить все і всюди свій обовязок зглядом України й нації, коли би вона знайшлася в небезпеці. Грімке «Вже воскресла» закінчило се свято. – З почутем надії й сили почав нарід розходитися домів.

Іван Ставничий

**Повідомлення львівської газети «Діло»
про народне віче у Станиславові з вимогою утворення
окремого коронного краю і возз'єднання усіх українських
земель в єдиній самостійній державі**

[Станиславів, 30 вересня 1918 р.]

Ми повинні в сі дні по цілій нашій країні співати: «Не пора!..» Щоби громом розходилася наша пісня на увесь світ, щоби скрізь був чутний наш голос – волі.

Чи чуєш, світе? Ось недавний раб скинув кайдани, наложені катами, і з уст мільонів один піднебесний гомін несеться:

«Не пора, не пора, не пора

Москалеви й Ляхови служить!»

Сей голос приноситься й зі Станиславова.

Населенне міста й цілого округу рішило згромадити ся на велике віче та кликнути до «братанків»:

«Зась вам до нас! Руки геть!»

Але ц. к. староство не дало на віче дозволу.

За се не дозволяється Українцям відпекуватись від т. зв. польського «королівства», про яке ще не знати, що з ним буде, чи взагалі існуватиме.

В назначену 2-гу годину з полудня в неділю 22 вересня с. р. зібралось в світлиці «Сокола» при вул. Третього Мая ч. 18 та в великому городі-майдані кільканайцять тисячів народу з сіл.

Посол державної ради д-р Лев Бачинський відкрив збори довірочні, промовляв за запрошеннями, та предложив вибрати президію. В її склад увійшли д-р Володимир Янович як голова, о. Теодор Матейко і п. Мартин Королюк як містогорова, секретарював п. Іван Ставничий.

Обіймаючи провід, звернувся д-р Янович зі сердечним привітом до зібраної численно громади. Так не зважаючи на заборону віча – говорив предсідник – є спроможність подати наші думки і нашу волю туди, де потрібно, що би нас чули, а ті круги, які повинні бути вдячні Україні за розв'язанне рук на Сході та ви доброохотні, як і за противольні користи, що відтіля тягнуться, а без яких давно було би все тут пропаще.

Головний реферат виголосив д-р Лев Бачинський. Здобуток сеї війни – бесідував красномовно речник – є клич за самоозначуванням

*Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 1: Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР. / Уклад. О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 155–157, № 61.

народів. Не вільно, щоб одні народи накидали силоміць свою волю другим. Тайна дипломатія, де поза плечима народів рішається без них, вводиться до абсурда. Зокрема перфідна політика т. зв. Польщі, яка сама ще в невилазному ярмі, а вже посягає по куски з чужого города.

За наші страшні жертви перед війною в виді податків і земних плодів, в час війни в виді майна і крові, маємо нерівне виборче право та безліч нових кривд, які виповнять великий том мартирольогії нашого народу в книгах історії. Але пятна зради нам ніхто не закине.

Минув час, коли можна було рішати без нас і проти нас.

Ми в ніяке, а тим менше польське, ярмо не підемо. Ми сьогодні не раби більше.

Після посла д-ра Льва Бачинського забрав слово п. Романчик. Подав кілька звісток про місцеву громаду (групу) українських залізничників, яка за коротенький час свого існування вже хоче купити 2-поверхову кам'яницю, де приміщалися би школа для дітей українських залізничників, бурса, світлиця на відчити і драматичні виставки, гостинниця для переїзжих тощо. Без сумніву ціле наше суспільство підіпре всіми силами сі змагання створити нову кріпость проти польської навали на нашу землю, в місті, яке є осідком ц. к. дирекції державних залізниць. Бесідник говорив про роботу на творення цілих лав наших бойовиків, про будування життєвих і товариських відносин, про вживання не скрізь української мови, про українські легітимації для членів народу. Коротке слово закінчив окликом: «Доки одного Українця не стане, будемо боротися!»

По сім д-р Лев Бачинський відчитав резолюцію з рішучим протестом проти троюдження і затій Поляків зрабувати Українцям Східну Галичину та з жаданнем від Австрійської держави створити з загарбаних дужчими доси народами – насильниками українських земель Галичини, Буковини і північної Угорщини окремих коронний край. «Торгувати нами, казав останні слова промовець, не дамо! Серця наші запалені вогнем боротьби до загину! Не здійсняться затії ворогів, доки з нас оден живий! Нехай ворог гине! Сороміліоновий український нарід нехай живе! Слава Українській державі!»

На закінченне виголосив кілька слів голова зборів, д-р Володимир Янович.

«Будьмо готові! Будьмо готові відперти ворожу руку! А там колись і у нас буде ліпше!»

ЛИСТОПАДОВИЙ ЧИН

Повідомлення представника Української Національної Ради Миколи Дичковського про листопадові події у Станиславові*

[Не раніше 1 листопада 1918 р.]

Вночі з 1 на 2 падолиста взяли владу в руки. Поміг полк 95 і німецькі офіцери допомогли. Утвердилася Укр. Народна Рада, а її головою є надрадник залізничної Мирон.

Комісарем міським (бурмістром) п. др. Янович. Командантом військовим сотник Русин.

Створено повітовий харчовий уряд, начальником Величко, урядник магістрату. Функціонує справно:

Жандармерія підняла свої функції і є в наших руках.

Повітовим командантом жандармерії полковник Німець.

Утворено в місті міліцію. Командантом міліції фельдфебель Когутяк.

Твориться також жидівська міліція.

В повіті цілковитий спокій і лад.

Поручник УСС Гнатевич переводить вербунок.

Залізниця в руху при помочі укр. урядників і Жидів.

Поляки застрайковали.

Тимчасовим повітовим комісарем на місці старости, котрого усунуно, став радник суду Кульчицький.

Інформація польського офіцера про події у Станиславові на початку листопада 1918 р.**

[Не раніше 9 листопада 1918 р.]

(З оповідань офіцера, який прибув з іншого боку фронту).

9 листопада (1918 р.) 115 австро-угорський полк піхоти, до якого наш інформатор належав, було розв'язано у Херсоні німцями під приводом браку дисципліни і фактів грабунків. Зданий полк головним чином рекрутувався з Східної Галичини. Вояків роззброїли, а

* Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 1: Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР. / Уклад. О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 285, № 111.

** Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 1: Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР. / Уклад. О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 379-381, № 205. Переклад з польської – упорядник.

офіцерам залишили ручну зброю, а після цього дозволили самостійно повертатися додому. До Вознесенська йшли пішки, там вдалося сісти до товарних вагонів і так доїхати до Гусятина (27 листопада). Разом з ними їхали й чехи, яких на кордоні Галичини роззброїли. Українська військова прикордонна служба змусила офіцерів відіслати вояків до Станиславова. Однак на наступних станціях вояки повтікали, так що з офіцерів там залишилися один італієць, один чех і кілька поляків. Вони отримали вагон II-ого класу, а ручну зброю наразі їм залишили. На проміжних станціях українські патрулі провадили кількаразові ревізії, відібравши у кількох офіцерів револьвери. Ті ж, виклавши решту ручної зброї, вистригнули у вікно. В Монастириськах (до вагону) сів українець – директор тютюнової фабрики. В розмові він назвав оборону Львова вар'ятством, бо «батяри» (так назвав оборонців Львова) не здолають української армії.

В Станиславові нас забрали до команди двірця і піддали детальному обшуку. При цьому в офіцера-італійця вкрали кількесот єгипетських папіросів. Подальшу подорож заборонили, натомість видали перепустки до міста з вимогою зголошення в команді міста не пізніше 24-х годин. Комендант міста капітан Рожанковський і його ад'ютант поручник Гоморек щодо польських офіцерів поводитися дійсно справно, однак заявили, що про виїзд (далі) немає й мови. Відразу мали (ми) отримати помешкання в касарні на Діброві (це

Залізничний двірець. Початок 20 ст.

касарня і одночасно арешт, де утримують інтернованих). Після прохання до коменданта міста (нам) дозволили приватне помешкання і носіння мундуру без (військових) ознак. Жодної допомоги нам не надали, то ж ми мусили утримуватися з власних заощаднень. Офіцерам інших національностей дозволили повертатися додому через Угорщину. По кількаденному перебуванні у Станиславові наш інформатор виїхав з міста за допомогою фальшивої перепустки, сів на локомотив до Кьорроз-мецьо, де його схопили угорські прикордонники. Мадяри віднеслися до нашого інформатора назагал толерантно, так що він, без жодного контролю і обшуку, виїхав до Орлова. Звідти польським потягом він дістався до Сончу.

Про відносини у Станиславові подав він наступні відомості:

У місті введено надзвичайний стан, ходіння по вулицях дозволено лише до 8-ої год. вечора. Заборонені усякі збори, навіть приватні, хіба що за спеціальним дозволом і з поданням кількості і прізвищ учасників. Усі мешканці чоловічої статі віком від 14 до 50 років життя мусять реєструватися в магістраті. Там, у військовому бюро, провадиться докладна евіденція. На підставі такої реєстрації вони отримують легітимації. Магістрат залишено в урядуванні, однак додано йому урядового комісара в особі проф. Чайковського, який урядує разом з бурмістром.

Похід польських «Соколів». Початок 20 ст.

У Станиславові перебувають два полки українських стрільців – I і II полки піхоти (давні кадри 95 і 98 полки піхоти, більш як п'яти повних кампаній). Спочатку мобілізували кілька річників, а 23 грудня під зброю покликали наступних 12-ти річників. У Станиславові розповідають, що гуцули в Делятині і Яремчі противилися рекрутації. Щодо апровізації ситуація є задовільна. Вільну торгівлю збіжжям і хлібом заборонено. Одна особа отримує один хліб раз на два тижні за ціною 1 К(орони). Поза тим хліб найкращого сорту продається вільно по 13 К., а білий – по 26 К. Кілограм солонини коштує 32 К., кілограм м'яса – 6 К. Обмежень в торгівлі жирами і м'ясом немає. Брак палива. Адміністрація міста і повіту знаходиться в руках змішаної комісії, яка складається з дев'яти українців, трьох поляків, трьох жидів і одного німця. 23-го (грудня?) організовано велику облаву, заарештовали усіх перехожих, після чого провели докладний обшук.

Загалом тут побоюються нападу польських військ, оскільки непокоять поголоски про наступ військ генерала Галлера.

Польські залізничники (приблизно 1000 осіб) не працюють. Через це – брак персоналу на двірці і на залізничних лініях. Українці хотіли цьому зарадити і спровадили партію залізничників з Києва. Однак

Маніфестація польських «Соколів». 1918 р.

скоро ті застрайкували і повернулися додому. Жиди в своєму органі – «Жидівській народній газеті» – вороже налаштовані проти поляків, називають їх «кровними ворогами». Природньо вони тішаться симпатією і підтримкою українських влад, проте український селянин не відчуває до них жодної приязні. Усі оголошення з'являються чотирма мовами: українською, польською, жидівською і німецькою. Польська молодь тримається добре, носить національні відзнаки. Жодних товариств засновувати чи відвідувати не можна. Надалі існує казино, але й воно знаходиться під таємним наглядом. З-поміж українських діячів Бачинський вирізняється тактом і бажанням до порозуміння.

Українські вояки охоче патрулюють місто. На бойову лінію йдуть з найбільшою нехиттю. Їх стримують обіцянками про поділ ґрунтів, і навіть в Тернопільському (повіті) дозволили вже їх привласнювати. Загалом бракує дисципліни і субординації, так що навіть введено кару батогами. Бракує офіцерів, наслідком чого служби перепрацьовують.

Комендатом II-го полку українських стрільців є німець, австрійський капітан Лаєр. Він видає документи і перепустки німецькою мовою, приймає офіцерів-жидів, але тільки до позафронтної служби. Інтернованих вивозять до Коломиї і готують нові бараки в Жаб'їм. Упертим залізничникам погрожують вивезенням до тих бараків. Воякам отримують щодня 1 К., на фронті – більше. В цілому, годують їх добре. В Станиславові є приблизно 80 механічних карабінів і шість гармат, з яких лише дві справні.

**Повідомлення представника Української Національної Ради
Миколи Стрільчика про становище
у Станиславівському повіті***

[15 листопада 1918 р.]

Комісар повітовий: др. Лев Бачинський, адвокат.

Заступник комісара пов.: Клим Кульчицький, радник суду.

Секретар - /-/: др. Олександр Надрага, адвокат.

Управа міста в давній автономії – надзир має проф. Чайківський.

Голова повітового уряду харчевого: проф. Михайло Лаврів.

*Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 1: Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР. / Уклад. О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 441–442, № 233.

Повітовий військовий командант: сотник Русин.

Командант міста: хорунжий др. Гаморак.

-//- стачії залізничної: поручник німецької народності.

-//- жандармерії: надпоручник Ващук.

-//- міліції: поручник Стефан Калинович.

Начальник суду: не знає хто.

-//- пошти: -//- не фунгують правильно

-//- уряду податк.: -//-

Начальник дирекції залізничних шляхів: Іван Мирон, надрадник.

Сила війська: 2000 мужа - майже всі вишколені.

-//- жандармерії: до 300 мужа.

Засоби харчеві: стан дуже добрий.

Поконфісковані припаси вистарчають для Станиславова на 2 місяці.

Справи санітарні обняв др. Янович.

Справи шкільні обняв проф. Гнат Павлух.

Шеф бюро пресового і редактор: Михайло Губчак.

Справи прилюдної безпеки реферує: проф. Слободяник.

-//- селянства: начальники Королюк з Чернієва і Остапак з Радчі.

Представник робітництва: тов. Устиянович.

В цілیم повіті спокій. Поляки заховуються спокійно, лише молодіж та шумовиння заховуються провокуюче.

По селах відбувається вербунок (примусовий) здібних до оружжя мужчин від 20-30 літ. Вербунок переведено в днях від 6-9 с. м. Забрано около 1000 людей, з того 2/3 вишколені і ними доповнено п. п. 95 і стрільців 20.

Перенятте влади відбулося надзвичайно спокійно і скоро в дні 31 жовтня о 5-ій пополудню. Поляки заповіли перенятте влади в свої руки на день 3 падолиста – однаково ж на довірочних зборах в дні 31 жовтня порішили прискорити перенятте влади і означили час на 12 год. в ночі з 31 жовтня на 1 падолиста. Коли почули про се Українці випередили їх.

В Станиславові виходить урядова часопись повітової української національної ради: «Станиславівський голос» два рази тижнево.

М(икола). Стрільчик

Переписано і розіслано в 10 примірн.

До мешканців Міста Станиславова і станиславівського повіта!

В рамках Української Національної Ради у Львові з проханням
даєть перейняти цілу управу станиславівського повіта.

Для цього необхідно, аби територіальні дані і матеріальні ресурси
лиш в місті і повіті:

включити до всіх повноважень міста і повіта як безпосереднього виконавця для повного
вирішення адміністративних і економічних питань.

включити до всіх повноважень міста і повіта як виконавця.

включити до повноважень всіх повноважень міста і повіта в Станиславові і Станиславові
повіті при виході з території.

Враховуючи, що всі повноваження міста і повіта в Станиславові і Станиславові
повіті повинні бути передані до нової влади.

Державні зобов'язання повинні бути передані.

В Станиславові і Станиславові повіті

Повітова Українська Національна Рада.

Відозва Повітової Української Національної Ради до мешканців Станиславова і Станиславівського повіту про перехід влади в руки УНРади. 1 листопада 1918 р. – Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО), ф. 636, оп. 1, спр. 8, арк. 11.

**Інформаційне повідомлення львівської газети «Діло»
про встановлення влади Української Національної Ради
в Станиславові***

[17 листопада 1918 р.]

В найбільшій ладі, порядку й супокою відобрала Повітова Українська Національна Рада власть у Станиславові⁵. Насамперед прийшла черга на староство. Відпоручники Ради д-р Янович, радники Мирон і Кульчицький, явилися в п'ятницю 1 ц. м. о год. 6. 15 у вечері у старости Завістовського й сповістили його про те, що волею українського народу переходить власть в руки

*Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 1: Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР. / Уклад. О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 324–327, № 163.

⁵Перебравши в свої руки основні державні установи Галичини, українці на початку листопада 1918 р. розпочали формування системи місцевої виконавчої влади на національній основі. Не створюючи принципово нових управлінських структур, українське керівництво відновило функціонування тих, які існували за австрійського режиму, місцевих виконавчих органів. Керівниками повітової адміністрації стали новопризначені українські комісари. Посада повітового комісара замінювала начальника місцевої адміністрації – повітового старосту, який за колишньої австрійської влади підпорядковувався галицькому намісникові.

Головним повітовим органом політичної адміністрації став український державний повітовий комісар, якого призначав та звільняв Державний Секретар внутрішніх справ. Повітові військові коменданти та коменданти жандармерії підлягали повітовим комісарам лише в питаннях громадської безпеки. Разом з тим закон вилучав з компетенції комісарів керівництво судами, поштою, телеграфом, залізницею, соляними копальнями та домнами, дозволяючи втручатися в справи цих інституцій лише у надзвичайних випадках.

У Станиславові: повітовий комісар: тимчасово – Клим Кульчицький, старший радник окружного суду; д-р Лев Бачинський, адвокат (УРП); з січня 1918 р. знову – Клим Кульчицький. Міський комісар: Чайківський Павло, професор гімназії. Голова Повітової УНРади: Іван Мирон, надрадник управління залізниць; д-р Володимир Янович, лікар. Делегати до УНРади: від міста – Гнат Павлюх, професор гімназії (УРП); Осип Устиянович, залізничник (УСДП); від повіту – Мартин Королюк, селянин із Чернієва (УРП).

Do ludności miasta i powiatu Stanisławowskiego!

Wła zapobieżenia anarchii, głodu i niepokoju, powstała przy
rządach obecnym bieżącego powiatu

TYMCZASOWA WSPÓLNA KOMISJA ADMINISTRACYJNA

złożona z przedstawicieli:

Ukraińskiej Rady Nacjonalnej,

Polskiego Komitetu Powiatowego,

Tymczasowej Żydowskiej Rady Narodowej,

Niemieckiej Rady Narodowej.

Komisja ma na celu zatańczenie spraw wspólnych wszystkich
mieszkańców bez różnicy narodowości, a mianowicie: bezpieczeń-
stwa publicznego, sprawę polski chrześcijański, krowizacji i sprawę
szkolnych.

Na przeszkodzie wywołaniu takiego umiarkowanego ładu, stanowią barierą bieżące sprawy
wewnętrzne narodowości do wywołania takiego umiarkowanego ładu. Wtedy Komisja Administracyjna powołuje
sprawy publiczne. Wskazywać się może do wywołania, że w zakresie wywołania i wywołania jest
i powołanie w zakresie wywołania wywołania bieżącego powiatu wywołania jest mały i że
powołanie małego powiatu wywołania bieżącego i wywołania wywołania wywołania jest
sprawy publicznego małego wywołania bieżącego, aby jest i powołanie wywołania, wywołanie bieżącego
i wywołania wywołania.

Prezydium Tymczasowej Wspólnej Komisji Administracyjnej.

*Відозва президії Тимчасової спільної адміністративної комісії до мешканців
міста і повіту про її утворення з представників УНРади, Польського повітового
комітету, тимчасової Жидівської Національної Ради, Німецької Національної Ради,
[Осінь 1918 р.]. Польською мовою. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, спр. 8, арк. 37.*

Української Національної Ради. У відповідь сказав староста, що він був на це приготований, та заявив, що передасть владу без найменшого спротиву, уважаючи перехід її в українські руки зовсім природною справою з огляду на права українського народу до його власної землі. Опісля перебрано урядування на почті де установлено свого мужа Довіря. В магістраті прийняв представників посадник міста д-р Німгін, заявивши, що й він був приготований на обсаду міста українськими горожанами. Вкінці прийшла черга на залізничний дворець і залізничну дирекцію. Обсаджено одно й друге, не зважаючи на спротив директора залізниці Прахтля, котрий покликувався на рішення свого урядничого персоналу в справі введення польської урядової мови в обох інституціях. Всюди поставлено військові варту.

По Довершеній обсаді полишено інституціям діловодство те саме й в тім самім виді, що дотепер. В місті обсаджено всі військові магазини, перебрано виживлення міста у власну управу, скріплено органи безпеки. Завдяки всім тим розпорядкам запанував у місті взірцевий порядок і супокій, а головно завдяки високій інтелігенції нашого жовніра Українця і його панів командантів. Ось і так уся влада в місті й повіті в руках Повітової Української Національної Ради⁶.

⁶Крім створення виконавчих структур влади, в повітових центрах ЗУНР у листопаді-грудні 1918 р. розпочався процес формування і представницьких органів – Повітових УНРад. 10 грудня 1918 р. у Станиславові на з'їзді повітових комісарів та начальників повітових управ з 22-х політичних повітів краю за участю уряду було запропоновано при повітових комісаріатах утворити виборні Господарські Ради в рільничих та шляхових справах.

За сферою своїх повноважень Господарські Ради формально мали стати аналогом повітових рад, що існували за австрійських часів, і замінити вже створені Повітові УНРади. Тож Лев Бачинський підготував для Станиславівського повіту тимчасове спрощене виборче розпорядження. Згідно з ним під контролем представників комісаріату в громадах повіту на основі загального і безпосереднього права мало пройти таємне письмове голосування (для неписьменних – усне) з метою обрання делегатів до Ради. Виборче право визначалось з 20-річного віку, право бути обраним мала особа після 24-х років. Обрана селянськими делегатами з округів Станиславів, Княгинин та Галич, Станиславівська Повітова Господарська Рада була утворена 26 грудня 1918 р. Впродовж існування ЗУНР функції та повноваження повітових органів самоврядування не були закріплені законодавчим шляхом.

Особисті вісти й установлення перевела Повітова У.Н.Рада поки що такі: Місце старости, а по нашому комісара зоставлене для посла д-ра Льва Бачинського. Заступником комісара установлено радника суду Клима Кульчицького, а йому до помочи доданий д-р Надрага. Управу міста оставлено в давній автономії. Поставлено лиш проф. Павла Чайковського на комісара для береження добра Українського Правительства. Дирекцією залізниць від дня 3 ц. м. завідує надрадник Іван Мирон. Дорадником у військових справах установлений сотник полку Русин. Всі господарські справи міста й цілого повіта в руках проф. о. Йосифа Раковського. Йому додано до

*Ратуша.
Початок 20 ст.*

помочі відповідні комісії. На чолі апровізаційного уряду на місцек. Махновського поставлено проф. Михайла Лаврова. Санітарні справи обняв д-р Володимир Яневич. Шкільними справами завідує проф. Павлюх. На шефа пресового бюро й начального редактора часопису «Станиславський Голос» упрощений Михайло Губчак. Справи прилюдної безпеки реферує проф. Слободяник. Справи селянства реферують начальники Королук в Чернівці й Остапак з Радчі. Представником робітництва вибрано тов. Устияновича. Пор. Стефан Калинович з поручення Пов. Укр. Нац. Ради обняв місце комісара міської поліції для удержання порядку й лучности міських і військових справ. Більша часть персоналу зостається. Форма умундування буде більше подібна до військової. По довершенню перестрою в Станиславівськiм повіті зібралось в салі «Народного дому» при вул. Голуховського дня 6 с. м. 112 висланників з сіл станиславівського повіту. По виборі

старшини п. Королюка головою, о. Ісаїва заступником, Зубаля та Припхана писарями, вислухали присутні звідомлення Повітової Української Національної Ради з дотеперішньої роботи та подано подрібно до відома вислід праці львівської Національної Ради. Поодинокі референти Повіт. Укр. Нац. Ради здавали звідомлення – кожній з свого ділу. Перший забрав слово голова Ради надрадник Мирон і в своїй промові вказував на те, що переворот довершився супокійно, без проливу крові, в найбільшій порядку. Ми діждалися вже по стільки століттях неволі – цеї хвилі, що зможемо на широких селянських масах оперти свою державність і бачити свою рідну землю розкованою і вільною. Будування державного організму йде надзвичайно скоро, члени й повновласники Ради взяли в свої руки власть і вислід їх роботи за сей короткий час незвичайно корисний. Виплачують підмоги жінкам, дбають про виживлення населення (реферує цю справу Раковський) і то краще ніж за австрійського режиму, зн. польського, словом апарат Ради працює незвичайно інтенсивно й вислід цеї роботи конкретний і певний.

В дальшій дискусії забирав голос Губчак, Королюк і комісар Ради Кульчицький, що здавав звідомлення з завідування своїм повітом. З представників селянства говорили Остапак, Глум, Струтинський, Королюк і Маркевич і обговорювали всякі справи, що ждуть скорої і певної полагоди.

В суботу, дня 2 ц. м. увечері зявилися в льокалі Пов. Укр. Нац. Ради в Станиславові польська делеґація, зложена з д-ра Юркевича, д-ра Дідушицького, посла Рапха й директорів Пілецького й Парнаса в справі призволення на власну польську міліцію і в апровізаційній справі. Іменем Ради комісар п. Кульчицький дав відповідь, що свобода особистости й майна обезпечається українським військом як найкраще, а апровізація в наших руках таки обезпечена, а в будучности представляється ще краще.

Незабаром опісля явилася делеґація сіоністів (д-р Лундав, Лярфер, Зусмак) побажала Раді «щасть Боже», заявила, що годиться з теперішнім станом, і просила злучити в осібний легіон Жидів з війська й віддати його під її руку. Рада приняла ці бажання, а в справі легіону дала таку відповідь, як попередній делеґації в справі міліції.

**Повідомлення станіславівської газети «Нове життя»
про переїзд до Станіслава Української Національної Ради
і Державного секретаріату***

[3 січня 1919 р.]

ВИТАЙТЕ!

Станіславів, дня 2 січня 1919 р.

Сьогодні завітали до нашого міста незвичайні гості:

Тимчасовий Парлямент і правительство Західної України. Вибрані українським народом мужі сходяться тут, щоби порішити важні й назрілі питання, що близько торкаються долі сей части широкої української землі. Наш парлямент, Українська Національна Рада, має сказати своє важне слово про важну і актуальну справу злуки обох українських держав в одну народню Републику. Весь український нарід звернув сьогодні очи в сей бік і з нетерпеливістю жде рішення. Одна певність твердо засіла у всіх на серці: що Українська Національна Рада мусить дати нашому народові своє авторитетне запевнення, свою згідну заяву, що соборна Україна творитиме одну Народню Републику.

Друга важна справа, що тут-же рішатиметься, се обновлення правительства. Треба зрілої розваги і серйозної застанови над вибором людей, що в сю скрутну хвилю покермують долею нашого народу. Се мусять бути люди сильного характеру, незломної волі та енергії і підприємчivosti та особистої інтересовности, щоби змогли зорганізувати молоду державу певною рукою повести її до злуки з соборною Україною і до кращої та щасливішої будучності.

Український загал твердо переконаний, що сей наш тимсовий парлямент по змозі як найскорше ухвалить виборчий закон до західно-української конституанти або прийме в цілости виборчий закон Центральної Ради Київської та приноровить його до наших обставин. На сій основі одбудуться тайно свобідні вибори до повноправного українського парляменту, котрий матиме необмежене право дефінітивно рішати про будучність нашого народу і нашої землі. Головне дання Української Національної Ради: як найскорше полагодити свої чергові завдання та в свій час уступити місця конституанті, вибраній усім населенням України на основі загального, рівного, безпосередного, тайного і пропорціонального виборчого права.

* Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 2: Державотворчі й адміністративно-організаційні процеси. / Уклад. О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 140–141, № 92.

Оповістка.

Пі слоботу дану П. С. в. слоботу
власну владу. Згідно постанови
Міжнародної в Мадриді в гур-
тові зрештою від нас. —

НОВІ ХАРЧОВІ ЗНАЧКИ

на харчові цукор, цукор,
цукор, та цукор з цукором
на всі види.

Влада Рад господарських.

Ogłoszenie.

W sobotę dnia 10. 11. 1918
została ogłoszona przez
Międzynarodową w Madrycie
w sprawie o cukiernictwie
na wszystkie rodzaje
cukru.

НОВИ КАРТИ ЗІМНОСЦІВІ

на харчові цукор, цукор, цукор,
цукор, та цукор з цукором
на всі види.

Влада Рад господарських.

Оповістка.

Пі слоботу дану П. С. в. слоботу
власну владу. Згідно постанови
Міжнародної в Мадриді в гур-
тові зрештою від нас. —

НОВИ ХАРЧОВИ ЗНАЧКИ

на харчові цукор, цукор, цукор,
цукор, та цукор з цукором
на всі види.

Влада Рад господарських.

Оповістка міського господарського уряду про видачу 9 листопада 1918 р. нових харчових карток для закупівлі хліба, муки, цукру та свічок 6 листопада 1918 р. Українського, польського, ідиш мовами. — ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 8, арк. 14.

Ми певні, що наш тимчасовий парлаєнт є вповні свідомий звичайної ваги тих хвиль, які сейчас переживаємо. Його ухвали западуть по зрілій розвазі і матимуть на оці тільки добро України. Ті самі думки оживлятимуть також і обновлене правительство, державний Секретаріат.

Нехай-же спільна праця тимчасового західно-українського парлаєнту і правительства видасть як найкращий плід на користь нашого народу. Нехай під благодатними проміннями праці наших найвисших державних інституцій здійсниться та вижидана поетом-Пророком хвилина, в котрій Мати усміхнеться, заплакана Мати!

Опромінені найкращими надіями, з радісним серцем вітаємо в нашій місті тимчасовий наш парлаєнт і тимчасове правительство та усіх тих поважних громадян, що сьогодні завітали сюди.

Витайте тут, шановні громадяне!

**Повідомлення станіславівської газети «Нове життя»
про військовий парад у Станіславові з приводу ухвалення
Закону про злуку ЗУНР і УНР'**

[7 січня 1919 р.]

Около 7 години вечером 3 січня почали збиратися перед кам'яницею «Австрії» цивільні і військові особи. Юрба скоро зростала. Принесено синьо-жовті прапори та прикрашено ними початок Липової вулиці.

За хвилю показався пишний військовий похід при світлі смолоскопів і лямпіонів, в супроводі військової музики. Похід задержався перед бальконом, з котрого промовляв др. Петрушевич, полк. Вітовський і п. Вітик.

Др. Петрушевич подякував сердечно іменем Української Національної Ради славному українському Війську і шановній громаді зібраних за привіт з приводу ухвалення резолюції про злуку українських земель. Завданням українського війська є переініти сю резолюцію в дійсність, вибороти українському народови самостійність та забезпечити його границі. Хоробрість українського війська є відома. Се, що сталося, ще скріпить ту випробовану хоробрість. Іменем всего українського народу бесідник кличе: Нехай живе суверенна Українська Народня Републіка!

*Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 3, Книга 2: Суспільно-політичні процеси. Національно-культурне відродження. / Уклад. О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 8–9, № 4.

Оголошення [Повітової] УНРади про дозвіл (трафік) на продаж тютюну 7 і 8 листопада 1918 р., збільшення ціни на тютюнової виробу на 25-50% з огляду на виплату місячної платі пенсіоністам, вдовам і сиротам. [Не раніше 7 листопада 1918 р.], Українською, польською, іоши мовами. – ДАФО, ф. 636, оп. 1, стр. 8, арж. 15.

По закінченню промови – відіграла військова музика наш національний гімн «Вже воскресла Україна!»

З черги промовив державний секретар військових справ полк. Д. Вітовський. Сповнилася воля всего українського народу, – говорив він. – Україна стала одноцільною суверенною державою. Мрія сталася ділом. Те діло оборонити се твоє завдання, український жовніре. Зникли царі й королі перед всевладною волею народу. На наших очах зникають границі, що ділили живе тіло нашої нації. Ми стаємо одною великою Республікою. Національним меншостям даємо права і жадаємо пошани для нашої держави. Ми переконані, що в нашій Республіці будуть рівні права для багатих і бідних. Свою промову закінчив полковник окликами: Хай росте, хай кріпшає, хай процвітає Українська Народня Республіка!

Численно зібрана публіка порушена горячою промовою і святочним настроєм хвили почала й сама співати за музикою наш національний гімн.

Останню промову виголосив п. Вітик, котрому зібрані залізничники і решта публіки уладила окрему овацію. Промовець висказує радість, що бачить перед собою українське військо, котре несе волю і право українському народові. Честь вам, жовніри, що по чотирох роках різні ви йдете далі в борню проти нашого ворога, котрий хоче відобрати у нас землю і волю. Ви ведете святу війну! На вершках своїх багнетів несете волю і щастя своїм батькам, сестрам своїм. Кождий ваш крок запише народ наш у серці своїм. Про кожду тиху могилку українського жовніра скажуть будучі покоління: Тут ляг і спочиває герой української справи. Смерть понесена за вітчину і кров пролита за неї родять местників, що ніколи не дадуть на поневірку нашої справи. У всіх нас, що тут зійшлися, у стрільців, у старшини та у командантів одна думка і одно серце, що беться за волю України. Наш нарід повстає як велит, що збудився зі сну, з неволі; він підноситься і скидає пута.

Жовніри! Ідіть з повною вірою в побіду – туди, де стоять ворожі запори та гармати! На вас дивиться, на вас Жде ціла Україна! Ми знаємо, що виграємо, що мусимо виграти в боротьбі та що разом будемо святкувати побіду. Нехай живе зєдинена вільна Україна! Нехай живуть наші українські війська!

Серед піднесеного, торжественного настрою почалася дефіляда українських військ при звуках військової музики. Публіка витала кождий надходячий відділ ентузіастичними оплесками та окликами: «Славно! Слава!» Перед очима пересунулися добре вимуштровані поважні пробоеві чети в сталевих шоломах, перейшли сотні піхоти та

ОПОВІСТКА.

Окружна Коменда Українського
Війська, з рамени Української На-
ціональної Ради в Станіславові,
приказує:

Хто по 10⁰ год. вечером постане на улиці
без особної потреби, буде придераний.

Сторонні безпеченства в державні прашні
строго борачи сиз. параджені.

На слушній порушній публичного спокоя жидко
поружна Коменда стань облоги.

Станіславів, дия 8. листопада 1918.

Окружна Коменда Українського Війська.

Оповістка Окружної Команди Українського Війська до цивільних і військових осіб про обов'язок забезпечення громадського порядку. 8 листопада 1918 р. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 8, арк. 17.

переїхала артилерія. Одушевленню публіки на вид величезного походу війська не було кінця.

З Липової вулиці рушив похід при звуках музики і при світлі смолоскипів та лямпюнів головними вулицями Станиславова.

**Повідомлення станиславівської газети «Републіка»
про свято Злуки на Софійському майдані у Києві
з додатком виголошених документів***

[22 січня 1919 р.]

Свято злуки у Києві

З самого ранку місто прийняло урочистий вигляд, доми прибрано національними прапорами. На балконах домів повішені коври й полотна з українськими рисунками. Триумфальну арку при вході з Володимирської вулиці на Софійську площу прибрано старовинними гербами України й Галичини. По всій площі до стовпів було прибито різні герби Української землі й плакати.

В 11 год. ранку на площі під звуки музики почали приходити українські піхотні частини, артилерія й самострільні команди, котрі стали шпалерами зі всіх чотирьох боків площі. За військом поволі зібралась велика кількість народу, котра до початку свята заповнила всю площу й сусідні вулиці. Багато вилізло на дерева для того, аби звідти краще побачити торжества. Почали поволі приходити різні делегації й учні зі шкіл разом з учительським персоналом.

Поділом місць для делегацій і всім церемоніалом урочистості завідував артист М. Садовський. Незабаром поперед війська утворились нові шпалери з учнів, котрі приходили на площу з національними прапорами й з плакатами.

Духовенство зі всіх церков зібралось в Софійському Соборі, де в цей час йшла служба Божа, котру правив єпископ черкаський Назарій разом із Соборним духовенством.

На площі робиться все тісніше й тісніше.

Коло колони проти Софійського Собору стають: члени Трудового Конгресу на чолі з тимчасовою колегією, делегація від Галичини й Буковини, старшини українських галицьких полків, що знаходяться в Києві, й члени Національного Українського Союзу. Займають своє місце коло місць, призначених для членів Директорії, члени Ради

*Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Документи і матеріали. Том 3, Книга 2: Суспільно-політичні процеси. Національно-культурне відродження. / Уклад. О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 15-19, № 9.

Міністрів з головою Ради Міністрів Чеховським на чолі. Тут стають також представники дипломатичного корпусу.

О 12 год. із Софійського Собору на площу виходить і займає місце духовенство з хоругвами. На чолі церковної процесії були: архієпископ катеринославський Агапит і єпископи: мінський – Георгій, винницький – Амвросій, черкаський – Назарій, канівський – Василій і уманський – Димитрій.

Підчас цього здалека чути поклики «Слава» в честь членів Директорії, котрі під'їздили до площі на автомобілю. Поклики «Слава» переливаються, робляться все дужче й дужче і скоро члени Директорії ца чолі з Головою Винниченком займають свої місця. Військова оркестра грає національний гімн. Чути нові поклики «Слава». На площі робиться тихше. Наступає найбільш урочистий момент свята.

Ставши обличчям до членів Директорії, Л. Цегельський оповіщає таку Грамоту Української Національної Ради до об'єднання Західної Української Республіки з Великою Східною Україною:

Грамота Української Національної Ради про об'єднання «До світлої Директорії Української Народної Республіки в Києві. Президія Національної Ради й Ради Державних Секретарів Західно-Української Народної Республіки мають честь подати отсим до відома Світлої Директорії й Правительства Української Народної Республіки, що Українська Національна Рада, як найвищий законодавчий орган Західно-Української Народної Республіки, на торжественнім засіданню в Станиславові дня 3 січня 1919 року⁷, одногосно рішила, що слідує:

«Українська Національна Рада, виконуючи право самоозначення Українського народу, проголошує торжественно з'єднання з нинішнім

⁷3 січня 1919 р. УНРада, затвердивши передвступний договір (підписаний делегацією Ради Державних Секретарів 1 грудня 1918 р. у Фастові), одногосно прийняла Ухвалу про злуку ЗУНР з УНР, в якій зазначалося, що до часу, коли зберуться Установчі Збори об'єднаної республіки, законодавчу владу на території ЗУНР виконує УНРада. 22 січня 1919 р. делегація УНРади (36 осіб) взяла участь в урочистому проголошенні злуки у Києві. 23 січня 1919 р. Акт злуки було затверджено на Трудовому Конгресі України, в роботі якого взяла участь делегація УНРади. Члени УНРади були обрані до Президії Трудового Конгресу (Т. Старух від галицьких партій, С. Вітик від українських соціал-демократів) та ввійшли до його комісії (Т.Старух, І.Калинович, П.Шекерик-Доників). Після злуки ЗУНР отримала назву ЗОУНР, зберігши автономію. Є.Петрушевич увійшов до складу Директорії УНР як представник Наддністрянської України, члени УНРади — А. Крушельницький, О. Назарук, Л. Цегельський, О. Безпалко, В. Темницький призначались міністрами Української Народної Республіки.

Оголошене.

На ознайомлення з
визначенням Терму відомого
власника в провінції Тер.
Висхідній Висхідній Рн.
де, якщо не вказано
інакше, на всі термини в
визначенні вказано вказано
визначення вказано і вказано
визначення вказано. На
і Терму відомого, в про
вінція вказано вказано вказано
визначення вказано вказано
визначення вказано вказано
визначення вказано вказано

Магістрат.

Ogłoszenie.

Ogłoszenie do wiadomości
Sądu powiatowego w Ter
mnie na podstawie rozpo
sządzenia powiatowego
Wysхідniej Wисхідniej Рн.
де, якщо не вказано інакше,
на всі термини в
визначенні вказано вказано
визначення вказано і вказано
визначення вказано. На
і Терму відомого, в про
вінція вказано вказано вказано
визначення вказано вказано
визначення вказано вказано
визначення вказано вказано

Magistral.

Оголошене.

На ознайомлення з
визначенням Терму відомого
власника в провінції Тер.
Висхідній Висхідній Рн.
де, якщо не вказано інакше,
на всі термини в
визначенні вказано вказано
визначення вказано і вказано
визначення вказано. На
і Терму відомого, в про
вінція вказано вказано вказано
визначення вказано вказано
визначення вказано вказано
визначення вказано вказано

Магістрат.

Оголошення магістрату про необхідність сплати податків мешканцями міста. 16 листопада 1918 р.
Українського, польською, ідиш мовами. – ДАФУ, ф. 636, оп. 1, стр. 8, арх. 18.

днем Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою в одну одноцільну суверенну НАРОДНУ РЕСПУБЛІКУ.

Зміряючи до найскоршого переведення цієї злуки, Українська Національна Рада затверджує передвступний договір про злуку, заключений між Західно-Українською Народною Республікою й Українською Народною Республікою дня 1 грудня 1918 року у Хвастові, та доручає Державному секретаріатові негайно розпочати переговори з Київським Правительством для сфіналізування договору про злуку. До часу, коли зберуться Установчі Збори об'єднаної Республіки, законодавчу владу на території бувшої Західно-Української Народної Республіки виконує Українська Національна Рада.

До того самого часу цивільну й військову адміністрацію на згаданій території веде Державний Секретаріат, встановлений Українською Національною Радою, як її виконавчий орган.

Підписані Президія Української Національної Ради та Рада Державних Секретарів подають се до відома Верховній Владі Української Народної Республіки через окрему торжественну депутацію, зложеною з представників усіх державних чинників і усіх кругів, населення Західної Української Народної Республіки, а заразом висилають окрему комісію, що має з правительством Української Народної Республіки увійти в ближчі переговори щодо способу зреалізованя вище наведеної ухвали

*За президію Української Національної Ради:
Др. Лев Бачинський, Др. Стефан Витвицький.*

*За Раду Державних Секретарів:
Др. Ізидор Голубович, Президент; Др. Льонгін Цегельський,
Державний Секретар і Управитель закордонних справ»*

Під поклики «Слава» посол Цегельський подає грамоту голові Директорії Винниченкові, після чого другий член Галицької Делегації, Др. Олесницький, читає ту саму грамоту на французській мові.

У відповідь на грамоту Галичини член Директорії Швець оголошує такий Універсал Директорії:

«Універсал Директорії

Іменем Української Народної Республіки Директорія сповіщає народ Український про велику подію в історії Землі нашої Української.

З січня 1919 року в м. Станиславові Українська Національна Рада Західної Республіки, як виразник волі всіх Українців бувшої Австро-Угорської імперії і як найвищий їхній законодавчий чинник,

Оповіщенє.

Окружна Військова Команда в Станіславові є приневолена з причин дисциплінарних амального безпеченьства і порядку видати слідуючі зарядження:

1) Всі старшини, військові урядники, та вся мужья, що тут перебувають, які однак до військового округу Станіславів не належить, мають зголошитись в цілі за-провадженні внаслідок до Команди міста, аглядно Пові-товник Військова Команд.

Зарядженя в Команді міста Станіславів мають та дати 1918 і 1919 роками 1918 і 1919 рік 1918 рік, зарядженя до 1-го Військового Округу міста

Для 1-го підрозділу с; р. мають та всі, яких зазначено внаслідок, та всі „А“ та „Г“ підрозділи (серед зазначеного об'єкту) мають від „Г“ до „А“ мають зарядженя від „М“ до „П“ мають від „А“ до міста

2) Старшини та мужья які приналежать до тутешнього Військового Округу, які єдині не повинні перебувати в Українській Армії, мають зголошитись до дня 20-го листопада с. р. до міста військової цілі.

Важко зазначити саме та урядники мають та зазначити в Команді міста, аглядно в Повітовник Військова Команда.

3) Мужья які не мають своєї власної справи, мають зголошитись до міста, та всі до військового округу, одні до міста одні і зарядженя зазначеної

Ношове військової цілі в безпечно зборення.

Належувати тим зарядженням будуть строго зарні.

3) Чужоземцям зарядженя та мужья, які не мають в окрузі військової цілі та зазначено, які єдині в Українській Армії.

Мужья Військового Округу Станіславів не повинні, одні зголошитись до 30. Водності с. р. зарядженя, та в протиліжні випадки повинні та всі та всім предати до міста, в Українській Армії не беру свого обов'язку зарядженя та повинні в родній стороні, які діяти в міській області 200 літ.

ОКРУЖНА ВІЙСЬКОВА КОМАНДА.

Оповіщення Окружної Військової Команди до чоловічого населення військової округи Станіславів про обов'язковість зголошення в Команді міста. [Не раніше 18 листопада 1918 р.] – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, спр. 8, арк. 20.

торжественно проголосила злуку Західної Української Народної Республіки з Наддніпрянською Українською Народною Республікою в одноцілну суверенну Народну Республіку.

Вітаючи з великою радістю цей історичний крок західних братів наших, Директорія Української Народної Республіки ухвалила тую злуку прийняти, здійснити на умовах, які зазначені в постанові Західної Української Народної Республіки від 3 січня 1919 року.

Однині воедино зливаються століттями одірвані один від одної части Єдиної України – Західно-Українська Народна Республіка (Галичина, Буковина й Угорська Русь) й Наддніпрянська Велика Україна. Здійснились віковічні мрії, якими жили і за які умирали кращі сини України. Однині є єдина незалежна Українська Народна Республіка. Однині народ український, визволений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднаними дружними зусиллями всіх своїх синів будувати нероздільну самостійну Державу Українську на благо й щастя всього її трудового люду.

22 січня 1919 р., у м. Києві.

Голова Директорії В. Винниченко

Члени: С. Петлюра, Андрієвський, Макаренко, Швець»

По скінченню читання Універсалу Швець передає його по промові Цегельському при покличах народу і під церковні дзвони. Для того, щоб Грамота й Універсал були відомі всьому народові, що зібрався на площі, з трибун, розставлених по всіх чотирьох кінцях площі, їх прочитують осібні глашатаї. В різних кінцях площі, по мірі скінчення читання глашатаями цих державних актів, роздаються голосні поклики «Слава», оркестра грає національний гімн.

Коли читання було закінчено, численне духовенство на чолі з архиєпископом Агапітом править благодарственный молебін з проголошенням многоліття Директорії, вільному українському народові й війську, та вічної пам'яті тим, що загинули за визволення Рідного Краю.

Потім військо, народ й делеґації, що брали участь в урочистому святі, з співами національних пісень і під звуки оркестрів пішли рядами по Володимирській вулиці до Міського театру, де повинно було відкритись засідання Трудового Конґресу.

OGŁOSZENIE.

Wojskowa Komenda Okręgowa w Stanisławowie jest zmuszoną z przyczyn dyscyplinarnych, uogólnego bezpieczeństwa i porządku wydać następujące zarządzenia:

1. Wszyscy w Stanisławowskim okręgu wojskowym przystępujący do służby, w szczególności oficerowie i żołnierze, którzy jednak do tego okręgu nie należą, mają w celu wyłączenia ich w ewidentny sposób się do komendy miasta, względnie do Powiatowych Komend wojskowych. W Komendzie m. Stanisławowa otrzymują się ogłoszenia 18-go i 20-go listopada w formie wydruku 144 z 1918, wydruku 1200-1 żołnierzy i 144 z 176 w postaciach w następującym brzmieniu:

Tytuł 18-go (zaw. 14) w wojsku, 1200-1 żołnierzy, 144 z 176 w wojsku, 144 z 176 (zaw. 14) w wojsku, 1200-1 żołnierzy, 144 z 176.

Tytuł 20-go (zaw. 14) w wojsku, 1200-1 żołnierzy, 144 z 176 w wojsku, 144 z 176.

2. Oficerowie i żołnierze, przetrzymani do zamknięcia wojskowego okręgu, nie posiadają jednak służby w ukraińskim wojsku, mają obowiązek do dnia 20-go listopada 1918 ubrać się w mundur wojskowy. Wszelkie starania o mundur wojskowy i potrzebne artykuły żywności w Komendzie miasta względnie w Powiatowych Komendach Wojskowych.

Osoby, którzy nie mają cywilnego ubrania mogą wyjątkowo nosić mundur wojskowy, jednakże bez żadnych odznak, odpowiednio przetworzony.

Wojskowej czapki imzowankowo nosić nie wolno.

Nieposłuchani tym rozporządzeniem będą podlegli do odpowiedzialności.

3. Obcych oficerów i żołnierzy, którzy nie mają w niniejszym okręgu ani cywilnego zajęcia, ani nie pełnią służby w ukraińskim wojsku, wzywa się jak najrychlej, najpóźniej jednak do 20-go listopada 1918 opuścić stanisławowski okręg wojskowy, bo w przeciwnym razie władze ukraińskie nie obowiązują się odstawić ich później w rodzinne strony, ani też zapobiec ich w drodze żywności.

Okręgowa Komenda Wojskowa.

Оголошення Окружної Військової Команди до офіцерів, військових та жовнірів, які не належать до військової округи Станіславів, про обов'язковість зголошення в Команді міста та повітових Військових команд, до яких вони належать. [Не раніше 18 листопада 1918 р.] Польською мовою. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 8, арк. 29.

ПОЛЬСЬКА ОКУПАЦІЯ

Протокольне свідчення четаря УГА Ковальчука про польський окупаційний режим*

[13 серпня 1919 р.]

Повернувши з польського полону⁸ четар Українськ. Армії зізнає. В полон попав 7-го червня с. р. під Язлівцем. Поляки всіх полонених як старшин так і стрільців обдерли навіть з послідного білля і відобрали гроші, а в часі маршу до Станиславова не дали нічого їсти, окрім чорної кави в Бучачи. По дорозі ми наслухалися всяких обидливих слів від переїжджаючих польських військ, а не одному прийшлося закоштувати і польського нагая. В Станиславові передержали одну ніч, а на другий день відправили цілу партію полонених на Домб'є. Мені удалось задля поранених ніг дістатись до Укр. окруж. лічниці, якої командантом був вже тоді поляк Др. Ференсевич. Щоби скоро не видалили удавав я реконвалесцента по тифі. Як наші почали протиофензиву і підійшли під Галич, начали Поляки алярмово вивозити зі Станиславова все майно, яке зісталось там по Українцях. Рівнож евакували всі шпиталі і вивозили всіх старшин, які були в Станиславові, не щадячи і тяжкохворих, ані інвалідів, бо і тих зразу посадили в тюрму полевого суду, а опісля вивезли. Я дістав цивільний одяг від українців і так викрався 17 червня зі шпиталю та втік до одного німця, де переховувався до 25 липня. Утік я при помочи одного Українця до Отинії, звідтам

*Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 3, Книга 1: Соціально-економічні відносини і Визвольні змагання / Уклад. О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 149–151, № 76.

⁸У 1918–1920 рр. державно-правовий статус Східної Галичини залишався невирішеною загальноєвропейською проблемою. За міжнародними договорами Східна Галичина не входила в етнічні й політичні кордони Польської держави. Польща отримала статус тимчасового військового окупанта краю, на територію якого поширювався суверенітет країн Антанти. Західноукраїнську державність польський політичний провід розцінював як заперечення цілісності польської держави. У боротьбу проти ЗУНР вступили всі політичні сили, всі прошарки польського суспільства. Рішенням польського уряду від 7 червня 1920 р. українські землі Галичини були оголошені польською територією, на яких поширювалась дія польських законів. 30 січня 1920 р. уряд скасував Галицький крайовий сейм і крайовий виділ; 3 грудня 1920 р. польський сейм ліквідував територіальну окремішність Галичини, а з 1 вересня 1921 р. запровадив єдиний адміністративно-територіальний поділ на воеводства, повіти і гміни.

Оповістка магістрату про необхідність зголошення цивільних осіб чоловічої статі віком від 14-ти років життя до легітимаційного бюра [бюра посвідченї]. 20 листопада 1918 р. Українською, польською, їдиш мовами. – ДАФО, ф. 636, оп. 1, стр. 8, арх. 21.

перебрався крадьком до Герловець. Тут зібрався транспорт більше старшин і ми всі разом, за дозволом румунської К-ди дивізії дісталися через Хотин за Дністер.

В Станиславові урядує К-да міста і К-да «Пляцу» стац. К-да жандармерії полевої і місцевої, поліція явна і тайна. Цивільні влади як перед війною всі Поляки, Староста Трембалович. Гарнізон дуже малий, головно вишкіл з місцевих Поляків. Українців на разі не асентерують але всі мусять на основі припису Міністерства війни в літах 1895–1899 голоситься в старостах і вижидати речинця перегляду. До примусових робіт в місті стягають головно жидів, а селяни доставляють підводи.

Населення скрізь терпить, в кождім майже селі постерунок жандармерії, а ся робить що й подобається. Перепусток Українцям з першу взагалі не видавали, їздити могли лишень Поляки. Тепер в тім згляді мале поліпшення, але ждати муситься щонайменше тиждень. Всіх визначнійших наших діячів інтернували і вивезли на захід. З них лише той міг остатись, за якого поручив якийсь визначнійший Поляк, що він не є політично підозрілий. Зі Станиславова вивезено з верх сто визначнійших Українців і Жидів. Преса польська не признає в Галичині ніяких українців лише «Русів» і всякими способами старається вкорінити переконання в народі, що Україна за Збручем, а східна Галичина се польська земля, яка переживала шестимісячну гайдамацьку інвазію. У Львові утворився угодвий Комітет «Руский», то саме в Станиславові при ул. Коперника (видається під проводом Демянчука). Видається газета «Воля», редактор Др. Ярославич і Янович. Польська преса про східну Галичину пише не ясно, раз що Антанта признала її Польщі по Збруч, другий раз, що має бути плебісцит цього року, то знов за рік, иньший раз за 12 років. Писали також, що Петрушевич був у Києві і злучився з большевиками та приготовляє генеральну офензиву проти Поляків.

Населення подекуди держиться бодро о чім свідчить повстання кількаразове в Перегінську, де жертвою впало кількох Поляків. За се спалено якусь часть села, а більша часть населення криється по лісах. Рівнож в Товмаччині, Рогатинщині і Надвірнянщині (село Гаврилівка) були повстання. Провідників не має, бо всіх діячів по повітах вивезено подекуди навіть інтелігентних селян, а багато з нашої інтелігенції або втікло, або криється або держить сторону Поляків, що більше є навіть такі, що підписують Полякам пожички воєнні (як єп. Хомишин, радник Дутка). Деякі урядники з конечности поступили на польську службу, а деякі перейшли на обряд латинський. В Станиславові около 30 осіб різної професії. Жиди піддержують Українців і вспомагають їх

Спільна тимчасова Комісія адміністраційна станіславівського повіта
отварає з днем 23. листопада 1918

=== БЮРО ===
посередництва праці

в будинку Магістрату двері ч. 44
III. поверх.

Всюди де є зайняток треба і слід
привести ся між 10—12 год. передком
в отців барі згодилися зі сторони оферту
вони праці — швидко службовців,
— як також зі сторони, що шукають
праці, робити і служба вельми рада.
Велика комунікація і інформація в тім
камері удилять ся безкоштовно.

Wspólna tymczasowa Komisya admi-
nistracyjna powiatu stanisławowskiego
otwiera z dniem 23. listopada 1918

=== BIURO ===
pośrednictwa pracy

w budynku Magistratu drzwi Nr. 44
III. piętro.

Codziennie z wyjątkiem niedziel i świąt
przyjmuje się między 10—12 godzin
w tem biurze zgłoszenia ze strony posłu-
dawców — względnie służbowców —
jakoteż ze strony poszukujących pra-
ci robotników i służby woskiego robot-
ni.

Wszelkich wyjaśnień udziela się be-
płatnie.

די צעמיטלונגסביורא פאר
דער סטאנעסלעווער געגנט
ווערט ערופען דעם 23. אקטאבער
1918

ארבייטס-
פערמיטלונגסביורא

אין דעם III. אקטאבער טור נומער 44
אין דעם 1. אקטאבער

די צעמיטלונגס ביורא פאר די
פארשידענע ארבעטסגעלעגנהייטן 10—12
די צעמיטלונגס ביורא פאר די
אויסגעבן.
אין דעם 1. אקטאבער 1918

Die gemeinsame provisorische Ver-
waltungskommission für den Stanislawer
Bezirk eröffnet mit dem 23. d. M. ein

Arbeitsvermittlungs-
Bureau

im Magistrats-Gebäude Tür Nr. 44
III. Stock.

Es werden dasselbst täglich zwischen
10—12 Uhr vormittags Anmeldungen
seitens der Arbeits-beziehungsweise
Dienstgeber — sowie seitens der Ar-
beits- und Dienstsuchender aller Art
angenommen.

Alle Auskünfte werden unentgeltlich
erteilt.

Оголошення Спільної тимчасової адміністративної комісії про відкриття
23 листопада 1918 р. бюро посередництва праці. [Не раніше 23 листопада 1918 р].
Українською, польською, їдиш, німецькою мовами. — ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 8, арк. 22.

грішми. Народ попав подекуди в зневіру, но більшість свято вірить в перемогу і нетерпеливо очікує визволення.

Прохарчовання улутшаєть і ціни поволи спадають. Деякі ціни в Станиславові: 1. кільоґр. картофель 6 корон, 1 кіль хліба – 16 кор., мясо – 12 кор., свинина – 20 кор. Для Поляків позкасовувано консуми, для Українців великі трудности.

Кореспонденція в львівській газеті «Український прапор» «Станиславів під польським пануванням»*

[17 вересня 1919 р.]

Від приїжджого інтеліґента Українця ми одержали жмут інформацій про відносини в Станиславові після приходу Поляків, які не лишені історичного інтересу й які подаємо в цілости. Ось що розкажує наш інформатор:

Наші війська опустили Станиславів в неділю дня 25 мая ц. р. пополудни й місто заняла польська військова організація (Р.О.В.) ще перед приходом польської армії. Першим фактом, яким розпочали Поляки своє пановання в Станиславові було замордовання на вулиці недалеко міського парку старшого десятника української армії. З якої причини він довше лишився в місті, чим його друзі товариші важко сказати та певна річ, що він не знав про те, що місто вже в польських руках. До йдучого супокійно вулицею приступили два члени вище згаданої польської організації, а іменно: П. Байн (з походження Жид) й панна Брикчинська та двома вистрілами з револьверів вбили його на місці.

Членами польської військової організації були в першій лінії польські залізничники і то навіть такі, що були в службі Української Народньої Республіки. Але не вважаючи на службове приречення зложене українській державі, вхопили вони на даний знак за кріс, щоби укріпити польське пановання на українській землі. Оруже мали Поляки поховане по приватних домах, велика кількість була здепонована в заведенню Єзуїтів.

Від хвилі коли Поляки взяли владу в свої руки, зачалися страшні переслідування всего, що українське. Арешти, інтерновання, побиття, шикани на вулиці, реквізиції, які властиво треба би назвати звичайними рабунками, складаються на мартиролоґію українського населення так в місті Станиславові як й в повіті. В менчих місточках й

*Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 3, Книга 1: Соціально-економічні відносини і Визвольні змагання / Уклад. О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 166–170, № 86.

по селах мусіло багато людей свою національну приналежність оплачувати навіть життям; переходячі польські війська розстрілювали й вішали наших селян без подання причин хіба тільки за це, що вони були Українцями та, що посміли постояти за волю своєї вітчизни.

В самім Станиславові інтерновано: інспектора державних залізниць Жуковського як шпіона за це, що пішов до села Волчинця під Станиславом купити харчів; ревідента державних залізниць Дмитра Загайкевича за це, що за часів української влади з браку цивільного убрання ходив в австрійським мундурі; офіціала державних залізниць Стефанишина. Причина незвісна. Директора торговельного товариства «Злука» Щирбу за це, що в українським склепі говорив до купуючих по українськи. Присутний польський офіцир спитав його, чому не говорить по польськи? А коли Щирба відповів, що на рідній землі йому вільного говорити рідньою мовою, польський офіцир казав його арештувати.

Арештовано крім вище згаданих ще: Директора укр. гімназії та, директора народних шкіл Мурина, інспектора о. Навроцького і др. Та по певнім часі їх випущено на волю. Арештовано й вивезено також масу українських залізничників нищих категорій, міщан й селян. Польські жовняри знущалися також в страшний спосіб над нашими полоненими й інтернованими. Один свідок, розказував, що бачив, як приведено кільканадцять наших полонених. Польський підстаршина, який їх переняв – вибрав собі трьох, уставив їх побіч себе а опісля одним вистрілом із кріса перестрелив всім трьом голови. Шукаючи за оружям по селах уживали польські війська ріжних страшних способів з цілю довідатися, про місце переховку. І так в однім селі під Станиславом польська патруля зловила кількох малих хлопців біла їх до безтями, щоби лише сказали, де поховані кріси. Переходячі через Станиславів польські війська співали пісні повні обид й знаруг над українським народом. На вулицях Станиславова не можна говорити голосно по українськи бо українське слово, вводить Поляків в бішену лютя й є часто причиною доносів і шикан. Терміну «український» польська інтелігенція й польські власти не uznавали. Державний комісар Др. Добруцький в своїй приватній промові, до генерала Александровича офіціально заявив, що української нації не признає, а тільки «руський» нарід, який повинен жити в злагоді з Поляками. Отже ясно, що опісля при подаванню національності до легітимацій польські урядники відповідно до цеї заяви з Українцями поступали. Реквізиції, які переводили польські війська в українських селах не є жадні реквізиції тільки звичайні рабунки. Забирали все, що тільки попалося під руки; шукали за грішми, перекопували городи й цілі обійстя. Неодно горнятко

Українці Робітники!

Переживаємо важкий час!

Пора організувати ся й тим українським робітникам, що доси не були організовані.

Проголошенне незалежної «вільно» української Республіки і верждані власти в душі Укр. Нац. Радн-ств надяждоють. Переселити організації на широкій і свободних основних.

Тому й кличе Вас, Українці-Робітничі, Мисловий Мисловий Комітет української соціал-демократичної партії ви

нараду,

яка відбуде ся для 34-го палачетств 1918, в родні 3-18 по полудні в салі «Української Бездни» при ул. Собіського.

Предметом наради буде потреба і способи вперше-ни стачанної організації для українських робітників.

Українці-Робітничі всіх містечок, підіймайте численні!

За Мисловий Комітет Української Соціал-демократичної партії в Станиславові:

Евген Стрещкнй,

співсекретар.

Іван Багрій,

голова.

*Відозва міського комітету Української соціал-демократичної партії в Станиславові про нараду з нагоди проголошення ЗУНР.
[Не раніше 24 листопада 1918 р.] – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, спр. 8, арк. 25.*

повне нових австрійський нот дісталосся в цей спосіб у польські руки. Дотично реквізиції худоби подаю один примір: В о. Стефанчука, пароха в Павелчі під Станиславом забрали польські війська 5 штук рогатої худоби й лишили на це квіток, на 1200 кор., якого однак ніхто не хоче виплатити. Таких, примірів можна би навести сотки та тільки з цею ріжницею, що селянам не давано навіть посвідок на забрані річи. Можна собі уявити в який спосіб переведжено реквізиції на українських землях, коли головно-командуючий галицького фронту генерал Івашкевич вважав за вказане видати приказ ... 4748, в яким під карою смерти наказує так мужні як і старшинам... Реквізиціям підлягало все, що тільки були власністю Українця не лише необхідні для війська річи але навіть цивільна одежа, жіноче білля, черевики, тощо. В інспектора державних залізниць Жмуркевича в Станиславові забрав польський старшина всі річи, що є власністю д. Миронова з Київі та його жінки й які були там тільки в переховку. Все подане це одні дрібні зразки «пацифікації» краю в польським поняттю, яке однак не є навіть сотною частиною цього, що справді діялося в Галичині.

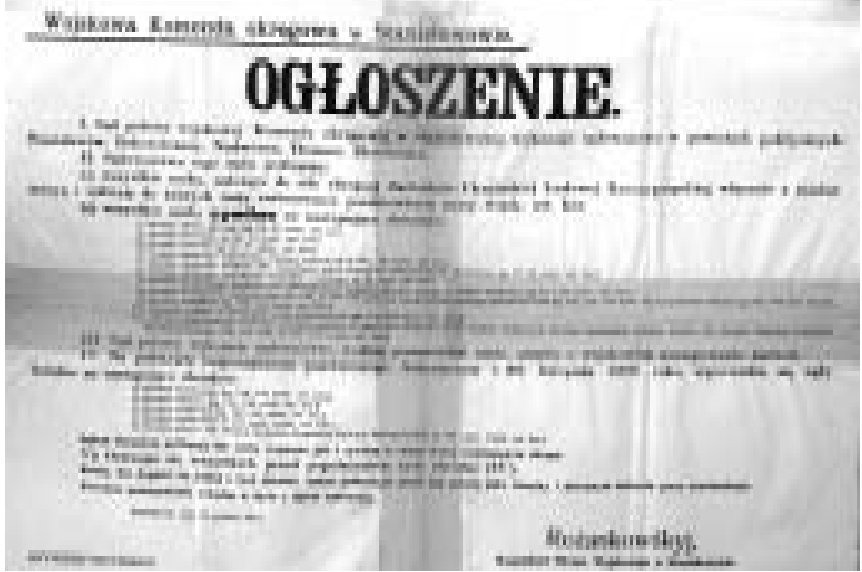
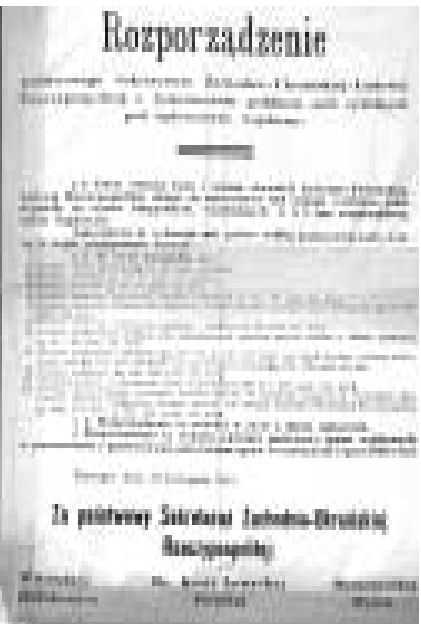
Щоби перед Антантою мати зовсім свобідну руку в нищенню українського народу, старалися Поляки, всіма силами представити нас перед нею як варварів й дикунів, що не заслугоють на ліпше обходження. В тій ціли склали вони спеціальний апарат, якого задачею являється пускати в світ фальшиві й видумані брехні про мнимі насильства Українців над Поляками. Для інформації заграниці, цілого культурного світа нашої суспільности й головно нашої париської делеґації - та інших наших закордонних представництв подаю тут тільки два наймаркантніші факти з тієї області.

В Коломиї померла від недугу пятнистого тифу під кінець марта чи на початку цвітня ц. р. п-на Дверніцка, сестра жінки польського міністра почт і телеграфів Ліндоґо. П-на Дверніцка дуже займалася опікою над польськими полоненими по нашому боці й мабуть заразилася в місцевім шпиталі. В кожному разі – сам факт смерти був знаний цілій Коломиї, також причина смерти й всі блищі обставини. Похорон відбувся дуже величаво, як це звичайно робили Поляки по нашому боці й без жадного спротиву з боку українських властей. Станиславівський «Znicz» помістив по Двернічкій довгу посмертну згадку. Що діється після приходу Поляків? Вони висилають до Варшави телеграму в якій доносять, що Українці Дверніцку зарізали. Це було в моменті, коли Полякам були дуже потрібні всякі брехні про наші мнимі звірства. Премієр Падеревський, який назвав нас в незабутній промові бандитами й не мав слів обурення на наше

обходження з Поляками, навіть висловив тоді своє співчуття товаришеви з кабінету. А що було на річі? Одна безлична, подла, нікчемна брехня! Слід булоб, аби наше представництво в Парижі представило перед Європою, хто є на ділі цей естрадовий герой Падеревський?

Другий випадок подібного фальшовання фактів мав місце в Станиславові. В неділю 8 червня ц. р. привезли поляки до Станиславова 7 трупів польських легіоністів, яких буцімто Українці вбили в страшенно жорстокий спосіб обтинаючи їм носи і вуха, здираючи кусниками шкіру й т. д. В місті страшне обурення. Польська товпа зібралася під двірцем, зажадала, щоби визначніші Українці, які залишилися в Станиславові, подивилися на жертви звірств їх братів. Витягнуто з помешкання директора державних залізниць Лисого, приведено на дворець єпископа Хомишина, однак ні один ні другий хоч дивилися дуже пильно не могли мимо найліпшої своєї волі нічого сконстатувати. В таку хвилю й серед розлюченої товпи, яка тільки ждала на нагоду, аби накинутися на зненавиджених Українців – годі було дозволити собі на якінебудь уваги. Очевидно, вся польська преса а спеціально у Львові була повна описів жертв а також найординарніщих лайок на український народ й українську армію, яка в очах польської суспільности й преси складалася з банд, що місто битися рабували й мордували, перед якими однак – між нами кажучи – польська «армія» мусіла добре втікати з Чорткова аж під Галич. По якімсь часі появляється у вище згаданім Станіславськім «Znicz'у» офіційльний протокол лікарських оглядин, в яким нема ні слова про те аби якому небудь зі забитих польських жовнярів бракувало носа або вуха або кусника шкіри на тілі, натомість лікар Кубішталь подає, що забиті загинули від крісових куль, що один має перестрілене око а другий зломані два ребра, мабуть від удару крісом. Тільки всього міг сконстатувати лікар-Поляк, значить тільки це, що на війні є річчю цілком звичайною. Та заки появилсь в часопису цей протокол, використали Поляки мнине варварство Українців для агітації в краю, як також і за границею. Довжезні справоздання з точними описами того, чого ніколи не було пішли до Парижа, щоби зробити відповідне вражіння і переконати членів мирової конференції, що Українці гірші більшовиків та що також самотнім способом удержання ладу і порядку у східній Європі, це пацифікація української території Поляками.

Але як виглядає отся пацифікація хай бодай приблизно розкажуть отсі мої стрічки ...

Оголошення Округної Військової Команди про тимчасове підпорядкування цивільних осіб, які вчинили злочини, під юрисдикцію тимчасових військових судів в політичних повітах Станіславів, Богородчани, Надвірна, Тлумач, Городенка. 12 грудня 1918 р. Польською мовою. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 8, арк. 44.

С П О Г А Д И

Теодор Баб'юк

Перший листопад у Станиславові*

Я хочу виправити помилкові інформації про Перший Листопад у Станиславові, які є подані у спогадах Михайла Гуцуляка п.з. «Перший Листопад 1918 року на західніх землях України». Підхорунжий УСС д-р Володимир Мурович не був на той час у Станиславові й не знає, як дійсно виглядав там Перший Листопад⁹.

Я був учасником тієї славної події й хочу подати правдивий опис подій 31 жовтня і 1 листопада 1918 року в Станиславові.

Відбувши вишкіл в УСС, я був у першому бою з москалями, попав у полон і був до 1918 року в царській Росії. Після революції мені

*Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. Том II. / Ред.-упор. Микола Климишин. – Видання Центрального Комітету Станиславівщини. – Нью Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1985. – С. 207-210.

⁹У Станиславові 31 жовтня 1918 р., розпочався виступ стрільців 95-го і 58-го піхотних полків, і всі найважливіші об'єкти були захоплені українцями: ратуша, вокзал, військові казарми, банки, пошта. Як доповідав посланець УНРади Микола Стрільчик, «переняття влади відбулося спокійно, надзвичайно спокійно і скоро, в дні 31 жовтня, о 5 пополудні».

Військові підрозділи австрійської армії, сформовані з інших національностей, були інтерновані і зайняли нейтральну позицію. З метою дотримання порядку в місті була створена тимчасова адміністративна управа. А що Станиславів, як і всі міста й містечка Галичини, був багатонаціональним, то до складу управи ввели представників усіх національностей: 10-х українців, 6-х євреїв, 5-х поляків і німця. Головою управи обрали вчителя гімназії П. Чайковського, міським комісаром став д-р Янович. Управління залізниць очолив інженер І. Мирон, освіти – Г. Павлух, громадської безпеки – вчитель І.Слободяник, селянських справ – селянин М. Королюк із с. Чернівця і Я. Остап'юк із с. Радчі, робітничих справ – відомий прогресивний громадський діяч О. Устиянович, санітарних справ – лікар В. Янович, харчовий уряд – Величко. Військовим командантом міста й повіту став сотник Рувин, командантом міліції – фельдфебель Когутяк (згодом – поручник С. Калинович).

Шостого листопада повітова УНРада зайнялася організацією влади в повіті. Господарські справи міста й повіту доручили вчителю о. Йосифові Раковському, а продовольчі – М. Лавріву. На посаду редактора газети «Станиславівський голос» був запрошений М. Губчак. Повітовим комісаром став радник суду К. Кульчицький, пізніше – парламентський посол д-р Л. Бачинський. Як видно з донесення післядодатка УНРади М. Дичковського, у місті й повіті було «все спокійно».

вдалося вернутися додому, але мене відразу взяли до австрійського війська. Я скоро дістав ступінь капрала й був у 2-ій компанії 95 полку піхоти. В місяці вересні наша компанія з запасним куренем була перенесена до Станиславова та приміщена в казармах на вулиці Зосина Воля. В половині жовтня вибрано кращих вояків і зформовано одну компанію, яка діставши дуже порядне обладнання та обмундирування, мала виїхати на італійський фронт, що був у той час над Пявою. Але через невияснені причини виїзд відкладено. Бойове обладнання ми віддали до магазину й повернулися назад до своїх звичайних військових занять.

Так нас застав день 31 жовтня 1918 року. Крім нашої військової частини були ще тоді в Станиславові 58 полк піхоти, приміщений при вулиці 3-го Мая і дивізіон артилерії, що стояв «на Діброві».

Мій курінь складався (дозволяю собі вживати української назви частин) з трьох сотень і в них було близько 90% українців.

Шостого листопада в «Народному домі» за участю 112-ти представників міст і сіл повіту відбулося засідання повітової УНРади. Заслухано звіт голови ради Івана Мирона, який доповів, що «переворот звершився спокійно, без проливу крові, в найбільшій порядку», що настав час, коли «зможемо на широких селянських масах оперти свою державність і бачити свою рідну землю розкваною і вільною», що «апарат ради працює незвичайно інтенсивно і вислід цієї роботи конкретний і певний». Далі виступали повітовий комісар К. Кульчицький, М. Губчак, а також селяни Корольок, Остап'як, Глум, Струтинський, Маркевич. Обговорювали становище в повіті й державі.

Другого листопада до будинку ради прибула польська делегація (д-р Юркевич, д-р Дідушицький, посол Райх та ін.), яка висловила побажання утворити польську міліцію, на що комісар К. Кульчицький відповів, що «свобода особистости і майна забезпечується українським військом якнайкраще, а апровізація в наших руках така обезпечена, а в будучности представляється ще краще», тому немає необхідності створювати ще й легальну польську міліцію. Крім того, було відомо, що в місті є багато легіонерів, які мають зброю і проводять наради. Саме вони мали в ніч на 1 листопада, точніше о 24-й годині, захопити владу в місті, але українські підрозділи запобігли цьому і захопили владу раніше. Того ж дня в будинку ради побувала і єврейська делегація (д-р Лундав, Лярфер, Зусман), яка заявила про свою солідарність з тодішнім ладом, однак просила створити окремих «жидівський легіон» і «віддати його під їх руку», на що теж не було дано згоди. І це зрозуміло, адже в розпорядженні комісара було близько 2000 військовиків і до 300 жандармів, які забезпечували належний порядок і спокій.

Повітовий комісар, виконуючи доручення УНРади, проводив мобілізацію молоді віком 20-30 років до армії. Тільки протягом 6-9 листопада рекрутовано приблизно 1000 осіб (при цьому 2/3 вишколені), якими було поповнено 95-й і 20-й полки, а частину негайно відправлено на підтримку Львова.

Комендантом куреня був капітан Лаєр. То був німець, що походив із Чех і знав добре чеську мову, тому міг нас добре розуміти, а за той час, як був у нас, навчився декілька слів сказати по-українськи. Був дуже приємний і коректний у ставленні до рядових стрільців, хоч дуже строгий у вимогах і дисципліні.

В день 31 жовтня о першій годині по полудні була зміна варти. Зміну перевів інспекційний старшина, який призначив мене на так званого «пакс-капрала». До обов'язків такого капрала належало дбати про внутрішнє життя сотні: наглядати за ладом, чистотою в кімнатах і на подвір'ї, щоб зброя була в призначеному місці й порядку, щоб ніхто сторонній не приходив до наших приміщень, щоб у час були видані харчі, щоб були видані в призначену пору, щоб запаси харчів були доставлені до кухні та перевірені, щоб усі вояки були о годині 9-ій у своїх ліжках, а рано, щоб їх розбудити. В час моєї служби я мав бути всюди й усе доглянути, аж до виходу вояків до денних занять у належному строї. Такий капрал мав бути 24 години в повному виряді, включно з шоломом. Він підлягав наказам інспекційного старшини.

Наша казарма була обгороджена високим муром. На брамі вдень і вночі стояла стійка. Наліво від брами знаходилась головна вартівня, яка мала 9 вояків, що змінювалися на стійці. З ними був їх комендант і заступник.

О 4-ій годині мене покликав несподівано дижурний старшина до канцелярії куреня. Він докладно випитав про мою національність, де й коли я був у військовій службі, а після того почав зі мною секретно умовлятися, що маємо зробити цієї ночі. Він мені сказав, щоб я перевіряв написи над кожним ліжком і запам'ятав собі, де сплять українці, а де чужинці. Як буде одинадцята година, я маю побудити тихцем усіх українців, щоб не збудився хтось із чужинців. Усіх українців зібрати на коридорі й забрати всю зброю та перенести в умовлене місце. Там їм коротко вияснити, що мають робити, видати їм по 20 гострих набоїв і випровадити їх на подвір'я казарми.

Я все виконав, як було умовлено, й ми вистроїлися на збірці на подвір'ї. З курінної канцелярії вийшов гурт старшин, між якими ми пізнали по високій шапці нашого коменданта Лаєра.

Коли вони підійшли на відповідну віддаль, я дав наказ «струнко» й зголосив, що все зроблено, як було в наказі й ми чекаємо на дальші накази. Тоді капітан Лаєр, ставши, як звичайно, перед нами, сказав такі слова: «Хлопці, Австрія нема! Австрія – капут!» – і далі ламаною пів українською пів чеською мовою додав, що він 15 літ з нами служив Австрії і нас добре знає. Тепер є Україна! Він добре знає, що українські вояки є дуже добрі, «штрам» вояки, й він радо тепер буде з нами

Оповістка

З найближчим днем
закладує ся виво-
зити споживні се-
редства з Стані-
славова без дозво-
ла пов. Уряду хар-
чового Укр. На-
родної Ради.

За прохання про-
ти сего закладення
влібере ся винго-
вникам передопле-
ні запаси без винго-
вороду і реванши-
сти між баняч.

Відділ Харчового

в Станіславові

Ogłoszenie.

Z dniem dzisiejszym
taborenia są wywozić
z Stanisławowa wszel-
kie środki spożywcze
bez zgody Wyższego
towarowego Urzędu żywno-
ściowego Ukrainy i
Rady Narodowej.

За проханням про-
хачів вивозити без
їхньої кваліфікації
продовольчих арте-
фактів без згоди іх
вищого підприємств і
розподілу їжі в міську
адміністрацію.

Відділ Харчового

в Станіславові

Оповістка

З найближчим днем
закладує ся виво-
зити споживні се-
редства з Стані-
славова без дозво-
ла пов. Уряду хар-
чового Укр. На-
родної Ради.

За прохання про-
хачів вивозити без
їхньої кваліфікації
продовольчих арте-
фактів без згоди іх
вищого підприємств і
розподілу їжі в міську
адміністрацію.

Відділ Харчового

в Станіславові

Оповістка Поштового харчового уряду про заборону вивезення продовольства без його дозволу та ймовірні наслідки таких випадків. [?1918 р.] Українською, польською, ідиш мовами. — ДАФО, ф. 636, оп. 1, стр. 8, арк. 38.

служити Україні. Сказавши накінець «Слава Україні», зняв шапку, відчепив австрійську відзнаку й почепив українську синьо-жовту та, закликаючи нас поводитись спокійно, щоб не побудили чужинців, дав нам службового старшину, який нам сказав, що ми маємо робити.

Службовий старшина поділив нашу сотню на чотири рої з підстаршиною на чолі. Два рої вислав на залізничний двірець, а два рої, поділивши їх по шість вояків, вислав у місто патрулювати й пильнувати порядок. Перед відходом службовий старшина дав нам докладні інструкції, як поводитися. Містом ми мали йти попід домами, а не серединою вулиці, маршовим порядком. Заховувати незвичайну обережність. Коли б ми завважили якісь підозрілі рухи людей, оточити їх чи той дім, де їх завважено і докладно перевірити, дім обшукати, мешканців зревідувати. В урядових домах, де працюють нічю, перевести обшук, забрати всі державні речі, а приватні віддати. Урядників-українців лишити на місці за працею, а чужинців відправити. Держати стало контакт із нашим старшиною, який постійно буде в казармах. Коли ми прийшли на залізничний двірець, там уже були наші вояки з інших частин. То була друга година ночі. На будинку двірця висіли великих розмірів синьо-жовті прапори.

Ми в казармах не знали, як за той час діяв комітет станиславівської громади. Зроблено велику підготовчу працю. Всі ті прапори були готові на час. По двірці вже ходили українські жінки з перев'язками Червоного Хреста на рукаві. Вже вспіли приготувити каву й перекуску для вояків, яка нам дуже смакувала.

Станиславів, це важливий вузол залізничних шляхів і в ту пору через Станиславів переїздило багато різних військових частин, а також поодиноких вояків різних національностей, що їхали на відпустки чи верталися з відпусток. Тому ми цілих 24 години не спали й перехоплювали всі ті транспорти й подорожніх.

Деякі військові частини чинили опір, не хотіли добровільно здавати зброю, і їх треба було насильно під загрозою скорострілів до того примушувати. Хочу зазначити, що в той час не вбито нікого. Українців-вояків ми переконували, що війна скінчилася для німців, а для українців вона ще не скінчилася й їм не вільно вертатися додому, тільки треба всім ставати в ряди борців за волю України.

Аж по кількох днях нам прийшла зміна й ми повернулися до казарм. Та не довго нам довелося спочивати, бо нашу сотню спрямовано до Ходорова роззброювати мазурський 90-ий полк піхоти. Той полк вертав з України з повним бойовим обладнанням і не хотів датися роззброїти ні в Підволочиському, ані в Тернополі, бо вони вже були поінформовані, що за Львів ідуть бої між поляками й українцями, і

Оголошення магистрату про порядок квартирування офіцерів у місті. 1 січня 1919 р. Українською, польською, їдиш мовами. – ДАФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арк. 11.

тому вони хотіли в повному бойовому виряді йти на поміч полякам під Львів. Той полк був роззброєний у Стрию. Наш комендант капітан Лаер був іменованим отаманом, призначений комендантом відтинку фронту й під Скалатом поклав свою голову на полі бою в обороні Галицької Землі. Хай ця згадка буде йому хрестом заслуги.

Наш 95 полк був переіменований на перший стрілецький полк піхоти УГА і брав участь у боях аж до відходу за Збруч.

Микола Ковалевський
Станиславів у 1919 році*

Таким чином виїхали ми з Тернополя до Станиславова, де тоді відбувалася сесія Національної Ради Західньоукраїнської Республіки. Потяг ішов дуже поволі. Стефанів мені пояснив, що причиною цього є не тільки снігові замети, але й саботаж залізничників-поляків. Коли ми минали якусь станцію і Стефанів побачив польські написи, то страшенно розлютований почав кричати на начальника станції, який переступав з ноги на ногу, явно ігноруючи слова українського полковника. Тоді Стефанів прикликав якогось молодшого старшину що був на станції, і дав йому розпорядження скинути всі польські написи, попереджаючи, що через два дні він буде вертатися до Тернополя і справдить, чи його наказ виконаний. На деяких станціях польські написи зникли, але на багатьох вони ще залишились. З розмови виявилось що українських залізничників є дуже мало і тому нова українська влада не могла очистити залізниці від польського елементу і заступити його українцями. Такі самі труднощі стояли перед новою владою і в інших фахово-технічних ділянках наприклад, на пошті, телеграфі, в різних технічних підприємствах і навіть в нафтовому промислі в Бориславі. Не було також достатньої кількості поліцейних фахівців і старшинського складу. Правда, в цій останній галузі не було так кепсько, як в інших, бо багато українців під час війни виробилися на добрих старшин і підстаршин.

Я порівнював ці перші інформації про ситуацію в Галичині з нашими труднощами після революції 1917 року. Була майже повна аналогія і тому речі, які мені оповідав полковник Стефанів, не були для мене новими. Врешті ми доїхали до Станиславова і перше, що мені впало ввічі, були великі руїни в центрі міста. Це були страшні

*Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. Том II. / Ред.-упор. Микола Климишин. – Видання Центрального Комітету Станиславівщини. – Нью Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1985. – С. 270–273.

Оповідання Повітового шкільного інспектора про нові вписи до шкіл в Станиславові і Кляжині 15 – 17 січня 1919 р. 12 січня 1919 р. Українського, польською, ідиш мовами. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арк. 12.

сліди наступу, який намагався провадити Керенський влітку 1917 року. В Станиславові я познайомився з багатьма видатними провідниками національно-визвольного руху.

Українське життя в Станиславові було тоді дуже інтенсивне. Крім сесії Національної Ради, в якій брали участь усі послы з Галичини і Буковини, відбувалися наради центральних установ політичних партій, учительські з'їзди, різні конференції і т. д. В мініятурі це було те, що ми переживали в Києві весною 1917 року. Хоча Станиславів і здавався мені після Києва невеликим провінційним містом, проте справив на мене велике враження. Не зважаючи на недавні криваві бої, Станиславів стояв, порівняно з нашими провінційними містами, на досить високому рівні. Великі каварні й ресторани, сила sklepів з різноманітним товаром, кілька газет і живий рух на вулицях міста – все це показувало, що місто і цілий край напружують усі зусилля, щоб вернутися до нормального життя.

Першого ж дня мого побуту в Станиславові я отримав практичну лекцію з українсько-польських відносин. Проходячи якимсь бульваром і втративши орієнтацію, я звернувся до молодого хлопця, якому не могло бути більше як п'ятнадцять-шістнадцять років, питаючи його про якусь вулицю. Спочатку цей хлопець взагалі не хотів відповідати на моє запитання, а потім сказав мені по-польськи, що він може мені показати вулицю, але тільки в польській мові. Ось до чого доводить сліпий шовінізм! З цим шовінізмом в українсько-польських відносинах я потім, під час мого пізнішого побуту в Галичині і в Польщі, зустрічався не раз, але цей маленький епізод в Станиславові дав мені передсмак цілої проблеми цього туго затягнутого вузла.

В Станиславові я перший раз побачив ветерана української політики в АвстроУгорщині, Костя Левицького. Про його діяльність я часто читав, ще як був у гімназії, і тому знайомство з ним було для мене цілою подією. Він призначив мені побачення в маленькій ресторації і там у затишному кутку при вечері я міг не тільки задовольнити свою цікавість, але й почути від старого і досвідченого діяча різного роду поради, які здалися мені практичними, ясно зрозумілими. Сама могутня постать Костя Левицького справляла уже імпазантне враження, а розмова з ним відкрила передо мною цілий ряд важливих і актуальних проблем. Кость Левицький був провідним діячем Української Націонал-Демократичної Партії, яка і після упадку австро-угорської монархії відіграла в Галичині провідну роль. Але Кость Левицький, який не раз провадив бої на терені австро-угорського парламенту, не міг пристосуватись до

нових обставин. Йому було тяжко починати політичну працю наново, після стількох років політичної боротьби, в якій витворив він свої власні методи, і тому в Станиславові був він ніби на узбіччі політичного життя, хоч і користався великим авторитетом. Провідні місця зайняли політики молодшої генерації, які приходили на зміну «старим».

Ближче познайомився я також з діячами української радикальної партії. Одним з провідників галицьких радикалів був у ті часи Лев Бачинський, відомий і дуже популярний серед селян адвокат. Пригадую, як перша наша розмова затяглася на кілька годин і як він глибоко цікавився подіями в Києві. У нього пізнав я ще іншого радикального провідника, Івана Макуха, який теж був адвокатом і в галицькоукраїнському уряді відігравав досить значну роль як міністер внутрішніх справ. Бачинський і Макух – це були типові представники старого радикального руху в Галичині. Їм бракувало їхнього політичного досвіду.

Пізніше я познайомився також з радикалами молодшого покоління. Одним із них був відомий наш літературний критик Євшан. Розмова з ним була для мене надзвичайно цікава, бо відкривала внутрішні психологічні й культурні проблеми галицько-українського життя. Пригадую, як він жадібно ловив кожне моє слово про останні події на Україні, як він цікавився кожною подробицею культурного життя в Києві, як з його очей світилися іскри надії на досягнення не тільки державної соборності, але й соборності культури й психології сучасного українця.

Встановлюючи особисті зв'язки, я пильно приглядався до всього, що діялося в Галичині. Все це здавалося мені надзвичайно важливим і корисним. Ми мусіли, так думалося мені, здійснити ту соборність українських земель, яку було в січні 1919 року так урочисто проголошено в Києві. Між нами і галицькими українцями була ще дуже велика різниця культурна, політична і психологічно-побутова. Також і мовні різниці були не малі – ми довгі віки були під впливом російського колоса, галичани – під впливом панівної польської верстви і цілого комплексу австро-угорської монархії. Революційні події і закінчення війни скасували державні кордони між нами й галичанами. Це відкрило можливість до взаємного зближення. Коли я приглядався в Станиславові до суспільного і політичного життя і до окремих видатніших одиниць галицького суспільства, мене дуже приємно вражала дисциплінованість галицьких мас і почуття відповідальності окремих діячів і політиків. У нас цієї дисципліни було дуже мало, особливо в перших часах. Зате в загальних поглядах

Команда міста Станиславів.

Ч. 207/2008.

Оповістка.

Звертається до всіх власників будинків міста Станиславова, щоби впротязі трьох неділів від дня оповіщення замінили орієнтаційні таблички на своїх будинках новими написами з назвами вулиць які тепер обов'язують. Всі написи орієнтаційних табличок так на новоназваних вулицях як і раніше на давніх вулицях **мусать бути складені в українській мові.** Таблички мають бути білі з написами чорні.

Рівночасно звертається увагу власників будинків, що хідники перед їх будинками мають бути завжди очищені так від снігу як і раніше від сміття і паперу.

Ненавиконання цього обов'язку спричинить за собою кару.

Починає діяти з 1 лютого 1919

Командант міста:

ГАРАБАЧ, сотник В. Р.

Оповістка Команди міста до власників будинків про обов'язковість заміни орієнтаційних табличок новими написами з новими назвами вулиць українською мовою, а також чистоту перед будинками від снігу, сміття і паперу.

24 лютого 1919 р. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арк. 14.

галицькі українці були трохи обмежені своїми локальними інтересами і справами, а в нас натомість виднокруг цих загальних справ був може заширокий і через те ми часто відривалися від нашого місцевого життя, чого у галичан ніколи не було. Також зовнішні форми суспільного й товариського життя в Галичині трохи інші, як у нас. Тому й ідея соборности виходила в наших поняттях поза рамці державного об'єднання. Вона була чимсь більшим від символічного скасування давнього кордону над Збручем. Вона містила в собі всі прикмети великої історичної події, якою було повне злиття і поєднання двох штучно відділених віток українського народу.

В кінці 1918 року Галичина так само була слабо приготована до великих історичних подій, зв'язаних із закінченням Першої світової війни, як і ми не були приготовані до лютневої революції 1917 року. Протягом століть галицько-українське суспільство підлягало впливам цивілізаційним і політичним австро-угорської монархії. Крім того, спольщення заможних верств народу довело майже до тих самих результатів у соціальному укладі сил, як у нас у російській займанщині зросійщення провідних соціальних верств. Як у нас індустріяльний робітник був зрусифікований, так робітник в Галичині був здебільшого спольщений; як у нас землевласницька верства була переважно змосковщена, так і в Галичині підлягали майже всі шляхетські і землевласницькі роди спольщенню. Трохи одмінна ситуація панувала в міщанстві і взагалі в середньому стані – в Галичині цей стан був більш національно усвідомлений, як у нас.

Величезна різниця полягала в ролі, яку відігравала церква. У нас духівництво і вся церковна організація були до решти зросійщені, особливо в політичному сенсі. На Волині, чи на Поділлі можна було зустріти священичі родини, які, хоч і не вживали вдома російської мови, хоч і заховували певні зовнішні ознаки своєї приналежності до української народности, але зате політично стояли цілком і без застережень на платформі російської єдності і московського самодержавія. Свідомі одиниці серед нашого православного духівництва просто губилися у морі московського чорносотенства, що панувало серед наших православних батюшок. Також церковна організація у нас була до абсурду зрусифікована, до абсурду, бо не робила концесій українським обрядам і народним звичаям навіть там, де це могло статися без порушення церковної єдності з Москвою. В Галичині натомість в ті часи, які тут описуємо, Греко-Католицька Церква виконувала величезну усвідомну ролю в національному житті. Так звані москвофільські впливи серед греко-католицького ду-

Трудовий Народ!

Вобозу Ludo!

РАБОТНИКОВЕ ДУХОВСТВО

Ваша боротьба за свободу і справедливість є боротьбою за свободу і справедливість для всіх трудящих. Не можна боротися за свободу тільки собі, треба боротися за свободу для всіх. Це єдиний шлях до перемоги.

Ваша боротьба за свободу і справедливість є боротьбою за свободу і справедливість для всіх трудящих. Не можна боротися за свободу тільки собі, треба боротися за свободу для всіх. Це єдиний шлях до перемоги.

Ваша боротьба за свободу і справедливість є боротьбою за свободу і справедливість для всіх трудящих. Не можна боротися за свободу тільки собі, треба боротися за свободу для всіх. Це єдиний шлях до перемоги.

Ваша боротьба за свободу і справедливість є боротьбою за свободу і справедливість для всіх трудящих. Не можна боротися за свободу тільки собі, треба боротися за свободу для всіх. Це єдиний шлях до перемоги.

Ваша боротьба за свободу і справедливість є боротьбою за свободу і справедливість для всіх трудящих. Не можна боротися за свободу тільки собі, треба боротися за свободу для всіх. Це єдиний шлях до перемоги.

Ваша боротьба за свободу і справедливість є боротьбою за свободу і справедливість для всіх трудящих. Не можна боротися за свободу тільки собі, треба боротися за свободу для всіх. Це єдиний шлях до перемоги.

Підготував: [...]
[...]

Відомості про партію [...]
[...]

Відомості про партію [...]
[...]

Відозва «Трудовий Народ» партійного секретаріату Західної Облaсті УНР Жидівської соціал-демократичної робітничої партії (Поалей-Сіон) у Станіславові. [Не раніше логотипа 1919 р.] – Українського, польського, ідиш мовами. – ДАіФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арк. 44.

хівництва не були вже великі і майже кожна священича родина була – натуральним осередком національно-української культурної праці. З цих патріотично-українських родин вийшли цілі покоління свідомих українських інтелігентів і народних діячів, зв'язаних міцно з народною масою. Напередодні переломових подій 1918 року в Галичині витворилась уже досить численна ідеологічно сильна верства національно-свідомої інтелігенції, яка перебрала провід у політичному житті. Від'ємною стороною цього був специфічний брак революційності в галицько-українській суспільності найкращим її представникам забракло у вирішальну хвилину могутнього революційного пориву в боротьбі за національну свободу західноукраїнського відламу нашого народу. Ще відчувались тоді рештки політичних і культурних впливів спеціальної австрійської ментальності, але й вони вже поволі зникали.

Починалась нова доба і в Західній Україні. Процес соборности відкривав величезні можливості взаємних впливів обох віток українського народу, виміни політичного досвіду, оживлення культурної праці в рамцях національної єдності і економічної відбудови країни, через яку проходив протягом чотирьох років кривавий фронт світової війни.

о. Ісидор Сохоцький

Станиславів – тимчасова столиця ЗУНР (ЗОУНР)*

Коли австро-угорська монархія кінчила своє існування президент Української Парляментарної Репрезентації у Відні д-р Євген Петрушевич скликав на день 18-ого жовтня 1918 р. до Львова Українську Конституанту для вирішення дальшої долі українських земель, які належали до Австро-Угорщини. В склад Конституанти входили члени обох палат австрійського парламента, посли до галицького і буковинського соймів та по трьох делегатів від кожної української політичної партії й академічної молоді. Представниками Станиславівщини в Конституанті були вибрані з її терену парламентарні посли: д-р Лев Бачинський, адвокат у Станиславові, журналіст д-р Євген Левицький, проф. Юліян Романчук і, мабуть, проф. Олександр Колесса (три останні постійно мешкали у Львові) й адвокат з Делятина д-р Микола Лагодинський та соймові посли: Станиславівський єпископ Преосв. Григорій Хомишин, селянин із

*Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. Том I. / Ред.-упор. Богдан Кравців. – Видання Центрального Комітету Станиславівщини. – Нью Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1975. – С. 113–117.

Команда міста Станиславів.

Ч. 660.

Оповістка.

Після прийому Команди міста, Ч. 410, з дня 7. марта 1919, всі що приїжджають до Станиславова а не мешкають стало в Станиславові, мають до 8 годин оголосити ся

в Державній військ. поліції

(Відділ громадськ. ч. дн. 20)

без огляду на се чи виїхали ви готелью чи до приватного дому.

Всі власники домів як рівніж готелярі будуть потягнені до страти відповідальности паче якби прийшли когось на мешкання без попереднього оголошення в військовій поліції.

Командит міста:

Отман ГАРБАЧ, в. р.

Оповістка Команди міста до власників будинків і готелів про обов'язковість реєстрації у 8-ми годинний термін усіх приїжджих до Станиславова від 7 березня 1919 р. починаючи в Державній військовій поліції. (Не раніше 7 березня 1919 р.). – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арк. 17.

Станиславівського повіту Лазар Винничук, лікар з Калуша д-р Іван Курівець, адвокат з Товмача д-р Іван Макух й адвокат із Богородчан д-р Михайло Новаковський.

Конституанта прийняла назву «Українська Національна Рада» і вибрала своїм президентом д-ра Є. Петрушевича. Дня 19 жовтня 1918 р. проголосила вона створення на українських землях Австро-Угорщини незалежної Української Держави. Дня 1 листопада 1918 р. зреалізував цю ухвалу таємний Військовий Комітет під проводом сотн. УСС Дмитра Вітовського, що походив з села Медуха, коло Галича. Сотн. Вітовський перебрав при помочі українського вояцтва, що служило при різних австрійських частинах, владу у Львові в українські руки. Те саме сталося в усій Галичині. Столицею нової держави, якій Національна Рада 13 жовтня дала назву «Західньо-Українська Народна Республіка», став Львів.

У Львові Н(аціональна) Рада поклікала також перший тимчасовий Уряд ЗУНР, Раду Державних Секретарів під проводом д-ра Костя Левицького. Членами Державного Секретаріату були із Станиславівської округи: полк. Дмитро Вітовський, секретар військових справ, інж. Іван Мирон із Станиславова, секретар шляхів, д-р Іван Курівець, секретар суспільного здоров'я, д-р Іван Макух, секретар публічних робіт.

Після того, як 21 листопада українські війська залишили Львів, більшість членів Державного Секретаріату і присутніх у Львові членів Національної Ради переїхали до Тернополя. Але вже прикінці грудня ці органи влади перенесли свій осідок до Станиславова. Від тоді Станиславів став тимчасовою столицею ЗУНР і ЗОУНР. Коли до того часу діяльність урядових чинників мала доривочний і часто нескоординований характер, то в станиславівському періоді умови його праці устabilізувалися і в центрі, як також по повітах розгорнулася жвава державно-творча активність.

В новій столиці почав збиратися парламент ЗУНР, Українська Національна Рада. Для її доповнення Державний Секретаріат зарядив вибір прикінці листопада делегатів до неї від кожного повіту і більшого міста. З міста Станиславова був обраний на делегата гімназійний професор Гнат Павлюх і зі Станиславова-Кнігинина, залізничник Осип Устіянович, із Станиславівського повіту Дмитро Королук, з калуського о. Андрій Бандера, із Надвірнянського Василь Нагірняк, з Долинського директор гімназії д-р Михайло Пачовський, з Товмацького народний учитель Августин Домбровський, з Богородчанського Дмитро Паневник. Доповнена так Національна Рада складалася із приблизно 150

Команда міста Станіславів.

№ 411

Оповістка!

1919

Власникам будинків і готелів міста Станіславова, які не подали до Команди міста Станіславова до 10 березня 1919 року записку з вказівкою на адресу Команди міста Станіславова, про реєстрацію своїх будинків і готелів, повідомляємо, що з 10 березня 1919 року в органах державної військової поліції в період від 10 березня до 28 квітня 1919 року будуть приймати записки з вказівкою на адресу Команди міста Станіславова, про реєстрацію своїх будинків і готелів.

Дільниця № I від 10 до 20 вулиці в. р. міського

1. - Микола Голубович	11. - Голубович	21. - Голубович
2. - Микола	12. - Голубович	22. - Голубович
3. - Микола	13. - Голубович	23. - Голубович
4. - Микола	14. - Голубович	24. - Голубович
5. - Микола	15. - Голубович	25. - Голубович
6. - Микола	16. - Голубович	26. - Голубович
7. - Микола	17. - Голубович	27. - Голубович
8. - Микола	18. - Голубович	28. - Голубович
9. - Микола	19. - Голубович	29. - Голубович
10. - Микола	20. - Голубович	30. - Голубович

Дільниця I від 20 до 30 вулиці в. р. міського

1. - Микола	11. - Голубович	21. - Голубович
2. - Микола	12. - Голубович	22. - Голубович
3. - Микола	13. - Голубович	23. - Голубович
4. - Микола	14. - Голубович	24. - Голубович
5. - Микола	15. - Голубович	25. - Голубович

Дільниця II від 30 вулиці до 40 вулиці в. р. міського

1. - Микола	11. - Голубович	21. - Голубович
2. - Микола	12. - Голубович	22. - Голубович
3. - Микола	13. - Голубович	23. - Голубович
4. - Микола	14. - Голубович	24. - Голубович
5. - Микола	15. - Голубович	25. - Голубович

Дільниця III від 40 вулиці до 50 вулиці в. р. міського

1. - Микола	11. - Голубович	21. - Голубович
2. - Микола	12. - Голубович	22. - Голубович
3. - Микола	13. - Голубович	23. - Голубович
4. - Микола	14. - Голубович	24. - Голубович
5. - Микола	15. - Голубович	25. - Голубович

Дільниця IV від 50 вулиці до 60 вулиці в. р. міського

1. - Микола	11. - Голубович	21. - Голубович
2. - Микола	12. - Голубович	22. - Голубович
3. - Микола	13. - Голубович	23. - Голубович
4. - Микола	14. - Голубович	24. - Голубович
5. - Микола	15. - Голубович	25. - Голубович
6. - Микола	16. - Голубович	26. - Голубович
7. - Микола	17. - Голубович	27. - Голубович
8. - Микола	18. - Голубович	28. - Голубович
9. - Микола	19. - Голубович	29. - Голубович
10. - Микола	20. - Голубович	30. - Голубович

Власникам будинків і готелів міста Станіславова, які не подали до Команди міста Станіславова до 10 березня 1919 року записку з вказівкою на адресу Команди міста Станіславова, про реєстрацію своїх будинків і готелів, повідомляємо, що з 10 березня 1919 року в органах державної військової поліції в період від 10 березня до 28 квітня 1919 року будуть приймати записки з вказівкою на адресу Команди міста Станіславова, про реєстрацію своїх будинків і готелів.

Команда міста

Гарабач, в. р. сотник.

Власникам будинків і готелів міста Станіславова, які не подали до Команди міста Станіславова до 10 березня 1919 року записку з вказівкою на адресу Команди міста Станіславова, про реєстрацію своїх будинків і готелів, повідомляємо, що з 10 березня 1919 року в органах державної військової поліції в період від 10 березня до 28 квітня 1919 року будуть приймати записки з вказівкою на адресу Команди міста Станіславова, про реєстрацію своїх будинків і готелів.

Оповістка Команди міста до власників будинків і готелів про укладання списку усіх мешканців чотирьох дільниць Станіславова та їхню реєстрацію в органах Державної військової поліції в період від 10 березня до 28 квітня 1919 р. включно. – ДАІФО, ф. 63б, оп. 1, стр. 9, арк. 16.

членів. Були це самі українці, бо національні меншості, не зважаючи на запрошення українських урядових чинників, своїх делегатів до Ради не вислали.

Доповнена Національна Рада зібралася дня 3 січня 1919 р. у Станиславові на свою першу сесію у великій залі місцевого кіна¹⁰. Д-р Є. Петрушевич склав перед нею свої повновласті і вона вибрала його вдруге одностаносно своїм президентом. Крім того вибрала Рада чотирьох заступників, між якими був д-р Лев Бачинський. До Секретаріату Ради увійшов Осип Устіянович. Д-р Є. Петрушевич був силою свого уряду головою держави і репрезентував її назовні. Тому і мешкав постійно у Станиславові, але на основі конституції він не мав суверенних прав, які прислугують голові держави, таких, як іменування членів уряду і приймання їх димісії, право амнесії,

¹⁰У 1919 р. УНРада продовжила свої засідання у Станиславові, де відбулися три пленарні сесії (2—4 січня; 4—15 лютого та 25 березня — 15 квітня 1919 р.). Доповнена представниками від повітів та міст УНРада номінально мала складатися з близько 150-ти депутатів (за підрахунками О. Павлишина). Але фактично в станиславівських сесіях брало участь близько 130 делегатів — частина українських парламентарних послів постійно перебувала у Відні та в дипломатичних відрядженнях, інші залишилися в захоплених польськими і румунськими військами місцевостях, частину з них інтернувала окупаційна влада.

Протягом 2—4 січня 1919 р. були створені такі комісії УНРади: земельна, військова, законодавна, технічної відбудови, фінансова, шкільна, заграничних справ, суспільної опіки, комунікаційна; 15 лютого 1919 р. — адміністраційна.

На першій сесії Української Національної Ради, яка розпочала свою роботу 3 січня 1919 р. у Станиславові, націонал-демократа Євгена Петрушевича обрали її президентом, а також затвердили нову Президію УНРади, до якої увійшли три націонал-демократи (Євген Петрушевич – голова, Омелян Попович – заступник, Степан Витвицький – секретар), три соціал-демократи (Семен Вітик – заступник, Андрій Шмігельський – заступник, Осип Устіянович – секретар), радикал (Лев Бачинський – заступник) і представник студентської молоді (Степан Сілецький). До затвердженого в той самий день Державного Секретаріату ввійшли чотири націонал-демократи, три радикали, соціал-демократ і безпартійний.

4 січня 1919 р. УНРада ухвалила ряд законів, що регламентували її компетенції, організаційну структуру та діяльність: про Виділ; доповнювальний Статут; про спосіб оповіщення законів та розпорядків; про недоторканність членів УНРади. Пленум обирав Виділ УНРади (9 членів

ТОВАРИСТВО „МОЛОДА ГРОМАДА“

вул. Б. Хмельницького ч. 20, I. пов.

Від 9—12-го марта с. р. відбується I серія публичних лекцій на тему:

ПІДСТАВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

9-го: М. ШИПОВАЛ (Голова Українського Національного Союзу): „Земельна реформа на Україні на підставі укр. державності“.

10-го: Б. ФИЛИПОВИЧ: „Накази на Україні на підставі укр. державності“.

11-го: М. БИШАН: „Національна Культура“.

12-го: М. НОВАКОВСЬКИЙ (член-кореспондент Спілки Служб): „Демографія соціалістичного народництва“.

— ПО ЛЕКЦІЯХ ДИСКУСІЇ. —

Початок лекцій в будинок товариства в год. В. на полудні, в будні дні в год. 57 вечором.

Вступні лекції викладає: для чоловіків М. П., для жінок Л. П., лекції викладає: для чоловіків М. П., для жінок Л. П., лекції викладає: для чоловіків М. П., для жінок Л. П.

Частіший доклад промови на національній публичній нараді в Т. Шевченка.

Афіша товариства «Молода громада» про початок першої серії публичних лекцій на тему «Підстави української державності» 9 – 12 березня 1919 р. [Не раніше 9 березня 1919 р.] – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арк. 43.

іменування начальників центральних урядів, провірювання законів, схвалених Національною Радою та їх оголошення і т. п. Права ці виконував «Виділ Національної Ради» що складався з десяти членів і відбував наради під проводом Президента Ради. До «Виділу Національної Ради» належали також д-р Л. Бачинський і д-р Михайло Новаковський. Національна Рада вела свою працю за зразком західно-європейських парламентах. Наради відбувалися в комісіях, як наприклад, комісія для закордонних справ, фінансова, військова, шкільна, для земельної реформи, для виборчої ординації до сойму й інші та на пленумі. Деякі комісії радили перманентно. Тому, що в Галичині панував громадський мир і не було партійної боротьби, вдалося Раді випрацювати і схвалити цілий ряд законів, необхідних для життя нової держави.

і президент). До компетенції Виділу належало: призначати членів уряду, ухвалювати рішення про їхню відставку, виконувати право амністії й аболіції, іменувати начальників вищих державних цивільних і військових урядів, затверджувати і проголошувати закони.

Під час станиславівських сесій УНРада ухвалила ряд важливих законів державного будівництва ЗОУНР. Серед них: про основи шкільництва (13 лютого 1919 р.); про вживання мови у внутрішньому і зовнішньому урядуванні державних властей та урядів, публічних інституціях і державних установах; Закон про право громадянства у Західній Області УНР (8 квітня 1919 р.). 14 квітня 1919 р. ухвалений Земельний закон для Західної Області УНР, що визначав основи земельної реформи. Провідні ідеї Закону — вивласнення великої земельної власності та наділення землею безземельних і малоземельних селян на правах земельної власності. Запроваджувати Закон мала Обласна Земельна Комісія (Л. Бачинський, С. Вітик, С. Данилович, М. Загульський, Т. Кормош, М. Королюк, С. Матковський, К. Трильовський, С. Юрик). 15 квітня 1919 р. УНРада ухвалила закони про скликання сойму ЗОУНР та про вибори (виборчу ординацію) до сойму ЗОУНР. Закон визначав загальне, без різниці статі рівне, безпосереднє, таємне і пропорційне виборче право для всіх громадян держави, яким виповнилося 20 років. Послом міг бути вибраний кожен по досягненні 28-річного віку. Вибраний у червні 1919 р. однапалатний сойм мав складатися з 226-ти послів: 160 українців (70,8% від загального числа), 33 поляків (14,6%), 27 євреїв (11,9%) і 6 німців (2,7%). Для кожної народності були намічені окремі виборчі округи (15 українських, 5 польських, 5 єврейських, німецька). Після обрання нового сойму УНРада мала самоліквідуватися. Та наступ польської армії не дозволив провести вибори.

ТОВАРИСТВО МОЛОДА ГРОМАДА

вул. Б. Хмельницького, ч. 20, I пов.

II. серія

Підстави української державности.

Четвер, 20. марта:

Др. Р. Перфецький, член земельної комісії:

ПРОЕКТ

аграрної реформи земельної комісії У. Н. Р.

Початок о 17-ій год. вечером.

П'ятниця, 21. марта:

Дискусія над відчитом Др. Р. Перфецького.

Початок о 17-ій год. вечером.

Неділя, 23. марта:

М. Богун: Будова Укр. держави в російській год. революції.

Початок о 5-ій год. вечером.

ЦЕЛЕН: для членів І ІІ, початок І ІІ, для нечленів початок І ІІ.

Доброчинні дари прийматись не зможуть.

Члени товариства можуть брати участь у публічних бібліотеках м. Шенчуга.

Афіша товариства «Молода громада» про початок другої серії публічних лекцій на тему «Підстави української державности» 20 – 23 березня 1919 р. [Не раніше 20 березня 1919 р.] – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, спр. 9, арк. 42.

Вже першого дня сесії, себто 3-го січня, Національна Рада схвалила закон про злуку ЗУНР з УНР в одну Українську Народну Республіку¹¹. На Комісії для закордонних справ велися від полудня аж до пізнього вечора гарячі дискусії між прихильниками беззастережної злуки і прихильниками об'єднання з автономією для ЗУНР аж до скликання установчих зборів – з окремою законодавчою (вибраний населенням Сойм) і виконною (Державний Секретаріят) владою. Цю останню концепцію обстоював завзято д-р Л. Бачинський і вона врешті перемогла на комісії, а пленум Ради схвалив одногосно без дискусії випрацюваний Комісією відповідний закон. Д-р Л. Бачинський був також провідником делегації, яку вислали Національна Рада і Державний Секретаріят до Києва нотифікувати цю ухвалу Директорії УНР. На цій основі Директорія схвалила окремий універсал і проголосила урочисто дня 22 січня 1919 на Софійським майдані злуку усіх українських земель в одну Соборну Українську Народну Республіку. Внаслідок того члени делегації увійшли в склад Трудового Конгресу. ЗУНР одержала назву Західня Область УНР – ЗОУНР, а д-р Петрушевич став шостим членом Директорії¹².

Дня 14 квітня Національна Рада схвалила закон про земельну реформу. Головою комісії, що його випрацювала і передала на розгляд

¹¹Питання об'єднання стало першочерговим у порядку денному пленарної сесії УНРади в Станиславові (2–4 січня 1919 р.). На засіданні було оголошено принципіву домовленість з Директорією про спільне ведення зовнішньої політики, організацію війська, об'єднання фінансової системи, пошти і телеграфу. Сторони узгодили, що шкільництво та релігійні питання залишаться під автономним управлінням. Суди й адміністрація мали функціонувати окремо до введення в дію загальноукраїнських законів.

Остаточний проект ухвали про об'єднання готувався на закритому засіданні комісії закордонних справ УНРади під керівництвом С. Вітика. Тоді підтвердилася принципова позиція політичного керівництва ЗУНР щодо поступовості в реалізації злуки. 3 січня 1919 р., затвердивши Фастівський договір, УНРада затвердила ухвалу «Про злуку Західноукраїнської Народної Республіки з Українською Народною Республікою». В одногосно ухваленому тексті зазначалося, що до часу скликання Установчих Зборів об'єднаної республіки законодавчу владу на території ЗУНР виконує УНРада. До того ж часу її виконавчий орган – РДС мав здійснювати цивільну й військову адміністрацію.

¹²Починаючи з лютого 1919 р., органи влади ЗУНР у документах та офіційних зверненнях використовували назву «Західна Область Української Народної Республіки» (ЗОУНР). Формальні наслідки об'єднання були зафіксовані й на місцевому рівні – на печатках повітових органів влади зображення лева як символу Галичини поступилося місцем тризубові.

При підготовці коментарів використані публікації істориків Олександра Карпенка, Миколи Литвина, Миколи Кугутяка, Максима Гона, Олега Павлишина. – Упор.

ПРОЧ З ШПІОНАМИ ТА ВОРОЖИМИ АГІТАТОРАМИ!

Жовняри Української Армії!

Не вдавайтеся на розмови про військові справи з людьми, котрих близько не знаєте. Вони незаметно витягнуть від Вас відомості, які опісля передають ворогам так, що Ви незалежно даєте їм в руки орунці проти самих себе і Укр. Держави.

Будьте отже всторожні та визнайте підозрілі особи в цілях приарештовання поплічниками до того органам.

Станиславів, дня 18-го марта 1919.

На приказ Д. С. В. С.

Команда двірця.

*Відозва Команди двірця до жовнірів Української Армії про небезпеку спілкування з підозрілими особами, ворожими агітаторами і шпигунами та обов'язковість повідомлення про такі випадки спеціальних служб.
16 березня 1919 р. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арк. 6.*

пленуму Ради, був знову д-р Лев Бачинський. Закон спирався на засаду приватної власності і викликав незадоволення наддніпрянських соціалістичних партій, які обстоювали соціалізацію землі.

Національна Рада затвердила також проект демократичної ординації до майбутнього Союму. Закон запевнював представництво в Союмі також національним меншостям відповідно до їх чисельности. Вибори до Союму мали відбутися вже в червні 1919 р.

Цивільну і військову владу на терені Галичини виконувала Рада Державних Секретарів, яка резидувала теж в Станиславові. Іменованій Національною Радою Державний Секретаріят був з різних причин здекомплетований і подався 3-го січня 1919 р. до димісії. Уже наступного дня, 4-го січня, іменував Виділ Національної Ради нову Раду Державних Секретарів в дещо зменшеному числі Секретаріятів під проводом д-ра Сидора Голубовича. Із станиславівців увійшли в її склад полк. Дмитро Вітовський – секретар військових справ, д-р Іван Макух – секретар внутрішніх справ та інж. Іван Мирон – секретар шляхів, пошт і телеграфів. Кол. секретар народного здоров'я д-р Іван Куривець, по скасуванні цього секретаріату, став начальником такого ж департаменту в секретаріаті внутрішніх справ.

Перед Державним Секретаріатом стояли, здавалося, непосильні завдання. Та завдяки жертвенній праці урядових чинників вдалося створити вповні упорядковану державу і через вісім місяців боронити галицьку землю перед польським наступом.

Станиславів був також значним військовим центром. Перебували тут три запасні полки піхоти (між ними кіш УСС), з яких відходили доповнення на фронт. Крім них стояли тут постоем ще кінний запасний полк, гарматний запасний полк (зі старшинською і підстаршинською школами для вишколу зв'язківців), залізнодорожний курінь і старшинська школа артилерії.

В Станиславові діяли теж залізнично-технічні курси, курс практикантів на урядників руху і курс для вишколу поштових урядників. Народні і середні школи були вповні зукраїнізовані. Були відкриті теж жидівська і німецька гімназії. Через брак університету мали почати в червні 1919 р. в Станиславові нормальну працю університетські філософічні і правничі курси, щоб дати змогу закінчити студії студентам, які вже почали студії на згаданих факультетах.

В Станиславові появлялася досить численна українська преса. Урядовими органами були: «Вісник законів і розпорядків ЗОУНР», у яким Виділ Національної Ради містив підписані Президентом Петрушевичем і найстаршим віком членом Виділу д-ром Антоном Горбачевським, схвалені Національною Радою Закони, «Вісник

Оповідітка.

Високий радничий Нафтового Бюро мист. Комісаріату в Станіславові, повідомляє отрим до зазначеного відом. що від 18. марта в. р. 1919. давши зуть нафту (за відміною вартонка картон розданий, вказана 2-а домішкова вартонка) і інші торгові і наф.:

1. Брандштетт Лейб	ад. Райсман 18
2. Ф. „Галлер“	Трибушанка 4
3. Шеллер Фриц	ад. Райсман 18
4. Шеллер „Лейер“	ад. Райсман 4
5. ван „Шейер“	Галлман 17
6. Кюсс „Данка“	Селман Вагн 3
7. Шварцман Абрам	Селман Вагн 3
8. Ф. „Шманн“	Т. Шварцман 15
9. Рюкел Бібілі	Берга 3
10. Рейфелд Мейман	ад. Райсман 18
11. Рубін Фейше	ад. Райсман 18
12. Селлерман Герман	1. Фруман 2
13. Трибушанка Ізраїл	Берга 3
14. Шварцман Лейб	ад. Райсман 18.

Один літр нафти стоить 1 К 44 с.

Міський Уряд господарський

Ogłoszenie.

Wskutek przeprowadzenia litrowania w Stansławowie, zawiadamiam się niniejszym, że z dniem 18. 3. 1919. rozdano kartonki (na kartki wydawane przez miejski Urząd gospodarczy) następującej kupy:

1. Brandstet Loh	ad. Raismann 18
2. F. „Galler“	Trybuszanka 4
3. Scheller Fritz	ad. Raismann 18
4. Scheller „Leier“	ad. Raismann 4
5. Van „Scheier“	Halbschick 17
6. Kuss „Danka“	Selmann Wag 3
7. Schwarzman Abram	Selmann Wag 3
8. F. „Schmann“	T. Schwarzman 15
9. Ruckel Biibil	Berka 3
10. Reiffeld Meiman	ad. Raismann 18
11. Rubin Feise	ad. Raismann 18
12. Sellemann Herman	1. Fruman 2
13. Tribuschanka Izrael	Berka 3
14. Schwarzman Loh	ad. Raismann 18.

Jeden (1) litr nafty kosztuje 1 K 44 s.

Miastski Urząd gospodarstwy

קונדמאכונג

Литературное бюро м. Станиславова, сообщая, что с 18 марта 1919 г. выданы карточки (карточки выдаются городским Управлением) следующего содержания:

1. Брандштетт Лейб	ад. Райсман 18
2. Ф. „Галлер“	Трибушанка 4
3. Шеллер Фриц	ад. Райсман 18
4. Шеллер „Лейер“	ад. Райсман 4
5. ван „Шейер“	Галлман 17
6. Кюсс „Данка“	Селман Вагн 3
7. Шварцман Абрам	Селман Вагн 3
8. Ф. „Шманн“	Т. Шварцман 15
9. Рюкел Бібілі	Берга 3
10. Рейфелд Мейман	ад. Райсман 18
11. Рубін Фейше	ад. Райсман 18
12. Селлерман Герман	1. Фруман 2
13. Трибушанка Ізраїл	Берга 3
14. Шварцман Лейб	ад. Райсман 18.

1 літр нафти стоить 1 К 44 с.

Міський Уряд господарський

Kundmachung.

Über Anordnung des Nafta Bureau des Bez. Kommissariates in Stanislaw wird hiermit zur allgemeinen Kenntnis gebracht, dass vom 18. d. M. angefangen, Nafta auf Karten die vom städt. Ernährungsamt ausgegeben werden in folgenden Geschäften zu bekommen sein wird:

1. Brandstet Loh	Halbschick 17
2. F. „Galler“	Trybuszanka 4
3. Scheller Fritz	Krauplatz - Halbschick
4. Scheller Leier	Krauplatz 4
5. Van Bluka	Halbschick 17
6. Kuss Danka	Selmann Wag 3
7. Naschki Abram	Selmann Wag 3
8. F. „Schmann“	T. Schwarzman 15
9. Ruckel Biibil	Berka 3
10. Reiffeld Meidel	Krauplatz 18
11. Rubin Feise	ad. Raismann 18
12. Sellemann Herman	1. Fruman 2
13. Tribuschan Izrael	Berka 3
14. Schwarzman Loh	Krauplatz 18.

Ein (1) Liter Nafta kostet 1 K 44 s.

Das städtische Wirtschaftsamt.

Оповідітка міського господарського уряду про порядок продажу нафти окремими торговцями. 18 березня 1919 р. Українською, польською, їдиш, німецькою мовами. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, спр. 9, арк. 19.

Державного Секретаріату Військових Справ ЗОУНР», «Вісник Державного Секретаріату Освіти і Віроісповідань ЗОУНР», «Вісник Державного Секретаріату Шляхів». Виходив, редагований Іваном Кревецьким урядовий часопис «Републіка». Секретаріат Військових Справ видавав для армії тижневик «Стрілець». Радикальна партія видавала свій окремий орган. Лівий «Селянсько-Робітничий Союз», який безуспішно старався здобути впливи в громадянстві і перебрати владу в свої руки, видавав газету «Републіканець». Підтримували цю організацію наддніпрянські соціалісти-революціонери у закупленні ними «Новім житті».

На жаль в травні 1919 р. заломився український фронт під тиском польської армії, скріпленої військами ген. Галлера з Франції. На допомогу Польщі виступила Румунія, яка окупувала Покуття по Дністер і залізничну лінію Станиславів-Надвірна. Український уряд мусів спішно залишити Станиславів. Дня 15 травня 1919 р. заняли його польські боївки. Так закінчилася роля Станиславова, як українського державного і політичного центру.

Іван Ставничий

**Від повітового міста до столиці ЗУНР
Станиславів у 1918–1919 роках
(Окремі записи із Щоденника)***

Імпозантна маніфестація Станиславівщини

Одним із найсвідоміших і найсильніших повітів Галичини був до Першої світової війни Станиславівський. Репрезентували його у віденському парламентах д-р Лев Бачинський та д-р Євген Левицький. Перебували вони здебільшого у Відні і під час війни провід у місті і в повіті вели місцеві діячі, між яким не стало голови місцевої та повітової організації українців й кількох кандидатів на посла до парламенту із Станиславова видатного діяча й лікаря д-ра Володимира Яновича, що його московські окупанти вивезли ще в 1914 р. у глибину Росії.

Обурені польськими демонстраціями проти Берестейського миру, які відбулися по різних містах Західньої Галичини і також у Львові 18 лютого 1918 р., галицькі українці вирішили провести широкі народні маніфестації за прискорення ратифікації миру між

*Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріялів до історії Станиславова і Станиславівщини. Том I. / Ред.-упор. Богдан Кравців. – Видання Центрального Комітету Станиславівщини. – Нью Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1975. – С. 118–141.

Центральними Державами й Україною. На поклик українського проводу у Львові відбулася така маніфестація й у Станиславові в дні 3 березня 1918 р. Зорганізуванням її зайнявся окремий комітет під проводом залізничного надрадника інж. Івана Мирона.

З сіл від 9-ої години ранку почали сходитися люди. Ішли цілі села, маршовим ладом, чвірками. Переважно жіноцтво – дівчата й молодиці та молодь – хлопці. Менше було старших чоловіків, багато з-поміж яких перебували в той час на різних фронтах.

Брали участь у маніфестації корпорації залізничників, члени різних станиславівських товариств й організацій, як також молодь міських шкіл.

На площі біля греко-католицької катедрі польову архиерейську Службу Божу відправив Преосв. еп. Григорій Хомишин, який разом з митратом о. Іваном Гордієвським доклав усіх зусиль, щоб надати маніфестації як найбільш урочистого характеру, дозволяючи також духовенству брати активну участь в підготові і проведенні цього національного виступу. Церковну частину маніфестації закінчив Владика Григорій патріотичною промовою, кажучи: «Безприкладна в історії світу, страшна, жорстока безпощадна війна наближається до свого кінця. . . Чотири роки кривавився наш нарід по цей і по той бік державної межі, що розділяла нашу націю. І ось той нарід-мученик, який найбільше

Маніфестація з нагоди «Свята миру» 3 березня 1918 р. На передньому плані транспаранти «Встала Правда, встала Воля!», «Під України єднаймося прапор!»

страждав і по-геройськи терпів і переносив дану йому Богом долю, той нарід, над яким уже панахиду відправляли заздрі й лукаві його вороги – не згинув у вихрах віків. Він воскрес оце до нового життя. І дивним дивом цей нарід-страждалець, який стільки, безчисленну силу кривд зазнав від інших, він саме перший на цілому світі сказав: Досить крові, досить ворожнечі, досить сліз, нехай буде мир!»

Після Богослуження в саме полудне розпочався похід, що закінчився масовим вічем «На валах». Взяло участь у поході понад 50 тисяч людей. Тривав похід три години. Це була імпозантна українська маніфестація. Проведені поляками 18 лютого маніфестації були нічим у порівнянні до нашої. Це був справжній український «великдень», як сказав у своїй промові «На валах» посол д-р Лев Бачинський. Маса народу пливли і пливли вулицями міста. Станиславів був заллятий хвилями з українських сіл.

Навіть чужинці не могли залишатися пасивними серед величавости цього свята. Багато з-поміж них пороздобували відкілься жовто-блакитні стяжки і, попричеплювавши на грудях, парадували з ними. Можна було бачити з українськими відзнаками навіть місцеву військову поліцію.

В рядах поставних дівчат і молодиць, парубочого доросту, соколів і січовиків, вояків в австрійських одностроях, ішли біловолосі, похилі

Маніфестація і богослужіння з нагоди «Свята миру» 3 березня 1918 р.

літами сільські дідусі, щоб заявити свою радість з приводу відродження України, зокрема ж із факту, що Холмщину визнано справедливо за Українською державою.

Згуртувавшись на вулиці Карпінського, українці пройшли зформованим походом вулицями Голуховського, Липовою і Третього Мая і залляли мов муравлище всю площу «На валах» та її околицю. Над морем голів майоріли прапори, найрізномодніші корошовки, таблиці з надписами сіл, що брали участь у поході, транспаранти з найрізнішими гаслами.

Сонце хилилося вже до заходу, як на трибуну виступив славний наш промовець д-р Лев Бачинський. Відкривши голову, почав свою промову до непроглядних тисяч зібраного народу.

«Велика це хвилина, в якій ми тут зібралися, – говорив д-р Бачинський. – З одержаних саме найновіших вісток відомо, що українські війська увійшли знову до престольного города Києва. І ми радіємо. Віки чекали ми, терпіли неволю, жили в рабстві, але час прийшов і ми до сліз зворушені щастям, доживши хвилини, в якій бачимо нашу Україну самостійною, незалежною державою. Ми, які досі втішної, радісної хвилини не мали, на голови яких лихо за лихом, удар за ударом валилися, святкуємо тепер воскресіння вільної України на руїнах московського царату, що його розпад вішував Тарас Шевченко. Сьогодні зійшлися ми тут для вислову нашої непомірної, безмежної радості, що Україна вільна, самостійна, ні від кого незалежна держава!»

Гетьманські вали. Початок 20 ст.

Це наше перше всеукраїнське, всенародне свято, наш перший Великдень!»

Слухаючи слів промовця, народ радів, відчуваючи силу в собі, з якою був досі необізнаний. З кожного обличчя пробивалася гордість на приналежність до великої української нації.

В дальшому своєї промови д-р Бачинський, який прибув спеціально з Відня, щоб взяти участь у маніфестації, проголошував вимогу поділу Галичини, відокремлення Східньої Галичини від польської Західньої, об'єднання всіх австрійсько-угорських українців, висловлював вдовolenня із справедливого приєднання Холмщини до Української держави, вимагав в імені всіх присутніх негайного ратифікування миру з Україною.

Після закінчення промови проведено присягу всього 50-тисячного збору на вірність Україні й українській нації, з обов'язком стати на їх оборону, коли б вони знайшлися в небезпеці, під нападом ворогів. Наприкінці з захоплення прийнято зміст телеграм до цісарської канцелярії і до президента ради міністрів у Відні в справі здійснення висловлених промовцем вимог.

Грімким «Вже воскресла» закінчено це свято миру й державности України. Люди почали розходитися до своїх міст і сіл з почуттям сили та надії на славу майбутність.

Повітова Українська Національна Рада

На поклик неспущеного д-ра Лева Бачинського відбулися в понеділок 1 квітня 1918 року, безпосередньо після загальних зборів філії «Просвіти» важливі довірочні наради яких двох соток представників громад з усього Станиславівського повіту. На цих зборах вирішено – на пропозицію д-ра Бачинського – створити Повітову Українську Національну Раду.

Після відкриття зборів д-ром Бачинським обрано – за пропозицією ст. радника держ. залізниць інж. Івана Мирона – однодушно на предсідника зборів д-ра Івана Мандичевського і на секретаря Івана Ставничого.

Взяв перший слово посол д-р Л. Бачинський. «Маємо зробити обрахунок життя нашого народу за час війни», – почав він свою промову про становище українців під Австрією. Найперше згадав ті надії, що їх леліав український народ з початком війни, про те, як рвалися українці до бою з московським царизмом, і, як у нагороду за запал, за виставлення легіону добровільців і за кров наших вояків приходилося «крепірувати» по Талергофах, Гмюндах. Пригадував, як прозивали українців «зрадниками», як без суду мордували й вішали безневинних людей.

Оповідстка.

Щоб уникнути занадто великого і тривалого черги при покупці м'яса на 10 Кор. в другій половині або подвійне на 5 Кор. на 1 Кор.

Окремі підписки об'єднані в місці Станіславів і околиць Княгининих від цієї ціни зменшити на дві відсотки.

Щоб до кінця цього місяця і наступного наступити, то об'єднані продавці (продовольчі) в окремі місця продавати в чужі райони на відстані від Станіславів і Княгининих в Станіславів, Княгининих міста, а в Княгининих продати продовольства.

Важко додержуватися на 10% м'яса. Це в районі як в районі, до обох районів, відстані при адміністративній до 1000 Кор. від Станіславів до 1 міста. Об'єднані продавці до наступного місяця.

Станіславів, дата 15. березня 1919

Держ. пов. Комісаріат.

Ogłoszenie.

Omijając długie kolejki i długie czasy oczekiwania na 10 K. w drugiej połowie lub podwójnie na 5 K. na 1 K.

Też osobne zamówienia w Stanisławowie i okolicach Książkinich od tej ceny zmniejszyć o dwa procenty.

Co do tegoż, wyprzedzającego i wyprzedzających masarskich, to wchodzi się w wszystkich sprzedawców obywateli bezosztowego zamieszkania na odległość miejsc w swym lokalu, sprzedają czerwikę zwierzynkową, a to w Stanisławowie przez Komisariatus miejski, a w obu Książkinach przez urzędy gminne.

Koszt doprowadzenia się na 10% wagi. Kto w mieście nie znajduje się do odległości 1000 K. lub mieszka do 1 miasta.

Stwierdzenie rozporządzenia tego obowiązuje do następnego miesiąca.

Stanisławów, data 15. marca 1919.

Pow. Komisariat.

Оповідстка

Щоб уникнути занадто великого і тривалого черги при покупці м'яса на 10 Кор. в другій половині або подвійне на 5 Кор. на 1 Кор.

Окремі підписки об'єднані в місці Станіславів і околиць Княгининих від цієї ціни зменшити на дві відсотки.

Щоб до кінця цього місяця і наступного наступити, то об'єднані продавці (продовольчі) в окремі місця продавати в чужі райони на відстані від Станіславів і Княгининих в Станіславів, Княгининих міста, а в Княгининих продати продовольства.

Важко додержуватися на 10% м'яса. Це в районі як в районі, до обох районів, відстані при адміністративній до 1000 Кор. від Станіславів до 1 міста. Об'єднані продавці до наступного місяця.

18 березня 1919 року

Державного повітового комісаріату

Kundmachung.

Um die lange Warteschlangen und die langen Wartezeiten zu vermeiden, wird das Fleisch zu 10 K. für die Hälfte mit 5 K. pro kg. bestimmt.

Diese Preise gelten für Stanislaw und beide Książkinen, wenn man sich von Stanislaw um nicht mehr als 1000 K. entfernt hat.

Diejenigen, die Fleisch verkaufen, sind verpflichtet, die für die Gemeinde Stanislaw von Stanislaw kommend, für die Gemeinden Książkinen über von ihren Gemeindegemeinden bestellten Preisstellen an sicheren Stellen ihrer Verkaufsstellen anzubringen.

Kosten sind mit 10% Gewicht zulässig.

Wer von den Fleischhändlern diesen Anordnungen nicht folgt, verliert die Erlaubnis zum Fleisch zu 1000 K. oder bis zu einem Monat Arrest.

Diese Verordnung bezieht sich nicht auf die Fleisch.

Stanislaw, am 15. März 1919.

Vom Bezirkskommissariate.

Оповідстка Державного повітового комісаріату про порядок продажу м'яса в Станіславіві і Княгининих. 18 березня 1919 р. Українською, польською, їдиш, німецькою мовами. - ДАІФО, ф. 636, оп. 1, спр. 9, арк. 18.

В дальшому вивів промовець перед очі зібраних картину життя в Наддніпрянській Україні від березневої революції 1917-ого року, від Керенського та віроломного Леніна, який послав московські полки на Київ, перейшов до обговорення Берестейського миру 9-го лютого 1918 р., стверджуючи, що з цієї дати настав новий час для нашої нації і що з встановленням української влади над Чорним морем покладено фундамент під кращу долю українського народу. Заторкуючи справу Холмщини, д-р Л. Бачинський різко й рішуче виступив проти відкладання Австрією ратифікації справедливого миру з Україною. «Якщо із цим ще довше будуть тягти – заявив він, – то ми скажемо: «Не хочемо належати до держави, яка ламає трактати!» Згадав посол також і про земельну реформу на Центральних і Східніх Українських Землях, де хліборобам призначено стільки землі, скільки можуть її обробити, а саме найбільше по 50 десятин, проти чого виступають польські соціалісти під проводом Гната Дашинського.

Після цього д-р Л. Бачинський обговорив становище українського народу під Австрією. Згадав польські страйки і демонстрації проти Берестейського миру, що відбулися 18 лютого 1918, і в зв'язку з цим натаврував безсильність австрійського уряду проти польської бунти, толерування ним протидержавних польських виступів. Засуджуючи віденський уряд за дискримінаційне трактування українців і фаворизування поляків, промовець заявив: «Це не міністри, а бики! Така держава не варта за них табаки!» З притиском сказав, що відповідь на посягання польських панів на українську землю дали українці Східньої Галичини своїми маніфестаціями 3 березня 1918 р.

Далі промовець звернув увагу на аномалію існування чужої адміністрації на українській землі, на встановлювання по селах польськими старостами чужих начальників громад, на зменшення, а то й припинення урядування українською мовою. Торкаючись господарських справ, д-р Л. Бачинський висвітлював справу несправедливого розподілу апровізаційних продуктів по селах, безправного забирання селянам роздобутого ними по інших повітах насіння на засів. Зокрема ж натаврував факт беззаконної панщини українського селянства на ланах польських панів, які, використовуючи проголошений під час війни закон, що можна застосовувати примус для управи поля, власник якого пішов на війну, примушують селян відбувати примусову панщину для них, хоч і мають гроші, щоб винайняти собі робітників. Торкнувся також справи т. зв. жнивних комісій по селах, що мали б дбати про успішне проведення жнив усіма селянськими господарствами, але ж дбають тільки і то з допомогою

австрійських жандармів польського роду про те, щоб відбулися жнива на панських ланах.

Наприкінці насвітлив промовець ще справу української школи, без якої діти по селах дичіють. Запропонував захоплювати шкільництво у свої руки таким робом, щоб встановити в кожному селі неурядового вчителя для українських дітей.

Щоб зарадити усім цим невідрадним обставинам, щоб протидіяти поширюванню лиха, щоб усвідомлювати й організувати наших людей, д-р Л. Бачинський, закінчуючи свою доповідь, запропонував створити безпартійну Повітову Українську Національну Раду, яка була б органом успішнішої боротьби проти ворожих затій і яка полегшила б наше політичне й економічне становище.

Промову д-ра Л. Бачинського доповнив економічними даними о. Йосиф Раковський із Хриплина. Із вибухом війни було в нас на 100 українців 94 селяни, в тому 75% дрібно земельних із щонайбільше трьома морґами землі. В усій Східній Галичині із кожних 100 морґів 55 належало панам і тільки 45 селянам. Поляки підняли клич: не продавати панської землі українським мужикам! Так застала нас війна. Тепер – справжня економічна руїна: земля лишилася без оборотowego капіталу, робоча сила стралилася у війні, немає коней, господарських знарядь, насіння. Відбулося, правда, засідання Хліборобської Ради, до якої належать на всіх 8 членів – 6 поляків і тільки 2 українці – Мартин Королук і Яцко Остап'як від «Сільського Господаря». Мають сім парових плугів і два бензинові, але кожен знає, що ними не зорять хлопських ґрунтів, тільки панські. На увесь знищений війною Станиславівський повіт обіцяно 45 вагонів насіння, в той час, як Коломия одержала 107 і Товмач 67 вагонів. До того ж польські дідичі заявили, що все насіння повинно дістатися їм, бо вони віддадуть збір державі, а хлопи – ні. Закінчуючи свої ствердження, о. Й. Раковський запропонував шукати дороги, щоб не згинуть з голоду й організуватися у своєму ж «Сільському Господарі», який у Станиславівському повіті має вже 7000 членів, і в Галицькому судовому повіті – 3600 членів.

Микола Данилюк сповістив, що в Скоморохах і Комарові люди не мають зерна ячменю, ні ярої пшениці. Живляться картоплею та фасолею.

Іванна Блажкевичева зголосила, що в Кремидові за 7 місяців люди дістали всього по 140 декаграмів муки. Таке саме з цукром і з насінням. Люди пухнуть з голоду. Всі голі та босі, без одежі та взуття, а помочі ніякої та жадної організації. За топку соли вимагають уже по кілька корон. А від нас реквізують усе за пів дарма. Правительство,

Команда міста Станіславів.

Ч. 625.

О П О В І С Т К А.

З дня 28. марта с. р. дістала отворена і віддана до ужитку публіки

публічна розговірня ТЕЛЕФОНОМ

в Дирекції пошт і телеграфів
для приватних і урядових розмов.

Всі розмови без винятку є платні готівкою перед їх розпочатком.

Дозвіл на розмови дають тільки із Дирекції Секретаріату «Во Немецьке місто».

Дозвіл має бути заарештований в моменту і містить адресу до Секретаріату «Во Іа австрійське». З Немецьке місто в місто Немецьке.

Вони до Української Національної Ради можуть говорити за повним згодом національної організації.

Станіславів, дня 1. квітня 1919.

ГАРАБАЧ в. р.
ст. 1011.

*Оповідка Команди міста про відкриття та можливість використання публічної розговірні телефоном для приватних і урядових розмов починаючи від 28 березня 1919 р.
1 квітня 1919 р. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арк. 22.*

намісництво не хочуть нічого нам дати, кажуть нам іти з торбами. Ми восени скажемо за це все «падам до нуг» тим панам! Нашу українську мову топчуть, присилають нам польські «форлядунки» і т. ін. За кордоном наші брати скинули вже ярмо неволі. А тут ми досі були прутиками, що їх кожен ламав. Станьмо в'язанкою прутів; тоді нас ніхто не зламає. Дай, Боже, панування полякам, але в їх власнім царстві, а не в нас. Ми шануємо кожного і для нас цього вимагаємо. Досить нам рабства. Маємо міністра, а голодовий тиф косить людей у Кремидові. Здесяткували нас італійський і карпатський fronti, Талергофи і Гмюнди. Мусимо нашу долю взяти в свої руки. Не розходімся сьогодні даремне додому. Організуймо жнивні комісії, утворім свою повітову УНРаду – як радить посол – для порятунку нашому селові.

Микола Баранкевич забрав голос у справі пошанування рідної української мови. Інтелігенція винна, що схиляє голови перед начальством: зійдеться 5 українців й один поляк, зараз усі цвенькають по-польському. Не помагає бештання. Всюди нам треба говорити чи писати тільки українською мовою! Чуючи нашу силу, не будуть нами нехтувати й топтати нас. У повіті нас 80 тисяч. Створім фонд на самооборону.

Інж. Іван Мирон підтримав пропозицію посла д-ра Бачинського. Годі терпіти кривди і біль, годі нарікати, треба силою видерти належні нам права від збанкрутованих польських панів. Зголошує формальну пропозицію: зібрані представники повіту покликають до життя Повітову Українську Національну Раду, яка має складатися із 100 членів і крім того Виконавчий Комітет із 15 членів із самого Станиславова.

Осип Устиянович настоював на потребі організуватися. Ось українські робітники й залізничники за три тижні зорганізували вже 700 членів.

Начальник громади Мартин Королюк звернув увагу на інтелігенцію по селах, зокрема на духовенство. Як довго священики не будуть іти рука в руку з народом, то все на вітер. Тільки нечисленним з-поміж них залежить на добрі рідного народу. На сьогоднішніх зборах всього кілька одиниць з-поміж священства.

о. Дудинський спростував слова передбесідника. Духовенство йде з народом. Різні обставини склалися на те, що сьогодні немає на зборах усіх. Але терплять однаково всі. Треба подумати, як зарадити загальним недостачам, зокрема ж подбати про те, щоб українських селян звільняли з війська автоматично, не тільки жидів. Маємо ж вояків, які від самого початку війни 1914 року ще не одержали відпустки додому.

Оповістка.
 Повідомляємо, що з 1-го квітня 1919 року в Україні введено новий порядок оподаткування борошна. Згідно з цим законом, борошно, що виготовлено з пшениці та жита, оподатковується за висхідною шкалою залежно від його вмісту вологи та інших показників. Цей закон має на меті збільшити доходи держави та забезпечити стабільність цін на борошно. Будь-які порушення цього закону будуть суворо каратися. Державна оподатковувальна влада.

1/2 (місі) фунта
 пшеничної
муки
 по 100 г 15 коп.
 (110 - 115 г)

Ця мука виготовлена з найкращої пшениці та жита, що вирощено в Україні. Вона має високу якість та є ідеальною для випікання хліба та інших борошних виробів.

100 г
110 - 115 г

Орпосzenie.
 Орпосzenie - це борошно, виготовлене з пшениці та жита. Воно має високу якість та є ідеальною для випікання хліба та інших борошних виробів. Ця мука виготовлена з найкращої пшениці та жита, що вирощено в Україні. Вона має високу якість та є ідеальною для випікання хліба та інших борошних виробів.

1/2 (pół) funta
 pszennej
mak
 по 100 г 15 коп.
 (110 - 115 г)

Ця мука виготовлена з найкращої пшениці та жита, що вирощено в Україні. Вона має високу якість та є ідеальною для випікання хліба та інших борошних виробів.

100 г
110 - 115 г

1/2 (pół) funta
 pszennej
mak
 по 100 г 15 коп.
 (110 - 115 г)

Ця мука виготовлена з найкращої пшениці та жита, що вирощено в Україні. Вона має високу якість та є ідеальною для випікання хліба та інших борошних виробів.

100 г
110 - 115 г

Kunstmahlung.
 Kunstmahlung - це борошно, виготовлене з пшениці та жита. Воно має високу якість та є ідеальною для випікання хліба та інших борошних виробів. Ця мука виготовлена з найкращої пшениці та жита, що вирощено в Україні. Вона має високу якість та є ідеальною для випікання хліба та інших борошних виробів.

1/2 (pół) funta
 pszennej
Mehl
 по 100 г 15 коп.
 (110 - 115 г)

Ця мука виготовлена з найкращої пшениці та жита, що вирощено в Україні. Вона має високу якість та є ідеальною для випікання хліба та інших борошних виробів.

100 г
110 - 115 г

Оповістка міського господарського уряду про можливість купівлі пів фунта пшеничної муки за наявності харчового посвідчення та значка білого кольору. 1 квітня 1919 р. Українського, польського, ідиш, німецького мовами. - ДАНО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арх. 21.

Після основної дискусії, що в ній забирали голос ще Лука Павлицький, Іван Ясінський, дир. Посацький, Володимир Грицишин, відповідав на заторкнені ними справи д-р Л. Бачинський. В справі відпусток для вояків ствердив, що влада інакше відповідає на вимогу дати 15 воякам відпустку, а інакший успіх був би, якщо б наша парламентарна репрезентація зажадала: «15 тисяч українців не мали відпустки!» Діло в тому, щоб єднатися, щоб однотайно, разом стати до боротьби. Особливо треба вважати, щоб ніхто не хрунів. На це треба контрольного органу, щоб не тільки висловлювати свої болі і жалі. У Львові тиждень тому виникло міркування: «Що ми робили б, якби так почалася польська революція? Чи і як ми боронилися б». Конкретно дораджує не розголошувати факту й вислідів відбутих зборів, бо поляки зараз зареагують. Вони й так уже щось підготовляють, бо встановили в себе податок по 2 корони від голови родини і по 1 короні від особи. Щодо створення Повітової УНРади пропонує до її складу: по одному делегатові від кожної із 75 громад у повіті і з самого Станиславова – 15 осіб. Треба 5 осіб, щоб знали усі справи і тайни та могли б, у потребі, дати відповідні гасла й інструкції. Дораджує вибрати провізорично, заки села виберуть і зголосять своїх делегатів, Повітову УНРаду в складі 15 осіб.

Висновки дискусії сконкретизував передсідник д-р В. Мандичевський в таких постановках: 1) Збори визнають потребу створення Повітової Української Національної Ради; 2) Провізорично вибирають малу Повітову Раду із 15 членів; доручають кожній громаді вибрати місцеву раду із 15 членів.

До складу Малої Ради були обрані: д-р Л. Бачинський, о. митрат І. Гордієвський, о. Теодор Матейко, о. Й. Раковський, інж. І. Мирон, д-р В. Мандичевський, проф. Гнат Павлюх, проф. Микола Лепкий, І. Блажкевичева, М. Королюк, Северин Снігурович, Іван Багрій, О. Устиянович, Михайло Сенчина, Жилук і Шкаврїтка з Ланів.

Під час дальшої наради Микола Паранкевич запропонував, щоб до 14 днів вибрати делегатів по селах, між ними одного до Повітової Ради в місті й одного на скарбника. Запропонував теж податок 1 корону від особи для ведення цілої акції. Инж. І. Мирон повідомив, що проф. Данило Джердж відкриває з 1 травня підготовний курс до української гімназії і закликав посилати дітей у школу. Нотар Лев Гузар з Галича згадав про потребу позичок на відбудову господарств по селах і на закуп господарського інвентаря. С. Снігурович пригадав, щоб не забувати про Народний Фонд.

Переїзд УСС через Станиславів на Україну

Субота, 8 червня 1918 року, 11-та година перед полуднем. Доходить до мене відгомін якоїсь бадьорої військової маршової музики.

Їде довгий поїзд, замаєний зеленим гіллям. Спереду, за самою льокомотивою кільканадцять особових вагонів. Кожне вікно прибране синьо-жовтими короговками поміж зеленню... Оздоблені прапорами й зеленню теж вантажні вагони. Грає військова оркестра. Це ж наші усусуси, український легіон ... Їдуть на Україну!

Миттю сходжу вниз. На пероні зустрічаюся із знайомими: підхорунжий д-р Степан Ріпецький і Кузьмович, які були зі мною в офіцерській школі в Єгendorфі, Степан Навроцький, мол., зі скляним оком, тіточний брат мого приятеля Франя Андрусевича – хор. Феданків, сотн. д-р Волошин, полк. Гриць Коссака та ін.

Дисципліна, карність, але й товариськість, увічливість.

Їдуть наші хлопці в Єлисавет. Покажуть організованість галицьких українців.

Фотографуються. В одному вагоні кілька наших пань: Марійка Навроцька, Стеткевичева, одна із Зайлівних, молодша сестра Лепкової. В іншому гурті: шк. інсп. о. Навроцький, суд. ст. радник Клим Кульчицький, проф. Микола Лепкий.

Була б люднішою ця зустріч на двірці, якби хтось сповістив був про переїзд УСС.

Усіх їде яка тисяча. В Єлисаветі проводитимуть вишкіл. Уся кадра УСС виїде за ними пізніше.

Поворот д-ра Володимира Яновича

У вівторок 18 червня 1918 повернувся із заслання в Росії просвітянський і політичний діяч й організатор Станиславівщини д-р Володимир Янович. Перебував на засланні ще з осені 1914 року в Симбірську.

Може тепер життя українців у нашому місті та в усьому повіті попливе живіше.

[...].

Кількатисячні «довірочні збори»

У неділю 22 вересня 1918 зібралось у світлиці українського «Сокола» при третього Мая ч. 18 й у великому поруч городі-майдані кілька тисяч народу із сіл Станиславівського повіту на «довірочні збори за запрошенням», бо ц. к. староство не дало дозволу на легальне зібрання.

Оповістка.

Розпорядком Державного
Секретаріату з 24. квітня 1919
вирішено

одноразову ревізіцію

за оплатом

білля і обуви

у цього населення без різниці національної приналежності після входу, що поїде родиною зго. Всім населенню необхідно мати віддати для обліку іде необхідного одягу (одягу і взуття) і взуття (паростки або чобітки) і взуття (паростки, підштановки і шкарпетки або гартки, носки і шкарпетки) до ужитку.

Необхідно терміново утворити комісії місцеві з підпора і поручення державного комітету за місцевості, яка різнитиме на місці всю шкідливість і шкідливі одяги речі та взуття і прокативатиме, а також контролюватиме виконання ріш.

Згідно з цим рішенням, що має у даній території на місці виконати рішенням комісії, відповідно до ріш до всіх населення РІІ, а витрати для цієї мети облікуватиме іде комісія місцевості відповідно.

Obwieszczenie.

W rozporządzeniu Sekretariatu Państwa z dnia 24. kwietnia 1919 r. uchwalono

jednorazową rewizycję

bielizny

i obuwia

w tymże населеню без różnicy narodowości po wstąpieniu do rodziny, która pojadzie rodziną zgo. Wszystkiemu ludności należy oddać dla obliczenia i ewidencji jednorazową rewizycję ubioru (ubioru i butów) i butów (skarpetek, podszewek i skarpetek albo gartek, nosków i skarpetek) do użytku.

Należy niezwłocznie utworzyć komisje miejscowe z pomocą i poleceniami państwowego komitetu w miejscowości, która różniczyć na miejscu całą szkodliwość i szkodliwe odzież i buty i przeprowadzić, a także kontrolować wykonanie rozporządzenia.

Zgodnie z tym rozporządzeniem, które ma być wykonane w tymże terenie, należy wykonać decyzję komisji, zgodnie z decyzjami państwowego komitetu, a wydatki na tę celowość obliczyć i ewidencjonować komisją miejscową.

Станіславів, 4. квітня 1919.

Оповістка окружного коменданта, отамана Рожанковського про одноразову ревізіцію (за оплату) одягу і взуття в усього населення без різниці національності. 4 квітня 1919 р. (перша половина)

קונדסאכונג.

אין פארשטאנד פון דער דאס
 פון דער שטאט פארשטאנד
 א פון 1919

אין פארשטאנד פון דער דאס
 פון דער שטאט פארשטאנד
 א פון 1919

אין פארשטאנד פון דער דאס
 פון דער שטאט פארשטאנד
 א פון 1919

Kundmachung.

אין פארשטאנד פון דער דאס
 פון דער שטאט פארשטאנד
 א פון 1919

einmalige Beschlagnahme der Wäsche und Schuhzeug

אין פארשטאנד פון דער דאס
 פון דער שטאט פארשטאנד
 א פון 1919

אין פארשטאנד פון דער דאס
 פון דער שטאט פארשטאנד
 א פון 1919

אין פארשטאנד פון דער דאס
 פון דער שטאט פארשטאנד
 א פון 1919

Рожанковський, в. р. отаман
 Одр. Командант.

Оповістка окружного коменданта, отамана Рожанковського про одноразову ревізіцію (за оплату) одягу і взуття в усього населення без різниці національності. 4 квітня 1919 р. Української, польської, ідиши, німецького мовами. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, спр. 9, арк. 24.

Відкрив збори посол д-р Л. Бачинський. До президії були обрані: д-р В. Янович – голова, о. Т. Матейко і М. Королюк – заступники, та Іван Ставничий – секретар.

Численно зібрану – всупереч урядовій забороні – громаду привітав д-р В. Янович і після відкриття передав слово д-рові Л. Бачинському.

На початку своєї промови ствердив д-р Л. Бачинський, що великим здобутком цієї війни є прийняття принципу самовизначення націй. Скінчилося беззаконня, час, коли одні народи накидали силоміць свою волю іншим народам. Таємна дипломатія з вирішуванням життя й долі народів поза їхніми плечима відходить у минуле. Перфідною назвав промовець політику поляків у відношенні до України, стверджуючи, що хоч самі вони ще в ярмі, а вже зазіхають на чужі землі. Серед важкої воєнної скрути Українська Держава рятує Австрію від голоду. На жаль, в наслідок інтриг польських троюдників австрійський уряд зволікає з ратифікацією миру з Україною. Це віроломство і невдячність. Остерігаємо перед загарбанням Східньої Галичини. Вона ж не навіки дана в посідання полякам, а час верховодства над чужими землями закінчився. Минув час, коли можна було рішати без нас і проти нас. Ми сьогодні вже не раби ... За нами успіх боротьби. Закінчив свою промову д-р Л. Бачинський словами Франкового гімну «Не пора ...»

Після запальної промови Л. Бачинського виступив залізничний робітник Романчак. Поінформував про місцеву громаду українських залізничників, яка за кілька місяців свого існування купує вже двоповерхову кам'яницю біля станції, де буде школа для дітей українських залізничників, бурса, світлиця на доповіді і драматичні вистави, гостинниця для проїжджаючих тощо. Висловив надію, що всі українці підтримають творення цієї нової твердині проти польської навали. Промовець закликав усіх вживати всюди української мови і закінчив свою промову гаслом «Будемо боротися до останнього!»

Після цього д-р Лев Бачинський відчитав резолюцію з рішучим протестом проти польських намагань загарбати від українців Східню Галичину і з вимогою створити з українських земель Галичини, Буковини та Північної Угорщини - Закарпаття - окремий український коронний край.

Голова віча д-р Володимир Янович закінчив збори короткою промовою і закликом: «Будьмо готові на всякі можливості з боку ворогів! Будьмо готові відперти ворожу руку! А там і в нас стане краще!»

ОПОВІСТЬ.

Державна заповідна територія
1919 в селі Сторожинській розташованій на
ліщині біля і озера Дніпро, до складу
входить:

1) 50 гектарів лісової території
в складі лісового фонду лісової 1919.

2) 50 гектарів лісової території
розташованій в лісовій території лісової
1919, щоб при належній увазі до
всього рясні ділянки в лісовій території 1919
розташованій біля лісової 1919.
Лісової території лісової 1919
в складі лісової території.

Лісової території лісової 1919.

Розташованій в р. оповісті
всередині ліщини.

OBWIESZCZENIE.

Podobno do obszarów z 1.
kwartala 1919 w sprawie podległości
rezerwy przyrody i ogrodu w sprawie
podległości rezerwy przyrody.

1) W zakresie rezerwy przyrody
obszarów rezerwy przyrody 1919.
1919.

2) W zakresie rezerwy przyrody
obszarów rezerwy przyrody 1919.
obszarów rezerwy przyrody w sprawie
podległości rezerwy przyrody 1919.
obszarów rezerwy przyrody 1919.
obszarów rezerwy przyrody 1919.
obszarów rezerwy przyrody 1919.
obszarów rezerwy przyrody 1919.

Podobno do 1. kwartala 1919

Podobno do 1. kwartala 1919
w sprawie podległości

Оповістка охуженого коменданта, отамана Рожанковського про одноразову ревізіцію (за оплати) одягу і взуття.
8 квітня 1919 р. Українською і польською мовами. – ДАФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арх. 26.

Друга спроба заснування Повітової УНРади

Заснована у висліді багатолюдних зборів українців Станиславівщини, які відбулися 1 квітня 1918 року, Повітова Українська Національна Рада із 15 особами у своєму складі не проявила ніякої активності. Проведена в суботу 12 жовтня 1918 року д-ром В. Яновичем друга спроба заактивізувати цю установу не дала ніякого успіху. На зборах представників повіту, що відбулися в залі «Бесіди» постановлено: нічого покищо не вирішувати, але виждати спокійно розвитку подій у наступному тижні та зібратися на чергову нараду в неділю 20 жовтня 1918. Участь у зборах брав також прибулий із Відня д-р Лев Бачинський.

Українська Конституанта у Львові

У п'ятницю 18 і в суботу 19 жовтня 1918 відбулися у Львові Установчі Збори – Українська Конституанта, на якій вирішено та проголошено утворення з українських земель Австрії окремого українського коронного краю в рамках Австрійської монархії.

«Ми вже громадяни Української держави»

В неділю 20 жовтня 1918 р. о год. 5-ій по пол. зійшлася численно українська громада Станиславова в залах «Бесіди» для вислухання звіту українських послів, як членів Конституанти у Львові, про проголошення окремої української провінції.

Про хід нарад Установчих Зборів українських нотаблів у Львові та про створення у їх висліді Української Національної Ради для Східньої Галичини з Буковиною та північною Угорщиною звітував д-р Лев Бачинський.

Виступивши на підвищення, він урочисто проголосив: «Ми вже громадяни Української Держави!»

Бурею грімких безперервних оплесків зустріли зібрані ці перші слова свого улюбленого посла, який у дальшій промові пояснив, чому під час нарад Конституанти вирішено не стверджувати покищо приєднання до Української Держави над Дніпром, а тільки проголошено творення окремого державного краю в межах Австро-Угорської монархії.

Другий посол і також член Львівської Конституанти д-р Іван Макух із сусідньої Товмаччини говорив про організацію війська, урядових установ, та всього суспільного життя у Східній Галичині.

Розходилися зібрані з радісним тремтінням і сподіваннями і, з другого боку, з тривогою про завтрашній непевний ще день.

Команда міста Станиславів.

ОГОЛОШЕННЯ.

На основі закону від 4 квітня 1919 р. повідомляється, що приймаючи всі громадян міста Станиславова і Княгининів, що об'єднані конституційно в Область Задніпрянської України, Народної Республіки, влада є надана на с. 149 і 149а — грошова та карбованець.

Грошова рівняється з карбованцем, згідно з карбованцями.

ДВОМ ГРИВНА

ДВОМ КОРОНОМ.

Кто відмовляється від грошової гривни, або карбованця, або передана монета і монета, або хто відмовляється від картки гривни, і карбованця, або який набуде грошей, або картку грошей, або монету, або гроші до 1000 літ або грошовим еквівалентом до 100.000 гривень, відповідно до 100.000 гривень.

Станиславів, дня 11 квітня 1919 р.

Врахований Командир міста

П. Чубівський в. р.

Віцекомандир міста

Остап Гурбач в. р.

Арх. Акт. Задніпрянської області, № 1 від 11 квітня 1919 р.

Оголошення Команди міста до громадян Станиславова і Княгининів про умови зрівняння гривні та карбованця до корони, відповідальність за порушення Закону від 4 квітня 1919 р. 11 квітня 1919 р. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арк. 28.

Повернення кадри 20-го полку з Вадович

Вночі на неділю 27 жовтня 1918 р. повернулася до Станиславова кадра приналежного сюди 20 полку австрійської армії із Вадович у Західній Галичині. Із знайомих станиславівців приїхав фельдфебель Припхан, вчитель за професією.

Після двох безуспішних спроб створення Повітової Української Національної Ради – 1 квітня і 12 жовтня 1918 року – стала до дії у Станиславові й повіті Повітова УНРада, створена напередодні Листопадового Зриву в четвер 31 жовтня 1918 року. В склад цієї Ради цим разом увійшли: д-р В. Янович, д-р Л. Бачинський, суддя К. Кульчицький, інж. І. Мирон, проф. Чайківський, о. Й. Раковський, проф. Михайло Лаврів, проф. Г. Павлюх, проф. М. Лепкий, ред. Михайло Губчак, учит. Іван Слободяник, М. Королюк, Я. Остап'як, О. Устиянович, поручник Степан Калинович, д-р Надраґа (до помочі судді Кульчицькому) та представники молоді – капітан Антін Рибчук і надпоручник Володимир Гадзінський.

З днем свого створення Повітова УНРада в поданому складі була вже готова перейняти всю фактичну політичну й адміністративну владу у Станиславівському повіті у свої руки та повести за собою на спільне діло будування української державности – всі верстви українського суспільства.

Увечері цього ж дня, о год. 7-ій, відбулися ще збори українських залізничників. Промовляючи до зібраних, інж. І. Мирон сповістив, що поляки увели від вівірка 29 жовтня в дирекції залізниць виключне урядування польською мовою.

В останні дні жовтня поляки почали пускати вістки, що зі Львова їдуть нібито до Станиславова польські легіоністи, щоб перебрати владу у Станиславові й інших містах Східньої Галичини.

На другий день після четвергової відбулася ще друга нарада в справі створення української міліції, щоб бути готовими на такі чи інші диверсії поляків.

Українська влада у Станиславові

Перейняття влади у Станиславові від представників Австрійської держави відбулося в п'ятницю 1 листопада 1918. Провели це перейняття провідні члени Повітової Української Національної Ради: лікар д-р В. Янович, старший радник залізниць інж. І. Мирон та старший радник Окружного Суду К. Кульчицький.

Був хмарний і холодний осінній день. Згідно з домовленням, зійшлися названі три діячі насамперед у приміщенні Т-ва «Українська Бесіда» на вул. Собіського. Автор цих рядків був наочним свідком тієї

історичної події. По полудні цього дня вони, як представники Станиславівської Повітової Національної Ради, явилися із заявою перейняття влади в імені Західньо-Української Національної Ради насамперед у повітового старости Завістовського, повідомляючи його, як представника австро-угорської монархії, що з цим днем державну владу на території Східньої Галичини переймає український народ і вибраний ним уряд. З такою ж заявою відвідали вони за чергою: директора місцевого поштового уряду, посаджика міста Станиславова д-ра Артура Німчіна, директора залізниць Станиславівської округи Прахтля-Морав'янського і наприкінці начальника залізничної станції.

В тому ж самому часі представники української військової влади обсадили всі військові маґазини в місті, перебрали поліцію і прохарчування міста.

На міській ратуші замаяв український національний прапор.

Обсада головних урядів

З-поміж вибраних 31 жовтня 1918 року членів Повітової УНРади встановлено в суботу 2 листопада у взаємному погодженні таку обсаду найважливіших становищ української влади на Станиславів і Станиславівський повіт.

Становище повітового старости залишено для кол. посла до австрійського парламента й місцевого адвоката д-ра Лева

Вулиця Вірменська. Зліва – будівля повітової УНРади

Бачинського, у той час ще у Відні. На тимчасового заступника старости призначено ст. радника Окр. Суду Кліма Кульчицького, приділяючи йому для помочі адв. д-ра Надраґу. На місце посадника міста Станиславова настановлено, як комісаричного голову управи міста проф. Павла Чайківського. Пост директора залізниць Станиславівської округи передано інж. Іванові Миронові. Господарські справи міста й повіту доручено о. інж. Йосифові Раковському. На пост начальника апровізаційного уряду настановлено проф. Михайла Лаврова. Санітарні справи передано голові Повітової УНРади д-рові Володимирові Яновичеві. Шкільні справи доручено Гнатові Павлюхові. На керівника Пресового Бюра та на головного редактора запланованого органу Повітової УНРади призначено ред. Михайла Губчака. справи громадської безпеки в місті й повіті доручено вчителю Іванові Слободяникові. Керівництво справами селянства перейняли начальник с. Чернієва і кол. заст. посла Мартин Корольюк та Яцко Остап'як із с. Радчі. справи робітництва доручено представникові залізничників Осипові Устияновичеві. На комісара міської поліції призначено тимчасово поручника Степана Калиновича.

Польська і жидівська делегації в українському старостві

Зараз наступного дня, в неділю 3 листопада, прибула до осідку Повітової УНРади в приміщенні повітового староства польська політична делегація в складі: д-р Юркевич, граф Дзедушицький, посол до віденського парламенту Равх, дир. Пілецький і дир. Парнас. Головною темою розмови було зорганізування польської міліції в місті і прохарчування польської людности. Прийняв делегацію і відповідав їй заступник старости К. Кульчицький.

Того ж самого дня, перед полуднем, з привітом та побажаннями для Повітової УНРади явилася в заст. старости К. Кульчицького делегація жидівської людности м. Станиславова в складі: д-ра Ляндава, д-ра Лявфера і д-ра Зусмана. Під час розмови обговорено справу безпеки жидівського населення і створення для тієї мети окремої жидівської міліції.

По полудні, о год. 4-ій, цього ж дня в залі Народного дому відбулися збори для українців міста Станиславова, під час яких д-р Л. Бачинський поінформував про актуальну політичну ситуацію.

Пресова служба

Заходами хорунжого проф. д-ра Нестора Гаморака засновано в понеділок 4 листопада при окружній Військовій Команді Окружну Телеграфічну Агенцію у Станиславові (скорочено ОТАС) і Пресове

Оповідка Команди міста про обов'язковість зняття однострою (уніформи) колишніми австрійськими державними і залізничними службовцями та робітниками, які не є державними службовцями [ЗоУНР]. 11 квітня 1919 р. Українською, польською, ідиш, німецькою мовами. – ДАФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арж. 27.

Бюро. Завдання цих установ збирати інформації й вістки з усіх більших міст ЗОУНР, новини з Наддніпрянської України та з закордону, як також передавати вістки й повідомлення для української преси у Станиславові та в інших містах. Приміщено ОТАС в телеграфічному відділі головної пошти у Станиславові.

З датою 5 листопада 1918 почав виходити «Станиславівський Голос» урядовий часопис Повітової Української Національної Ради. Появляється двічі в тиждень – у вівторок і в п'ятницю. Видає Українське Пресове Бюро. Головний редактор Михайло Губчак. В 1-ому числі вміщено доручення Пов. УНРади, щоб податкові уряди почали стягати податки.

Збори представників сіл

В середу 6 листопада відбулися в «Народному Домі» збори відпоручників 112 сіл Станиславівського повіту, як представників до Повітової УНРади. На голову зборів обрано М. Королюка з Чернієва, на заступника о. Івана Ісаєва з Креховець, на секретарів Зубаля з Пасічної та Припхана з Княгинин-села. Референти Повітової Ради: К. Кульчицький, інж. І. Мирон, о. інж. Й. Раковський, ред. М. Губчак та М. Королюк склали звіти із своїх ресортів і поінформували зібраних про пляни дальшої діяльності. На зборах висловлено вимогу притягнути ширші кола громадянства, зокрема селянства до участі в державному будівництві.

Зі Львова одержано вістку, що створений там уряд ЗУНР очолив д-р Кость Левицький, як президент міністрів і міністер фінансів і що в склад цього уряду увійшли: інж. І. Мирон, як міністер залізниць, проф. О. Барвінський – віровизнання, д-р В. Панейко – закордонних справ і д-р Л. Цегельський – внутрішніх справ.

Вночі з середи 6 на четвер 7 листопада на Княгинині-Бельведері біля фабрики Шуртмана хтось стрілив у гурток неозброєної жидівської сторожі й убив 18-літнього учня Мозеса Відельмана.

Польська боївка організується, пороздавала польські відзнаки, кажуть, що роздає також зброю й маґанизує амуніцію, затримує чужих вояків, що вертаються додому, відбуває протиукраїнські збори.

Українська Окружна Команда у Станиславові проголосила розпорядження: крамниці мають бути відкриті до 5-ої згл. 9-ої год. вечора, каварні до 9-ої веч., після 9.30 веч. не вільно виходити на вулиці.

Вночі з 7 на 8 листопада скріплено стійки на залізничному двірці, щоб запобігти евентуальним нападам. Поліція віддала кілька стрілів до банд, що збиралися грабувати маґазини.

Оповістка міського господарського уряду про можливість купівлі 75 дкг цукру для кожної особи в родині за наявності харчового посвідчення та значка жовтого кальору від 17 квітня 1919 р. починаючи 15 квітня 1919 р. Українською, польською, їдиш, німецькою мовами. – ДАФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арж. 29.

Проголошено, що школи в місті будуть відкриті щойно 18 листопада з огляду на недостачу харчів і палива. По селах – всі школи відкриті. 8 листопада відбулися збори яких 200 вчителів, висловлено підтримку Повітовій УНРаді й зібрано 722 корони на добродійні цілі.

Проголошено загальну мобілізацію по селах. Новобранці проходять містом до своїх полків.

З днем 10 листопада почав виходити ще один український часопис «Нове Життя». Виходить двічі в тиждень з датою четверга і неділі (від 10-го ч. з 18 грудня перейшов на щоденник). Редакцію «Станиславівського Голосу» – після від'їзду ред. М. Губчака до Києва в адміністраційних справах – перейняв з 3-го числа І. Ставничий, адміністрацію Іван Чепига.

11 листопада поляг під Ходоровом у бою з мадярами, які не хотіли скласти зброї, станиславівець чотар 95-го полку Антін Захарієвич.

Залізничний рух

В перших днях після перейняття влади українцями, не зважаючи на страйк польських залізничників, на залізничній станції у Станиславові відбувався безупинний посилений рух. З усіх фронтів верталися маси демобілізованих вояків. Обраховували, що кожного дня через Станиславів переїздило 60 тисяч людей. Українські залізничники опановували добре ситуацію і перевозили поїздами не тільки українців, німців, жидів, чехів, угорців, але й поляків.

Розпорядки Секретаріату Військових Справ

З датою 13 листопада 1918 проголошено п'ять розпорядків Державного Секретаріату Військових Справ: про формування української жандармерії, про демобілізацію формацій, установ й урядів колишньої Австро-Угорської Монархії, про поділ ЗУНР на три військові області: Львів, Тернопіль і Станиславів, при чому до Станиславівської області увійшли округи – Станиславів, Стрий, Коломия і Чернівці, про мобілізацію всіх ґажистів кол. австрійської армії до 50 р. життя і річників мужви від 1883–1900 рр. та перегляд народжених 1901 р.

Архикнязь Вільгельм (Вишиваний) у Станиславові

В четвер 14 листопада вполудне приїхав архикнязь Вільгельм – Василь Вишиваний автом із Черновець і замешкав у гостинниці «Австрія». У п'ятницю ранком узяв участь у стрілецькому однострої в заприсяженні українського війська, відвідав українські уряди і провідників і влаштував для них прийняття. Були на прийнятті

Сторінка для 15 квітня 1919.

Оповістка.

В цілі державні потреби—Ч. Т. Публікація відбувається
перед святом, починаючи

ДРІЖДЖИЙ

для Християн, в розмірах пачки—Майстерів (загальна вага
4, 12 кг. 10—1 і 1 кг. 2—5 пач. на кожній пачці для по-
кращого, починаючи від вересня д. 19, з. ж.

На державні до 4 пач. вага пачки **6 dkg. 00**
1 К. 00 с. а на державні вага 2 пач. **10 dkg. 00**
3 К.

Всі цілі державні дріжджів, в державні державні в
одній державній пачці.

Сторінка 1 пач. державні державні в державні в державні
Християнська (вага 10 кг. до 10)

Повітова
Харчова Управа.

*Оповістка Повітової харчової управи про продаж дріжджей для християн,
напередодні [Великодніх] свят від 16 квітня 1919 р. починаючи. 15 квітня 1919 р. –
ДАІФО, ф. 636, оп. 1, спр. 9, арк. 30.*

д-р Л. Бачинський, староста К. Кульчицький, президент Окр. Суду Метелля, д-р В. Янович та ін.

В неділю 17 листопада архикнязь Вільгельм, як сотник УСС, від'їхав зі своїм штабом до Львова.

Перед тим, в п'ятницю від'їхав до Львова, інж. І. Мирон, щоб зайняти становище державного секретаря залізниць в уряді ЗУНР.

Прибув до Станиславова із Черновець краєвий комісар української Буковини Омелян Попович. Буковину зайняли румуни, заявляють, що віддадуть, як присудить мировий конгрес.

Заприсяження українських вояків

У п'ятницю 15 листопада перед полуднем відбувалося заприсяження змобілізованих українських вояків. Проходила ця урочистість на подвір'ї казарми 95-ого полку в присутності військової старшини, архикнязя Вільгельма та відпоручників Нац. Ради. Заприсяження решти вояків проведено в суботу 16 листопада.

Відбувалося заприсяження за поданим нижче в оригінальному звучанні текстом «Роти присяги Українського Війська», що її склали пор. УСС Богдан Гнатевич з ред. І. Ставничим.

«Ми, жовняри українського Війська, присягаємо нині перед Богом всемогучим, всевідучим та перед людьми, що від тепер будемо вірно і з цілою посвятою служити лишень Українській Державі.

«Присягаємо, що від нинішнього дня будемо слухати лише Начальства Українського Народу то є Української Національної Ради та нею поставлених начальників наших.

«Присягаємо, що вірно й охотно будемо виповняти їх прикази у всіх обставинах – так в мирі як і в час війни, в кожній порі, на суші, морю і увоздусі.

«Присягаємо, що вірно і постійно будемо боронити нашої дорогої Вітчизни, ніколи, хоч би навіть у лихій годині, не покидати наших стягів та рядів, старшин і товаришів наших та ніколи не будемо вдавати ся в порозуміння з ворогом нашим.

«Взагалі будемо поводити ся так, як се воєнні правила та жовнярська честь, Воля, Добро і Щастє українського народу вимагають; за що й життє своє віддати ми готові. Так нам допоможи, Боже. – Амінь.»

Товариство «Українська хата»

Після понад 4-літньої перерви в діяльності відновлено в неділю 17 листопада міщанське товариство «Руска Хата» під новою назвою «Українська Хата» у Станиславові. На загальних зборах обрано управу

Команда міста Станіславів.

ОГОЛОШЕННЯ.

З оглядів санітарних приказую:

Властителям каварень, ресторанів, крамів і т. д. обов'язки держати свої льокали в кожній порі дня у вірцевім порядку.

Властителям домів і каміниць, з огляду помешкань обов'язки удержувати чистість в коритарах, на сходах, подвірях, перед домом і хідничках.

Непонавляюваннєся того приказу каранє буде грошевою кирою до 100 гривань, або в неможливості створення грошевої кари, арештом до 14 днів.

Станіславів, 16 квітня 1919.

Отман ГАРБАЧ в. р.

*Оголошення Команди міста про обов'язковість забезпечення власниками каварень, ресторанів і крамниць вірцевого порядку і чистоти належних їм приміщень.
16 квітня 1919 р. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арк. 31.*

в складі: Теодор Чернявський, д-р В. Янович, Радислав Ставничий, Юліян Баранюк, Михайло Дронь, Дмитро Дем'янчук, Остап Сеньчук, Микола Мартинець, Осип Копаницький, Семен Яворський, Михайло Клиновський і Осип Дзіняк. [...].

Заснування «Молодої громади»

В суботу 23 листопада о год. 6-й веч. відбулися в кімнатах т-ва «Українська Бесіда» при вул. Сапіжинській ч. 23 загальні збори новозаснованої (замість «Української Молодіж») «Молодої Громади» з вибором управи та доповіддю про сучасне становище і завдання молоді. До управи були обрані: Юліян Каменецький – голова, І. Ставничий - заст. голови, Іван Рибчин секретар, І. Чепига – скарбник, Ярослава Мурунівна, Михайло Балицький і Дмитро Козій – заступники членів Управи.

З днем 24 листопада, год. 12-а вполудне проголошено за наказом Української Начальної Військової Команди стан облоги в повітах Станиславів, Богородчани, Надвірна, Товмач і Городенка. Наказ з доручення Державного Секретаріату проголосив військовий командант полк. Олекса Гаванський.

До Станиславова прибув цими днями, після зайняття Львова поляками президент ЗУНР д-р Євген Петрушевич.

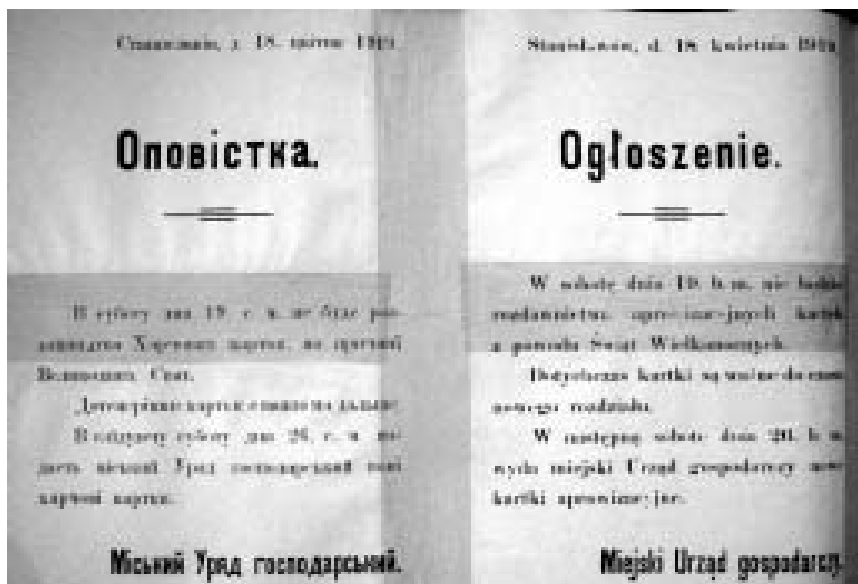
В неділю 24 листопада відбулися наради Української Соціал-Демократичної Партії над справою організації українських робітників. Проводили нарадами Іван Багрій, як голова, і Євген Сірецький, як секретар. Того ж дня заходами т-ва «Українська Хата» відбулася доповідь проф. Ю. Каменецького на тему «Український нарід, як самостійна одиниця».

«Ілюстровани Курієр Цодзенни» повідомив, що 25 листопада приїхала зі Станиславова до Кракова делегація (інж. Бончальський і дир. Гануш) з меморіалом до Ліквідаційної Комісії про становище поляків у Станиславові.

Для переїзду одержали перепустки від української влади.

Доповняльні вибори до УНРади

4 грудня 1918 р. проголошено за підписом д-ра Л. Бачинського розпорядження українського Державного Секретаріату про доповняльні вибори до Української Національної Ради. Станиславівський повіт має вибрати одного члена, а Станиславів з Княгининами – двох. Управнені до вибору делегати усіх українських існуючих у повіті товариств – просвітних, економічних, пожарних та ін. Вибори призначено на день 12 грудня 1918, год. 10-а перед пол., у приміщеннях «Української Бесіди» у Станиславові. Виділ кожного товариства має вислати одного делегата з повноважстю.

Оповідка міського господарського уряду про порядок видачі нових харчових карток від 26 квітня 1919 р. починаючи і неможливість їх видачі 19 квітня 1919 р. з нагоди Великодніх свят. 18 квітня 1919 р. Українською, польською, ідиш, німецькою мовами. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арк. 33.

З'їзди й наради

Команда міста проголосила 9 грудня розпорядження про ревізії по домах під час стану облоги.

В Станиславові відбувся цими днями з'їзд повітових комісарів і начальників харчових управ з усієї ЗУНР з участю: д-ра К. Левицького, отам. Вітовського, д-ра Голубовича, інж. Мирона та кол. держ. секретаря д-ра І. Макуха. Після з'їзду інж. Мирон виїхав у службову поїздку.

10 грудня увечері до Станиславова приїхав держ. секретар пошт і телеграфів Олександр Пісецький. В головній пошті відбуваються дальші конференції.

11 грудня німці створили у Станиславові свою Національну Раду.

Того ж дня відбулися наради в справі доповняльних виборів. Д-р Л. Бачинський говорив про справу з'єднання ЗУНР з УНР, про тимчасовість вибору до УНРади, про консолідацію суспільности та про боротьбу з поляками. Надрадник Стеблецький пригадав, що для укладання законів треба, щоб був вибраний хтось з правників; мало б бути репрезентоване також шкільництво. Вибори мають бути таємні, загальні, безпосередні і пропорціональні – картками. Йому відповів д-р Л. Бачинський, що правників у Нац. Раді досить. Слабо заступлене робітництво – тільки один Вітик із Дрогобиччини. Станиславів має вибрати одного, а Княгинин – другого члена до УНРади. Не треба майоризації Княгининів Станиславоном, хоч у Станиславові діє яких 50 товариств. Представник залізничників Оліярник вимагав признати їм голос, а ні – то виступлять. Проф. Павлюх заявився проти таких погроз, бо це вносить роздор. Устиянович пробував злагіднити виступ Оліярника. о. д-р Фіголь завважив, що ми всі є робітники, з тим, що одні працюють умово, інші фізично. Оліярник відповідає, що інтереси урядництва, робітників, селянства – розбіжні, але ціль одна. Закінчуючи дискусію, д-р Л. Бачинський запропонував вибрати трьох з-поміж представників.

Представники Станиславова в УНРаді

З 12 грудня 1918 р. шефом українського генерального штабу став полк. Євген Мишковський.

Того ж дня відбулися доповняючі вибори трьох членів до УНРади. Участь у виборах взяли представники товариств із п'ятдесят й одного міст і сіл Станиславівщини. Промовляв д-р Л. Бачинський, вітаючи зібраних у вільній Українській Державі. Господь Бог потребував аж шість днів, щоб збудувати світ. Треба довгого часу і напруження сил, щоб збудувати і влаштувати нашу державу. Панування поляків

Оповістка.

Податися до відомо, що на по-
ведінку для 5 мая с.р. набути права
у всіх робочих місцях та конторах
на кождо харчову застосуванню

**1 (одну) пачку
(10 десять коробок) сірників**
за ціну 8 коп.

Ціркули надати на означених хар-
чової застосуванню та віддати харчові
на сірники білого кольору.

**Міський Уряд
господарський.**

OGŁOSZENIE.

Zawiadamia się niniejszym, iż od przedłożenia
dnia 5 maja b. r. należy mieć na wszystkich
miejscach roboczych i kancelaryjnych na każdy
indywidualny wydział...

**1 (jedną paczkę) (10 dziesięć
delek zapalek) za cenę 8 K.**

Cirkuły wydaje się po okazaniu odpowiedniej
indywidualnej i kolekcyjnej kartki na zapalek białego
koloru.

Miejski Urząd gospodarczy.

Kundmachung.

Es wird hiermit zur Kenntnis gebracht, dass
vom Montag den 5. d. M. anzufragen, in allen
erweiterten Geschäften und Kantinen, auf jede
Lebensmittel-Lieferung...

**1 (Ein Paket) (10 Zehn Schachtel)
Zündhölzer für 8 K.**

ausgegeben wird.
Die Zündhölzer werden ausschließlich vom
Verkauf der Lebensmittel-Lieferung gegen Ka-
rtenscheine der weißen Zündhölzer-Karte.

Das städtische Ernährungsamt.

באַקאַנדאַמאַונג

עס ווערט דאָרט צו קענען געבליבן, דאָס
אָם מונטאָג דעם 5. ד. מ. אָנצוגעבן, אין אלע
ערױטערטע געשעפטן און קאַנטאַנען, אַף יעדע
לעבנסמיטל-ליעפּערונג...

**1 (אין פּאַקעט) (10 זעכן שאַכטל)
זענדעלעך פּאַר 8 ק.**

אָנגעגעבן ווערט.
די זענדעלעך ווערן אָנצוגעבן נאר
געגן קאַרטען פּאַר װאַיסע זענדעלעך-קאַרטען.

דאָס שטאָדטישע ערנאַרונגסאַמט.

Оповістка міського господарського уряду про можливість купівлі пачки (10-ти коробок) сірників за наявності харчового посвідчення та значка білого кольору від 5 травня 1919 р. починаючи 2 травня 1919 р. Українською, польською, ідиш, німецькою мовами. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, спр. 9, арк. 35.

скінчилося. Вони хотіли б давнього ладу, щоб над нами панувати. Мусимо боронити своєї рідної землі, але дотримуватися при цьому правди і справедливості. Маємо й ми кількох дідичів. Із Синевідська кількох мужиків доробилося. Поляків також не викинемо безмилосердно. Треба дати можливість жити усім. Наш уряд старається припинити грабунки, нелад. Українська Національна Рада це наша найвища влада, наш парламент. Будемо вирішувати справи, які нас стосуються.

У висліді виборів були обрані картками до УНРади: від селянства Мартин Королук, від робітництва – Осип Устиянович, від інтелігенції проф. Гнат Павлюх.

Меморіал Повітової УНРади

У висліді проведених нарад Повітова Українська Національна Рада передала Державному Повітовому Комісаріатові у Станиславові датований днем 21 грудня 1918 р. меморіал про українізацію і демократизацію громадянських установ.

«Західньо-Українська Народна Республіка, – стверджено в меморіалі, – здвигнулася на наших плечах. Ми всі – діти цієї землі, всі ми – члени славного українського народу. На всіх нас тяжіє один тягар і всім за заслуги належаться також якісь права й користі. Тим часом широкий загаль українського суспільства відсунений від участі в державному будівництві ...

«Наша думка така, що тим швидше й певніше підемо вперед, чим скоріше в цілій Західньо-Українській Республіці, а зокрема – що нас найближче стосується: у місті Станиславові і Станиславівській окрузі – буде проведена безоглядна і якнайдалі йдуча українізація в усіх областях державного, громадянського, товариського й суспільного життя (магістрат, пошта, залізниця, суд, податковий уряд, староство, школи).

«Рівночасно з цим заявляємося за демократизацією нашого громадянського й суспільного життя й жадаємо безоглядного здемократизування наших громадянських і державних установ, як по селах, так і по містах допущення до будови української державности і до міських та повітових управ відповідного числа заступників міщанства, селянства, робітництва.

«За негайним смілим і безбоязким переведенням цих наших найрішучіших постулатів ... стоїмо і наглядних успіхів повного зреалізування цих наших двох рішучих жадань у реченці найдалі до двох тижнів від дня передачі цього пропам'ятного письма на руки урядового представника Станиславівської землі ждемо».

Оголошення

На основі уповноваження Ради Державних Секретарів, розпорядку президія Державного Секретаріату в дні 8. шітня с. р. ч. 68419 та розпорядку повітового Комісаріату в дні 12. шітня с. р. ч. 580519, заряджується як слідує:

I) На території міста в ремонтно-відновлювальних і опоряджувальних роботах усіма власниками спалених і зруйнованих будівель під час війни, згідно з розпорядком Президія Державного Секретаріату в дні 8. шітня с. р. ч. 68419 та розпорядком повітового Комісаріату в дні 12. шітня с. р. ч. 580519, заряджується як слідує:

1) Ремонтно-відновлювальні роботи виконувати за рахунок власників спалених і зруйнованих будівель під час війни, згідно з розпорядком Президія Державного Секретаріату в дні 8. шітня с. р. ч. 68419 та розпорядком повітового Комісаріату в дні 12. шітня с. р. ч. 580519.

2) На території міста виконувати в ремонтно-відновлювальних і опоряджувальних роботах усіма власниками спалених і зруйнованих будівель під час війни, згідно з розпорядком Президія Державного Секретаріату в дні 8. шітня с. р. ч. 68419 та розпорядком повітового Комісаріату в дні 12. шітня с. р. ч. 580519, заряджується як слідує:

3) Ремонтно-відновлювальні роботи виконувати за рахунок власників спалених і зруйнованих будівель під час війни, згідно з розпорядком Президія Державного Секретаріату в дні 8. шітня с. р. ч. 68419 та розпорядком повітового Комісаріату в дні 12. шітня с. р. ч. 580519.

4) Ремонтно-відновлювальні роботи виконувати за рахунок власників спалених і зруйнованих будівель під час війни, згідно з розпорядком Президія Державного Секретаріату в дні 8. шітня с. р. ч. 68419 та розпорядком повітового Комісаріату в дні 12. шітня с. р. ч. 580519.

Державний Комісаріат міста

Пили Чубицький в. р.

Оголошення Державного секретаріату міста
про обов'язковість ремонтно-відновлювальних і опоряджувальних робіт усіма
власниками спалених і зруйнованих будівель під час війни. 3 травня 1919 р. –
ДАІФО, ф. 636, оп. 1, спр. 9, арк. 36.

Меморіал був прийнятий також зборами українських залізничників, що відбулися 23 грудня в читальні «Просвіти» на Гірці. На зборах заповіджено, що 27 грудня вийде у Станиславові перше число незалежного органу українських залізничників «Републіканець».

Повітова Господарська Рада

26 грудня 1918 р. вполудне відбувся вибір 36 членів Повітової Господарської Ради у Станиславові. До неї увійшли: від Станиславова – о. Й. Раковський і Кирило Шевчук; від Княгинина-міста – І. Ясінський, Іван Джус, Василь Бриндзей, Роман Грицуляк, Дмитро Дем'янчук та Іван Орищук; від Княгинина-Колонії – Семен Яворський і Михайло Сидор; від Галича – Петро Чемеринський і Квятківський; від Блюдників – Іван Вівчар; від Боднарова – о. Василь Пік; від Викторова – Федь Глум; від Вовчинця – Василь Веретка; від Ганусовець – Іван Вовк; від Делієва – Михайло Бода; від Дорогова – Василь Кульматицький; від Єзуполя – Павло Чиверда; від Забережа – Йосиф Лятишевський; від Залукви – Василь Дирда; від Креховець – Михайло Ткачук; від Курипова – Олекса Вовкович; від Ланів – Юрій Бідочко; від Маріямполя – Онуфрій Богачук; від Микитинець – В. Грицишин; від Опришовець – о. Теодор Матейко; від Побережа – Василь Королюк; від Радчі – М. Остап'як; від Тустані – Василь Чив'як; від Угорників – Прокіп Чубей; від Угринова – Винничук; від Хриплина – Василь Гах; від Чернієва – М. Королюк; від Ямниці – Дмитро Дейчаковський.

З урядового життя

Проголошено, що начальним командантом військ ЗУНР став ген. Михайло Омелянович-Павленко.

Заповіджено, що в днях 2-3 січня 1919 відбудеться у Станиславові сесія Української Національної Ради.

Почав виходити у Станиславові неперіодичний «Збірник законів, розпорядків та обіжників, проголошених Державним Секретаріатом ЗУНР». Друкується в друкарні Е. Вайденфельда.

До Станиславова почали приїжджати члени уряду ЗУНР та Української Національної Ради – парляменту.

Нарада й рішення «Молодої Громади»

В серії популярно-наукових доповідей у «Молодій Громаді» агроном Семен Бужанко читав про «Земельне питання в історичному розвитку». Після доповіді проведено коротку членську нараду. Проф. Микола Росткович запропонував улаштувати в середу 1 січня 1919 р. велике віче «Молодої Громади», щоб вплинути на справу злуки

Команда міста Станиславів.

4, 632z.

ПРИКАЗ.

1. На другій розширеній Верховній Сейміщині Станиславів та Верховній Сейміщині прийнятий рішєнє в підтверженє старини Скарбівничих і дані і, за-
тєм 1919 р. в справі заборони власників приватних будинків публицьким
власникам і приміщеням своїм приватним власникам від 1 лютого 1919
розширенєм підданєм від Верховної Сейміщини публицьким.

2. Верховній власник приватних будинків від 1 лютого 1919 р. дані і,
від 1919 р. публицьким власникам дані.

3. Верховній власник дані від 1 лютого 1919 р. дані і Команді міста в дані 18
1 лютого, від 1919 р. публицьким власникам дані і від 1 лютого 1919 р. дані
власникам.

Публицьким власникам дані від 1 лютого 1919 р. дані і Команді міста.

Станиславів, дані 4 лютого 1919 р.

СОТНИК

Микола Гошко, в. р.

Команда міста.

Наказ коменданта міста, сотника Миколи Гошка про заборону власникам будинків збільшувати чини за оренду приміщень, а особам, які винаймають такі, сплачувати завищені ціни. 4 травня 1919 р. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арк. 8.

УНР і ЗУНР під час скликання на 2 січня 1919 першої сесії державної Української Національної Ради – парламенту ЗУНР. Вирішено провести це віче в порозумінні з Селянсько-Робітничим Союзом. Порозуміється з ним щодо участі ред. І. Ставничий, який постарається також про дозвіл влади на влаштування віча. Всю цьогорічну коляду вирішено призначити на ранених під Львовом українських вояків.

Віче «Молодої Громади»

У зв'язку із заповідженою на дні 2-4 січня 1919 року сесією Української Національної Ради і зокрема у зв'язку із справою злуки українських земель в одну Українську Народну Республіку, в якій то справі проявилися досить серйозні тертя й різниці думок, т-во «Молода Громада» скликало українців міста Станиславова на довірочну нараду-віче з метою з'ясувати політичну ситуацію і вплинути на нездичидованих членів УНРади і також подекуди й на рішення сесії. Відбулося це віче в середу 1 січня о год. 5-ій по пол. у приміщенні товариства при вул. Голуховського 20. Крім членів «Молодої Громади» участь в нараді-вічі взяли прибулі на сесію делегати УНРади в краю.

Після відкриття наради головою т-ва проф. Ю. Каменецьким доповідь про політичну ситуацію виголосив проф. Володимир Гадзінський.

Перший виступив у дискусії делегат Рогатинської землі, заявляючи, що його вислали з тим, щоб домагався злуки обох українських республік. Скритикував заперечення д-ра К. Левицького проти злуки. Звернув увагу на занедбання у відбудові, постачанні нафти тощо.

Делегат Печеніжчини, Гриць Дувірак, висловив вимогу, щоб справу злуки поставити на першу точку нарад сесії УНРади. Розділений кордоном народ почуває себе одним і прагне з'єднання. Заторкуючи справу аграрної реформи, заявив, що треба перевести розподіл ерекціональних церковних ґрунтів і більших земельних посілостей. Ствердив, що селяни не розуміють спілкової управи землі. Найважливіша справа розподіл землі. Треба випрацювати відповідний законопроект. Коли весна захопить нас неприготованими, то станемо перед загрозою большевизму.

Делегат станиславівського робітництва О. Устиянович заявився за здійснення негайної злуки з УНР. Зауважив, що угорські українці не мають довір'я й любови до Галичини і що прагнуть до України, як цілоти. Тимчасовий уряд Західньої України мусить перевести

Команда міста Станиславів.

№ 8534

Оголошення.

До реєстру Держ. Секретаряту Скарбових Справ

З дня 1. мая с. р. впускаються в Українській Державній Скарбниці грошові знаки по 25 карбованців і по 10 карбованців, яких вартість визначено в постановою закону з дня 4. червня 1919, дівляється 50 і 20 гривень або такої самої кількості копій.

Рівном впровадяться в загальний обіг державні бони по 1, 5 і 10 гривень, які вважатимуться між собою як гроші в кождім податковім справі.

Направлення державної валюти по означеним курсі в гроші грошей, а саме по вказаній нижче частині, готово до свого курсу до 10.000 гривень або гроші до 2000 міліонів.

Станиславів, дня 4. мая 1919.

Сотник

Микола Гошко, в. р.

Командант міста.

Оголошення Команди міста про введення в обіг грошових знаків номіналом 25 і 10 карбованців та державних бонів номіналом 1, 5 і 10 гривень. 4 травня 1919 р. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, спр. 9, арк. 37.

з'єднання всіх українських земель, аграрну реформу й охорону робітництва. Програма аграрної й робітничої реформи потягне мільйонові маси народу за українським урядом. Гасла цієї програми над Дніпром вплинули до тієї міри, що маса в одну мить згуртувалася біля Директорії і станула під її накази. Силою держави є тепер свідоме військо. Досі наше правительство не зробило нічого, брак централізації влади. Між робітництвом страшне незадоволення. Першою точкою завтрішніх нарад мусить бути злука з Наддніпрянською Україною. Як це станеться, тоді всі будемо готові до оборони прав, що їх собі встановимо. Коли ж випадковим збігом обставин забракне вже крісів, то кожний українець і кожна українка всякою зброєю, яка попадеться під руку, буде захищати Україну.

До відповіді передбесідникам зголосився п. Бандера, закидаючи головню доповідачеві, що він кинув недобрий клич, бо не треба революціонізувати народу, а тільки повести його, як слід. Не вільно казати, що «двори можуть спопеліти», бо вони як цілість уважаються народним добром і мають припасти всьому українському народові в користування – непошкоджені й цілі.

У своїм виступі проф. М. Росткович заявив, що більшість учительського збору є за негайною злукою (голоси із зали: «А чому не всі?»), на що промовець відповів: «Бо є, бачте, демократи і не-демократи!» Навіть найгірша крайність, тобто, якби нам судилося нещастя попасти в склад російської федерації, не може нас відстрашити від злуки.

Представник Надвірнянщини п. Нагорняк пригадав тортури і знущання польської шляхти над українським народом, пригадав жорстокості мадярів, які вивішали тисячі наших селян в час Першої світової війни. Тепер цей селянин далі йде проти своїх душманів, проти своїх відвічних гнобителів і душолюбів. Пам'ятайте, панове, що ця земля скроплена його потом і його дорогою кров'ю. Вона ця земля належить йому – тому, що її сотками років управляв та на якій він до сьогодні робить. Промовець висловив дві вимоги від надвірнянського селянства: щоб справа злуки була поставлена на першу точку парламентарної сесії у Станиславові в четвер 2 січня, та, щоб наполягати на справедливому для нашого селянства переведенні земель ...

З черги виступив із промовою один із найкращих українських парламентарних промовців посол і заступник держ. секретаря закордонних справ д-р Льонгин Цегельський. Завтра починається сесія державної ради, – казав він, – тяжко приходилося її скликати. Була здекомплетована. Дехто переконаний, нібито хтось із нашого

Команда міста Станіславів

№ 91847

ПРИКАЗ.

Діючи в Станіславові Держ. Командною частиною Станіславівська № 12. Цього дня прийняв наступне:

1. Вказати всім жителям міста Станіславів (включая і тих, які не мають права на це) не виходити з міста без дозволу Команди міста Станіславів.

2. На всі підприємства міста (всіх форм власності) вказати всім жителям міста Станіславів (включая і тих, які не мають права на це) не виходити з міста без дозволу Команди міста Станіславів.

3. Підприємства міста Станіславів (включая і тих, які не мають права на це) не виходити з міста без дозволу Команди міста Станіславів.

4. Підприємства міста Станіславів (включая і тих, які не мають права на це) не виходити з міста без дозволу Команди міста Станіславів.

5. Підприємства міста Станіславів (включая і тих, які не мають права на це) не виходити з міста без дозволу Команди міста Станіславів.

6. Підприємства міста Станіславів (включая і тих, які не мають права на це) не виходити з міста без дозволу Команди міста Станіславів.

Станіславівська Команда міста № 12.

Сотник Микола Гошко

Команди міста

Наказ коменданта міста, сотника Миколи Гошка про порядок помолу збіжжя, витікання хліба, заборону використання муки для виготовлення цукрових виробів, зобов'язання продавців хліба продавати його кусниками тощо.

13 травня 1919 р. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, спр. 9, арк. 9.

правительства не хоче злуки з Наддніпрянською Україною. Насправді, у Хвастові 2 грудня 1918 р. укладено з Директорією передвступний чи увідний договір, силою якого обидві республіки зобов'язуються проголосити злуку, але аж тоді, як обидві столиці будуть здобуті голоси з-поміж зібраних: «Це вже мусить бути!», на що промовець заявляє, що кожен відповідає своїм сумлінням і не дасть себе ніяким зборам залякати чи стероризувати. Політики не ведеться на коліні. Не можемо гарячитися. Мусимо мати взаємне до себе довір'я. Без того не збудуємо держави. Справа злуки є середньою, а не першою нашою точкою. В законній державі треба насамперед перевести верифікацію виборів, а саме: вибрати комісії. А щодо аграрної реформи, то ми вже протягом 25 років голосимо, що земля мусить бути від панів відібрана та має перейти до рук селянства. Це постановила також Українська Конституанта у Львові 19 жовтня 1918 р. Знаємо, що нині є час демократії, тож хочемо дотримати те, що ми 25 літ проголошували. Буде вибрана комісія і тоді аграрна реформа знайдеться на денному порядку. Але до того треба одного, а саме: щоб у краю був лад! Не сміємо допустити, щоб прийшли чужі антантські війська робити в нас порядок. Не сміємо цієї небезпеки собі легковажити. Фактично, в нас тепер досить добрий порядок. Отож, будуть вибрані комісії, які до весни розділять землю. Вміймо бути громадянами Української Держави. Врешті щодо робітничих реформ, то на їх переведення треба також ладу і спокою. Ми втратили Львів, бо край не дав війська. Правити державою – це велика штука. Мусить бути лад і народ мусить платити податки. Австрія, задалегідь, кермуючись польською злобою, не приділила нам грошей, не приділила амуніції, а на втримання війська йдуть великі мільйони. Державні секретарі не беруть ані сотика. Треба мати довір'я до своїх політиків.

Після д-ра Цегельського виступив заступник президента Української Національної Ради д-р Лев Бачинський. Почав від ствердження: насувається думка, чому люди з таким завзяттям пруться у виламані двері? Адже, як ми вже чули, наш уряд зробив уже вступну попередню умову! .. Актуальна також справа унії. Треба ж забезпечити свободу віри! (Голоси із залі: «Йдеться тут про шкіру, а не про віру!»). Найгірше, що могло б у таким випадку бути, це запекла боротьба всередині одного народу проти віри, чи віровизнання ... Чи обрахував уже хтось поміщицькі землі? Візьміть під увагу нерівність маєтків, знищення війною, державні довги, втримання армії ... Треба обдумати й забезпечити все трактатами, забезпечити взаємну поміч. Ті, що тепер найголосніше кричать, стелилися плазом перед

Команда міста Станиславів.

15 травня 1919 р.

Оголошення.

В порозумінню з Інтендантурою Округової Вищою Командою Станислава і градоначальними міста нахляється до влади:

1. Тютюну в отворених трафіках не вільно нікому реквірувати.
2. Тютюн в приватних домах, пивницях і в інших словках підлягає безусловно конфіскації; конфіскацію буде виконувати Команда міста.
3. Тютюн можна лишень продавати по цінах максимальних усталених Командою міста.

В кожній трафіці має бути проведена цінова перевірка Командою міста.

Станислав, 15 травня 1919 р.

Сотник Микола Гошко

Командир міста

Оголошення Команди міста про порядок продажу тютюнових виробів, а також їх можливу конфіскацію. 15 травня 1919 р.

– ДАІФО, ф. 636, оп. 1, стр. 9, арк. 39.

поляками. Не можемо сподіватися допомоги з Наддніпрянської України, бо там самі її потребують і кличуть: «Дайте нам зараз 50 тисяч війська!» Як наші міста тут мирно захопили нам поляки й жиди, так там вони в руках москалів, поляків і жидів. Наша республіка не може покладатися на власні сили, бо не має доступу до моря, бракує вугілля. Маємо тільки нафту, за яку тепер може й ведеться війна із захланною Польщею. Нехай же наші делегати говорять, що їх болить, нехай ухвалюють що слід і що можливо, щоб ми з дотеперішніх рабів стали вільними громадянами. Багато з нас інакше говорили б, якби були на відповідальних становищах. Революцію робім у наших власних душах...

Після закриття дискусії, проф. В. Гадзінський, збираючи висловлені на вічу думки, сконстатував, що виявилися дві основні лінії в поглядах на важливу справу злуки, одна – це був голос розсудливості й поміркованості в суспільних питаннях, друга – вимога безвідкладно перевести злуку без застережень, при чому визначування різниць мало б бути відкладене на пізніший час (заввага д-ра Л. Бачинського: «По шлюбі не можна з жінкою домовлятися ...»). Доповідач ствердив, що комітет, який скликав це віче, був далекий від того, щоб кидати колоди під ноги теперішньому урядові ЗУНР і висловив вдячність послам д-рові Л. Бачинському і д-рові Л. Цегельському за їхні голоси перестороги і заклики до призадуми, заки зробити такий чи інший крок. Усе ж таки ми, як молода українська інтелігенцію, стоїмо рішуче й непохитно таки на чуттєвих позиціях негайної злуки, як брат із братом, де один одному – в обличчі смертельної загрози – безпосередньо по-братньому довіряє. Уважаймо, що може бути запізно! Мусимо діяти революційно!

Наприкінці прелеґент прочитав Резолюції зборів українців, скликаних Т-вом «Молода Громада» в порозумінні з «Селянсько-робітничим Союзом» у Станиславові 1 січня 1919 р.:

«1. Взивається Українську Національну Раду до негайного й урочистого проголошення сполуки Західньо-Української і Наддніпрянської Республік в одну державу під назвою Українська Народна Республіка і до негайного переведення цього в дійсність у всіх ділах державної управи на основі рівні з рівними, без огляду на те, яка доля чекає Україну, а з нею нас.

«Державний Секретаріят залишається як ліквідаційне правительтво до хвилини цілковитого технічного переведення злуки.

«2. Взивається Українську Національну Раду до негайного знесення великої земельної власності і переведення аграрної реформи на основі законів, виданих у цій справі Київським правительством.

«3. Взивається Українську Національну Раду сповнити негайно всі постуляти українського селянства й робітництва, зокрема ввести 8-годинний час праці.

«4. Збори вимагають безумовного поставлення справи Українських Республік, як 1-ої точки нарад УНРади».

В день віча, із датою 1 січня 1919 р., вийшло перше число часопису «Републіканець», революційно-демократичного тижневика, органу Селянсько-Робітничого Союзу. В цьому числі була надрукована стаття І. Ставничого «До Києва! Привіт Зборам Національної Ради Західньо-Української Народної Республіки» із вимогою злуки галицької землі з Наддніпрянщиною в одну велику незалежну Україну.

Сесія Української Національної Ради

Засідання Української Національної Ради ЗУНР почалося в понеділок 2 січня 1919 р. о год. 11.30 перед пол. Відбувалося в залі кіно-театру «Австрія».

Відкрив засідання президент УНРади д-р Євген Петрушевич, визначаючи як головне завдання нарад: довести до корисного результату злуку з Наддніпрянською Україною і з'ясовуючи внутрішню і зовнішню ситуацію, зокрема ж в умовах війни із Польщею.

Державний Секретаріят ЗУНР репрезентували державні секретарі: Голубович, Мирон, Вітовський, К. Левицький,

Готель «Австрія», в часи ЗУНР – готель «Одеса»

Бурачинський, Л. Цегельський, Р. Перфецький, Мартинець. Були присутні, як гості, представники Наддніпрянської України, Буковини й Угорської України. Привітальну телеграму надіслала Начальна Команда українського війська за підписом ген. Павленка.

Перші промовці – Голубович, Вітик з'ясовували головні завдання УНРади й Державного Секретаріату: злуку усіх українських земель, організацію війська й адміністрації, справи українізації, рільництва і прохарчування міст.

Другий день засідання Української Національної Ради, п'ятниця 3 січня 1919 р. записався в історії подією великого значення: По довгих століттях неволі, по довгих віках розірвання української землі народ Галицької Землі проголосив устами своїх репрезентантів на першому засіданні Української Національної Ради у Станиславові іменем Західньої Области України злуку Наддністрянщини із Наддніпрянською Україною в одну Українську Народну Республіку.

Увечері цього ж дня, о год. 7-ій, відбулася військова парада з приводу з'єднання українських земель. В супроводі музики, лямпюнів і смолоскипів дефілювали пробоєві чоти в сталевих шоломах, сотні піхоти, артилерія. Дефіляду приймали, стоячи на бальконі готелю «Австрія» при вул. Липовій, президент Є. Петрушевич, секретар військових справ Д. Вітовський, посол С. Вітик та інші.

Наради в третьому дні засідання УНРади, в суботу 4 січня 1919 р., тривали від год. 12.30 до 2.30 по пол. і потім від 4-ої год. до пізньої ночі. Наприкінці нарад були присутні представники київського міністерства внутрішніх справ і шеф штабу українських військ при Начальній Команді полк. Мишковський. Від українського фронтового війська вітав УНРаду чотар Купчинський.

У висліді нарад були обрані:

Президія УНРади: президент – д-р Євген Петрушевич, заступники президента – д-р Лев Бачинський, Омелян Попович, Семен Вітик і Андрій Шмігельський, секретарі – д-р Степан Витвицький і Осип Устиянович, заступник секретаря – Семен Сілецький.

Виділ УНРади: д-р Є. Петрушевич, д-р Л. Бачинський, Гриць Дувірак, С. Вітик, А. Шмігельський, д-р Антін Горбачевський, д-р Михайло Новаковський, о. д-р Степан Юрик, О. Попович і д-р Теофіль Окуневський.

Новий тимчасовий Державний Секретаріат: д-р Сидір Голубович, д-р І. Макух, д-р Аґенор Артимович, інж. І. Мирон, інж. Маріяна Козаневич, полк. Д. Вітовський, суд. радн. Осип Бурачинський, інж. Михайло Мартинець, д-р В. Панейко і д-р Л. Цегельський.

Державний Комісаріят міста Станиславова.

Ч. 266979

Станиславів, дня 15 мая 1919

ОГОЛОШЕНЄ.

Отже видячи як до вдова, так предки дерева опального
Магістрату постановлено по причині неможливости ужити для
пальноу древа для потреби, опалюваного газу. Над тою вдовами за-
продати або пертати, або пертати по опалюваній зони дере-
вця, як він дерева висловити до 30 червня 6 р. в відомій
сказці в біжурі при ул. Штефанова. По ухваленого рішення
не можна ви які дерева, які не можуть ви опалюваного
списку.

Державний Комісаріят міста.

Павло Чайківський вл. р.

Державний Комісаріят міста Станиславова

Оголошення Державного комісаріату міста про призупинення продажу населенню вугілля для опалювання приміщень через його використання для виробництва світляного газу. 15 травня 1919 р. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, спр. 9, арк. 38.

Комісії (дев'ять): заграничних справ (20 членів), законодавча (16 чл.), фінансова (12 чл.), військова (20 чл.), суспільної опіки (12 чл.), земельна (15 чл.), шкільна (14 чл.), технічної відбудови (9 чл.) і комунікаційна (7 чл.).

З'їзд делегатів Народного Вчительства

В понеділок 3 лютого 1919 р. відбувся у Станиславові з'їзд делегатів українського народного вчительства. Про станові справи народного вчительства доповідав Онуфрій Власійчук, про організацію вчительства – М. Книш.

В нарадах брали участь держ. секретарі д-р А. Артимович й інж. М. Мартинець. В дискусії обговорювано справи: переорганізації окружних шкільних рад, шкільних лікарів, націоналізації школи, створення комісії для шкільних підручників, українізації всього шкільництва тощо. Вирішено створити виконавчий комітет для справ вчительства.

Лонгин Цегельський

Від легенд до правди: Спомини про події в Україні, зв'язані з Першим листопада 1918 р.* (Уривки)

Знову в Галичині. Нова столиця. Нова влада

Повернувшись знову до Галичини, я дізнався на кордоні в Підволочиськах, що осідок влади перенесено до Станиславова та що президент Петрушевич прибув із Відня й обняв провід держави. Я поїхав, отже, просто до Станиславова, де застав президента та всіх державних секретарів, котрі мешкали в готелі «Австрія». Я також зупинився там. У великій театральній залі цього готелю мала засідати вибрана вже Українська національна рада. Усі бюро державних секретарів (і моє теж) розташовувалися в новому великому, справді модерному, будинку Дирекції залізниць. До свого бюро ходив майже кілометр по глибокому снігу, який рідко – коли відмітали, або не раз, у відлигу, і гірше – по воді, що сягала вище щиколоток. Щастя, що я мав знамениті юхтові українські чоботи, куплені в Білій Церкві. Намащені смальцем, вони не пропускали води. Так само тими снігами та розтопільлю бродили президент Петрушевич і секретарі.

* Цегельський Л. Від легенд до правди: Спомини про події в Україні, зв'язані з Першим листопада 1918 р. – Львів, 2003. – С. 198–216, 218–220, 236–239.

Дирекція залізниць. Початок 20 ст.

Я виступив проти такої аномалії у прем'єра д-ра Голубовича, але той тільки здвигнув плечима: «Що я пораджу? Військові забрали всі автомобілі, а я не хочу задиратися з ними ...» (Взагалі, Голубович був м'якою людиною, надто вже м'якою). Ситуація змінилася аж тоді, коли до Кабінету ввійшов д-р Іван Макух, радикал. Тоді урядові було виділено два автомобілі – один для президента, а другий для прем'єра. А секретарі вже підсідали – то до одного, то до другого. Ось так було вирішено це комунікаційне питання, яке, до речі, кидало характеристичне світло на тодішні взаємини Вітовського та деяких старшин із державною владою.

Відразу по моєму приїзді до Станиславова я склав Кабінетові звіт – про те, чого добився та що побачив у Києві. За мою місію мені подякували, а моя доповідь про стан справ в Україні тільки утвердила нашу владу (і президента Петрушевича) у переконанні, що нам треба втримати свою владу і свою армію та що на Велику Україну не варто розраховувати – вона сама незабаром потрапить у ще більшу біду, ніж Галичина. Між іншим, аналізуючи становище над Дніпром, я сказав:

– Панове, будьте готові до того, що за якийсь місяць-два большевицькі банди стануть на Збручі і нам треба буде утворити там другий фронт. Тим часом Директорія або порозуміється з боль-

шевиками, або буде розстріляна, або опиниться в нас, по нашому боці Збруча, шукаючи захисту. Але, підтримаймо в засаді принцип злуки обох Україн, хоч би для історії.

Мене засипали тисячами запитань: «А що на це 200-тисячна армія Петлюри? .. Чи Директорія не могла б прислати нам із 50 000 війська на деякий час, щоб ми взяли одним ударом Львів? .. А що з Грушевським? .. Де гетьман? .. Чи це правда, що французи й греки зайняли Одесу та просуваються на північ? .. Чи справді Антанта визнала Директорію?..» «Усе це свідчило про те, що й провідні державні мужі в Галичині не мали поняття, що саме діється у Східній Україні, а дивились на Велику Україну – як тоді говорили – через сентиментальні окуляри, вкрай оптимістично та з рожевими надіями. Коли я їм розповів, що 200-тисячна армія Директорії розібрала кріси, шинелі, чоботи та всю амуніцію і рушила частинно додому, а частинно у «загони», котрі ширять анархію в Україні; що там деякі села перетворились у наїжені кулеметами, а то й гарматами «республіки», до яких наразі ні Директорія, ні ніхто інший не має доступу; що в Україні шаленіє вже соціальне безладдя, а якісь Махни, Григорієви та Зелені підносять голову проти Директорії на Правобережжі, - то вони й вірили, й не хотіли вірити. Воліли все-таки дурити себе сподіваннями, що Директорія приборкає всі ті розгнuzдані сили. З галицькою обережністю, одначе, не ставили всього на великоукраїнську карту, але може, задля локального патріотизму – вирішили зберегти свою окрему владу і свою окрему армію.

Приїхавши до Станиславова, я застав також намічену вже зміну складу уряду. Йшлося про те, щоб впровадити до Кабінету когось із визначних радикалів і тим скріпити владу. З розвитку подій ставало ясно, що галицькі та буковинські націонал-демократи і радикали утворять правлячу коаліцію, яка поведе Галичину шляхом конструктивних та поміркованих суспільних реформ, не вдаючись до ніяких соціалістичних експериментів. Виокреслювалась і «опозиція», складена із соціал-демократів (Вітик, В. Темницький, Безпалко), радикалів типу д-ра Трильовського (Лаврук, Дувіряк та ін.) та різних нескристалізованих демагогів, котрі, за прикладом Придніпрянщини, нападали на нашу «буржуазію» (цебто інтелігенцію, бо правдивої буржуазії, на жаль, не було), висуваючи гасло «Влада робочому народові!» (тобто їм). Президент Петрушевич, порадившись із провідними політиками, вирішив знову віддати провід Кабінету д-рові Сидорові Голубовичеві, лишивши в Кабінеті д-ра В. Панейка (був уже в Парижі), мене (д-ра Лонгина Цегельського), Вітовського (військові справи), Осипа Бурачинського (судівництво), Мирона

Окружна Військова Команда Станислав.

№ 1000

ОГОЛОШЕНЕ.

По заході розпорядку ДСВВ. ч. 4787IV передають:

ЗАГАЛЬНУ МОБІЛІЗАЦІЮ

всіх Українців, які служили в колишній австрійській армії (старшини, підстаршини і званням від 18-го до 50 року життя, крім залізничників) персоналу.

Найрекламніші записки від військової служби старшини і підстаршин уніфікованої св.

Найповніша записка розпорядку військ старшини у військовій часті і старшини уніфікованої св. 24 стале над отриманою від розпорядку в Окружній Військовій Команді Станислав.

Віддруковано заході військ австрійської і австрійської Команди Військ в Окружній Військовій Команді.

Отаман ГАРАБАЧ

Військовий Командир

Станислав, 22. трав 1919

Оголошення Окружної Військової Команди про загальну мобілізацію всіх українців, які служили в колишній австрійській армії 18-50 років життя, крім залізничників. 22 травня 1919 р. – ДАІФО, ф. 636, оп. 1, спр. 9, арк. 40.

(залізниці), а з нових покликати до Кабінету радикала д-ра Івана Макуха та буковинця професора Артимовича. Проф. Артимович мав очолити ресорт шкільництва (на місце радника двору Олександра Барвінського, що залишився у Львові), а д-р Макух - узяти мій портфель (внутрішніх справ), як найбільш відповідний його амбіціям та знанню справ.

Щоб надати авторитетності д-рові В. Панейкові в його місії на Мирову конференцію у Версалі, за ним залишили титул секретаря закордонних справ, однак ведення цього Секретаріату доручили мені – як «державному секретареві та членові Кабінету». Отож я повинен був засідати в Кабінеті як державний секретар формально «без теки», а в дійсності – вести закордонну політику. Таке рішення було спричинене ще й тим, що у грудні 1918 р. я більше днів провів у дипломатичних місіях (себто в закордонному ресорті), ніж у моїм Секретаріаті внутрішніх справ. Передбачалося, що в найближчому часі треба буде завершити справу злуки Східної та Західної України. А що я її вже почав і знав придніпрянських лідерів та тамтешні взаємини, то саме мені й віддали тепер закордонні справи.

З жалем розпрощався я з д-ром Романом Перфецьким, з яким ми так дружно співпрацювали в перший найтяжчий період, коли тільки закладалися основи нашої адміністрації, та котрий вів фактично мій ресорт під час моїх поїздок на Велику Україну. Ми передавали д-рові Іванові Макухові впорядковану і налагоджену адміністративну машину. Я переходив до іншого ресорту з почуттям виконаного обов'язку. Лише той, хто переживав державний переворот і процес творення нової держави від самого коріння, може оцінити таку роботу. Поляки у Західній Галичині не мали потреби будувати адміністрацію, бо вони просто перейняли колишні австрійські староства з усім персоналом. Те саме – чехи у Чехії та Моравії. Ми, натомість, були змушені творити нашу адміністрацію від самих початків, обсаджуючи всі староства, міські управи й добру половину сільських управ цілком новими людьми. Ми зорганізували жандармерію й поліцію, забезпечивши лад, спокій і безпеку кожного громадянина та його майна. У побудові цього апарату брало участь усе наше свідоме громадянство, інтелігентні повітові лідери, свідомі селянські провідники, про що я вже мав нагоду розповідати раніше.

Своя рідна солдатеска

Що таке «солдатеска»? Це слово італійське, походить від «соль дато» (найманий вояк), що в свою чергу пішло від «сольдо» – «гріш, сотик». Той самий корінь мають польські «жолд» і «жолдак», німецькі

«Soldner», «Soldat» і російське «салдат». Наше «жовнір» або «жовняр» – це вже перекручене на український манер німецьке «Soldner». Італійці довгі століття були розділені між чужими займанщинами, натерпілися від чужих найманих військ. Тому в них слово «солдатеска» (жовнірщина) набуло нег'ативного значення, а саме – самоволі бутного вояцтва.

І нашої молоді Української держави не минуло це лихо. За цісарської Австрії нарікали ми, часом у пресі чи парламенті, на зухвалу, ароґантну поведінку того чи іншого офіцера. Але тепер було незрівняно гірше. Молоді офіцери часто гадали, що своя влада менше варта, як чужа. Солдатеска, видно, всюди однакова. Що то означає, відчула й Польща, коли Пілсудський і його «полковники» обкидали старих парламентаристів і лідерів (таких, як Дашинський, Морачевський, Вітос та ін.) останніми лайками, а вкінці позамикали їх у Бересті Литовському, били й зневажали. Пізнала це і вільна Ірландія, як «ірландська республіканська армія» вбила свого першого міністра війни за те, що він казав її членам іти до щоденної праці, замість жити з революції.

Тертя та непорозуміння між військовими та державними урядовцями були в нас мало що не на порядку дня. Ось, наприклад, з Коломиї приїхав наш повітовий комісар зі скаргами, що тамтешнє військове командування веде себе у місті та в повіті самовільно, нехтуючи нашу цивільну владу. Те саме було в Городенці. Д-р Теофіль Окуневський, один із найвизначніших наших парламентаристів та діячів, жалівся, що молодий місцевий командант зовсім іґнорує його як державного комісара чи як голову повітової Національної ради. (Я забув уже, ким саме був там д-р Т. Окуневський, у кожному разі він став душею повіту). Найбільше сутичок між військовою та цивільною владою відбувалося там, де урядували радикали. Найнапруженіші були стосунки між Вітовським і – як воно не дивно – лідерами радикалів, д-ром Левом Бачинським і д-ром Іваном Макухом.

Однієї днини д-р Лев Бачинський, довголітній посол до парламенту, відомий із 14-годинної промови у військовій комісії австрійського парламенту, і комісар Станиславова, з'явився в Державному секретаріаті та заявив, що він відмовляється від комісарювання, бо не може погодитися на те, щоб у місті господарювали військові, так начеб державної влади зовсім не існувало. Він розповів кілька типових випадків. Нещодавно військове командування заарештувало найвизначніших жидів із т. зв. «демократичної партії» асимілянтів (між ними – і колишнього посла до парламенту й сойму д-ра Райха). Д-р Бачинський добився, щоб випустили. Арешт тривав

усього декілька годин, але шкода вже була зроблена, бо всі жиди, без різниці, були обурені цим фактом і втратили довір'я до влади.

– А останньої ночі, – оповідав далі д-р Лев Бачинський, – військовики поздирали або понищили всі польські вивіски на склепах і крамницях, хоч польські вивіски поступово і без примусу вже поступаються місцем українським. Це сталося без відома і згоди комісара – як акт самоволі та анархії.

Тож д-р Бачинський був категоричним:

– Я зрезигную. Підшукайте собі іншого комісара. Мальованим комісаром не буду.

Ледве-ледве впросили ми його, людину поважну, авторитетну, впливову в повіті залишитися комісаром у місті – тоді столиці краю. Це й стало однією з причин того, що незабаром д-р Лев Бачинський і д-р Макух найбільше доклались до усунення Вітовського з посади державного секретаря військових справ.

[...].

Українська Національна Рада в Станиславіві

3 січня 1919 р. у великій театральній залі готелю «Австрія» в Станиславіві зібралася нова Українська національна рада, скликана президентом Петрушевичем. Вибрано її на підставі виборчого закону, ухваленого тією Українською національною радою, що утворилася ще в жовтні 1918 р. з усіх українських парламентарних і соймових послів, вірилістів (члени соймів, які засідали там на основі свого становища – єпископи та ректори університетів) та членів Палати панів на основі маніфесту цісаря Карла про перебудову Австрії на федерацію національних країн-держав. З позиції австрійського державного права ця перша Українська національна рада була, отже, цілком легальною установою, а тим самим – правним представництвом, парламентом українського народу Галичини й Буковини. Цей орган державної влади ухвалив новий виборчий закон, на підставі якого була обрана нова Українська національна рада, куди увійшли: 1) усі колишні парламентарні та соймові послі, вірилісти та члени Палати послів, 2) ті представники українських партій, що їх кооптувала ще жовтнева Українська національна рада, і 3) депутати з усіх повітів і більших міст цілої території Західноукраїнської Республіки, не зайнятої поляками чи румунами.

Ця Українська національна рада складалась приблизно зі 150 членів, між якими була значна кількість селян. З вірилістів засідав там одинокий владика Григорій Хомишин, бо два інші наші владики (митрополит Шептицький і єпископ Коциловський) перебували вже

тоді під польською займанщиною, інтерновані поляками. Єпископ Хомишин спочатку приходив на всі засідання Української національної ради і раз чи двічі виступав на нарадах, поки на нього грубо (і незаслужено) не напав у своїй промові соціаліст Семен Вітик. Вітиків напад був дуже недоречним – адже своєю участю в законодавчому органі Української держави владика Хомишин тільки зміцнював його авторитетність; з власної ініціативи навіть звернувся із посланням до всього українського греко-католицького духовенства і вірних, аби при Службах Божих молилися за Українську державу, її президента і все воїнство її, щобто за Українську армію.

На жаль, протест проти такого виступу Вітика був ослабкий: з членства Ради за Хомишина заступився лише о. д-р Юрик (делегат Золочева, відомий гарячий патріот та заслужений діяч); президія ж Ради зробила Вітикові тільки зауваження, що то «не випадає» нападати на членів Ради, і підкреслила, що «жалує», що таке сталося.

Взагалі з Вітиком, про самовільне господарювання якого в нафтовій окрузі я вже згадував, наша влада, церемонилася забагато, тим паче, що він «отаманствував» без упину, організовував часто бурхливі «сцени» в Українській національній раді, виголошував демагогічні, майже комуністичні, підбурливі промови та рідко отримував справді рішучий відпір. Автор цих рядків, хоч також належав до членів цієї Ради, не бував на всіх її засіданнях, з огляду на часті виїзди поза межі Галичини (головно до Хвостова й Києва). Але пригадую собі, що раз Вітика добре «прочесав» Тимотей Старух (селянин, посол із Бережанщини й Рогатинщини), іншим разом гостро осудив шкідливу демагогію Вітика д-р Теофіль Окуневський.

Українська національна рада уконституювалася, вибравши президентом її (і держави) д-ра Євгена Петрушевича. Віце-президентів було четверо. Всі – люди заслужені, розумні, світлі, чесні та віддані своєму народові серцем і душею. Кожен із них був знаменитим промовцем та досвідченим парламентаристом. Народи Української національної ради велися в дусі кращих парламентарних зразків, крім тих кількох ґалабурд, що їх зробив Вітик. Заслуховувалися звіти державних секретарів, проводилися дебати, голосування. Було вибрано цілий ряд комісій для напрацювання різних законів (про земельну реформу, про устрій держави, про організацію армії, про вибори майбутньої Законодатної ради, про права національних меншин і т. д.) Обговорено та вирішено такі важливі справи, як злука з Великою Україною, присутність представників на святі злуки і т. зв. Трудовому Конґресі у Києві, переговорах з Антантою і з Польщею тощо.

Українська національна рада працювала як справжній парламент – її члени мали досвід роботи у парламенті, соймі та повітових радах ще за Австрії. Засідання Ради проводилися зазвичай відкрито, тож доступ на галерею для публіки був вільний. Перша лава балкону майже завжди була обсаджена жіноцтвом, що з інтересом спостерігало за нарадами. У самій Раді не було жодної його представниці, але новий виборчий закон, ухвалений Радою, давав жінкам право голосувати і бути вибраними в послы на рівні з чоловіками.

Цікаво, що старі парламентаристи тільки зрідка брали участь у дебатах Ради. До слова рвались більше нові сили, а з політиків «зі стажем» найбільше говорили (та демагогували) д-р Кирило Трильовський, Семен Вітик і Безпалко (соціал-демократ, учитель і народний діяч із Буковини). Зі селян активність проявляли молодий соймовий посол з Рудеччини Гриць Тершаковець (націонал-демократ) і Дувіряк з Надвірнянщини (радикал).

За увесь час засідань Української національної ради автор цих споминів виступив лише двічі. Я просто не мав часу на дебати і промови – зранку до ночі робилося якусь організаційну чи ділову роботу. Окрім того, у середині лютого 1919 р., я зрезигнував як член Кабінету (зі Секретаріату закордонних справ) та перебував – здебільшого у місіях і політичних поїздках поза Галичиною, і то переважно не в галицькій, а в придніпрянській службі на Великій Україні, в Чехії і в Німеччині.

Українська національна рада виконала чималу законодавчу роботу, куди більшу, як у нас звичайно думають. Закони нею ухвалені – земельний, виборчий, про права меншин, про організацію адміністрації, про організацію шкіл і т. д. – свідчать про правовий досвід їхніх авторів. Можна, зрозуміло, оспорювати політичну вартість деяких із них (наприклад, закону про меншини або окремих пунктів земельного закону). Але як кодифікаційні твори вони залишаться свідоцтвом зрілості галицько-буковинських українців до самоуправи і до державного життя. Українській національній раді належить почесна пам'ять в історії наших державотворчих зусиль.

Ратифікація Хвастівської угоди

Було це в Станиславові 3 січня 1919 р. – місяць по угоді в Хвастові. Українська національна рада у повному складі. Головує на засіданні сам президент Петрушевич. Побіч нього у президії на подіумі за зеленим столом – на знак того, що засідання має історичну вагу, – всі віце-президенти. Кабінет державних секретарів також тут – тільки що з боку подіуму, за іншими столами. З другого боку подіуму, при своїх

столах, – секретарі-протоколісти Української національної ради, керовані шефом Бюро Ради д-ром Романом Перфецьким. Галереї переповнені. Настрій святочний. Тихо, як у церкві. На вулиці гурми людей, що не змогли дістатися до будинку. Відділ війська пильнує ладу.

Президент піднявся і дав знак дзвінком. Він сповіщає, що на порядку денному сьогодні справа злуки Західноукраїнської Республіки з Українською Народною Республікою в одну нерозривну цілість – у Соборну Україну. Громові оплески в залі та на балконі. Емоції діють. Хвилина піднесена, виняткова... Референт Комісії закордонних справ Української національної ради подає на розгляд резолюцію про злуку ЗУНР із УНР.

– Від імені Кабінету державних секретарів має слово секретар закордонних справ д-р Л. Цегельський, – виголосив президент і сів.

Піднявся я з двома аркушами паперу в руці: один – оригінал договору у Хвастові, датований 1 грудня 1918 р., а другий – проект резолюції, яку я маю запропонувати Українській національній раді до ухвалення. Обидва документи укладені мною. Я сам, признаюся, в урочистому настрої, свідомий того, що відбувається великий, приснопам'ятний акт з історії українського народу, що оце за яких десять хвилин народиться – бодай у принципі, в юридичному виразі волі українського народу Галичини й Буковини соборна Українська держава.

Я говорив коротко. Підкреслив, що історичним ідеалом українського народу є політична незалежність і політична єдність усієї української землі в суверенній Українській державі. Від смерті Ярослава Мудрого (1054 р.) ми вперто стреміли до здійснення цього ідеалу. Сьогодні діждалися тієї урочистої миті, коли нарешті в нашій силі його здійснити. Зробимо це сьогодні ухвалою Української

Пам'ятна дошка, встановлена на приміщенні колишнього готелю «Австрія» (нині – Центральний народний дім № 1 по вул. Т. Шевченка)

національної ради. Коли в жовтні 1918 р. ми творили окрему Західноукраїнську державу, спершу в межах Габсбурзької монархії, а опісля – на її руїнах, то не тому, щоб ми не бажали гаряче злуки всіх українських земель, але тому, що обставини, сильніші за нашу волю, приневолювали нас до цього, а політична обережність казала нам вибрати такий шлях. Дороговказ на цьому шляху мав, одначе, напис: «До Києва! До матері українських городів!»

Прочитавши текст Хвастівської угоди, я пояснив, що з огляду на певні інтереси, соціальну та юридичну структуру і специфічну географічно-політичну позицію Галичини, ця угода застерігає Галичині широку автономію (самоуправу), докладніше суть якої буде сформульовано окремим договором і відповідними законами. Сьогодні мова про ратифікацію Хвастівського договору в засаді. Тому іменем Кабінету я представляю Раді Хвастівський договір з 1 грудня 1918 р. про злуку Західноукраїнської Республіки з Українською Народною Республікою до ратифікації ухваленням резолюції.

Дебатів щодо цієї історичної ваги резолюції не було. Вставали тільки по черзі найповажніші провідники поодиноких партійних груп у Раді і прилучувалися кількома словами до пропозиції д-ра Антона Горбачевського, щоб цю резолюцію прийняти без обговорення, одностайно, через акламацію. Тоді встав президент Петрушевич і дзвінким, виразним голосом оповістив:

– Є внесення, щоб резолюцію, запропоновану щойно паном секретарем закордонних справ стосовно ратифікації договору, підписаного у Хвастові 1 грудня 1918 р., прийняти акламацією. Чи є заперечення? – спитав президент для формальності і, вичекавши хвилину, продовжував: – Ніхто не заперечує, тому голосуємо через акламацію, ставанням з місця. Перед тим прошу пана секретаря Ради виголосити ще раз резолюцію.

Д-р Роман Перфецький встав і прочитав поволі, чітко та голосно текст резолюції.

– Голосуємо! – сказав президент. – Хто за прийняття резолюції – прошу встати!

Як один муж, ціла Рада піднялася з місць. І ми на подіумі всі встали: віце-президенти, державні секретарі і секретарі Ради. І галерея встала. Було тихо, хоч мак сій, аж промовив знову президент:

– Стверджую, що резолюція про злуку Галичини й Буковини з Україною прийнята одностайно через акламацію. Оцим стверджую й оповіщаю, що від цієї миті старинна галицько-володимирська волость входить у склад єдиної та нероздільної, соборної та суверенної Української держави. Соборній Україні слава!

З грудей усіх присутніх залунало громове «Слава!», а потім здійнявся немов гураган оплесків, що тривав кілька хвилин. Чимало членів Ради і слухачів на балконі плакало, а всі – старі, парламентарні бувальці – мали сльози в очах. Хтось із членів Ради, чи не д-р Трильовський, почав: «Ще не вмерла Україна ...» Усі підхопили гімн єдиними устами і єдиним серцем. Ніколи в житті не чув і не співав я разом з іншими так грімко, так урочисто «Ще не вмерла». Коли затих останній акорд гімну, президент оголосив:

– А тепер засідання закриваю та запрошую всіх членів Ради бути свідками походу зі смолоскипами та військового параду залоги міста Станиславова.

Перший український державний парад

Як тільки закінчилося це історичне засідання Української національної ради, президент, віце-президенти, державні секретарі та кільканадцять найстарших членів Ради вийшли на веранду будинку. Було туди запрошено й жінок, здебільшого визначніших у громадській праці діячок. Два яскраві снопи світла від спеціально встановлених електричних прожекторів падали на президента і його оточення – так, що маса народу, зібрана на вулиці і дефілююче військо могли його добре бачити. Решта членів Ради дивилися або через вікна будинку, або з вхідних сходів будинку.

Почався парад – перший військовий парад перед президентом держави, урядом і Радою, а отже, перед державою, перед Україною. Першими з'явилися смолоскипи, сотні смолоскипів у двох рівнобіжних рядах. Зимовий вітер рвав полум'я довгими косами і кидав язики вогню у повітря. Молодці, котрі несли факели, марширували рівно, у такт та кричали: «Слава Україні, слава президентові, слава Раді!» Їх підтримував народ на площі. За смолоскипами надійшов військовий оркестр під проводом свого капельника, Станиславського, гучно граючи козацького марша «Гей, не дивуйтесь, добрії люди, що на Україні повстало» Він звернув убік та розмістився на протилежній стороні вулиці, лишаючи дорогу вільною для дефіляди.

Далі пішли військовики. Цей парад мав своє значення не лише для нас, українців, але й для всіх інших, котрі його спостерігали, – місцевих поляків (Станиславів, після Львова, був найсильнішим польським енкавлом у Східній Галичині), жидів і німців (ці останні мали там свою лютеранську церкву, школу, шпиталь), кількох офіцерів Антанти (італійців та американців), що тоді саме прибули до Станиславова «придивитись до нової держави», та, певне, й таємних шпигунів –

польських, румунських та антантських держав. Парад залишив чудове враження. Команданти на гарних конях, а за ними вишколені, дисципліновані сотні, то в шоломах, то знов у мазепинках. Різка коротка команда: «Позір! Уліво глянь!», і голови сотень як одна повернулися вліво, а очі вп'ялилися в президента. Злагоджено, як удари грому, підкуті чоботи тисяч вояків вибивали такт маршу об брук вулиці – лави за лавами, сотні за сотнями.

А ж ось колона з кулеметами на конях, а далі – брязкіт металу.

Це гармати та гаубиці. По три пари сильних коней тягне ці грізні машини. На конях наші гарматчики, наче вросли в сідла, випростані, голови вгору і наліво, очі на президента. Глядачі не витримали: «Слава армії! Слава стрілецтву!» – так і вирвалося всім з грудей. Сам старий президент запалився. Перегнувся через поруччя балкону, махає капелюхом у руці і гукає: «Слава Українській армії! Слава! Слава!» Жінки махають хусточками, чоловіки шапками. «Слава Українській армії!» – не вгаває. Публіка на площі підхопила й собі та вітає все нові й нові військові частини. Всі інстинктивно відчували, що в цій армії є сила держави, що це залізний п'ястук молодого народу-державотворця. Й армія розуміє це. Хлопці випрямлені як струни, голови вгору, очі блищать, підошви мало не розіб'ють бруку. Це ж вони – українська армія, воскресле вояцтво, воскресла прадідна слава!

Парад завершився, військо перейшло, тільки чутно, як віддаляються звуки маршу. Я поглянув на президента, біля котрого стояв. Він витирав сльози; так само старий Горбачевський та Окуневський. Як і дещо зігнутий старістю, сивий як голуб, з великою лисиною посеред білих довгих кучерів Сандуляк зі Снятинщини у гарно мережаному, святочному киптарі; і сусід його – Стефаник. Усі були глибоко зворушені – і могутні як дуби брати Старухи (широковідомий Тимотей, посол Бережанщини з патріаршою бородою, котру він запустив у російській неволі, і його брат Антін із Ліського повіту) та жвавий як гірський потік, стрункий як смерека Шекерик-Доників у чудовому, аж очі вбирає, пребагатому гуцульському строї.

Здавалось мені, що з усіх присутніх тільки д-р Сидір Голубович, д-р Роман Перфецький і я стримали сльози. Вони обидва стояли поруч мене. Хвиля захоплювала мене; певно, і їх. Я знав їх здавна як щирих патріотів, відданих своєму народові. Ми утрюх були вельми зворушені і від зворушення мовчали. Рефлексії та думи тиснулись у мозок юрбами та гналися одна за одною. Оце наша армія, наші гармати, наші полки, наша сила, наша держава! Чи вдержимо ми їх?

Ми об'єднали Галичину й Буковину з Придніпрянщиною, бо до цього нас спонукала соборна національна всеукраїнська ідея і так нам диктувала історична рація. Перед світом, перед історією, перед власним народом, що лише прокинувся до державного життя, та перед грядучими поколіннями ми здійснили той акт, на якому мало би ґрунтуватися майбутнє нашого народу. Але одночасно ми були свідомі небезпек, що загрожували українській державності з усіх боків. На Велику Україну, я знав, не можна було розраховувати. Там усе було непевне, бо там відбувалася, як підсвідомо правильно висловився Микита Шаповал, «велика авантюра». Галичина мусила числити на себе – на зрілість, дисциплінованість і жертвенність свого громадянства, на свою армію і на ... здатність домоворитися з Антантою.

Та чи вдасться нам знайти міст до Антанти? Чи вдасться Панейкові досягнути у Парижі до Вільсона, Клемансо, Ллойд Джорджа, до Версальської конференції? Якою виявиться справжня вартість Вільсонових гасел про самовизначення народів?

Такі думки обсіли мою голову та голови інших представників нашої влади. Проте, далеко не всіх. Більшість наших провідних діячів були оптимістично настроєні. Вони вірили в підтримку і силу Великої України, бо знали її тільки теоретично, як велику, 40-мільйонову країну, яка мала славу княжу та гетьманську минувшину. Вони вірили щиро та наївно й у Вільсонові «пункти».

Та день 3 січня 1919 р. був, без огляду на все, великим, історичним днем і таким залишиться.

Антантські місії у Галичині

Крім однієї місії під проводом генерала Бартелемі, яка мала політичний характер (і про яку ще розповім), інші місії, що приїжджали до Галичини, були тільки розвідувальними, їхнім завданням було розглянутися в Галичині, а опісля здати звіт своїй владі чи їхній репрезентації на Версальській конференції. Ось так, уже десь у першому тижні грудня 1918 р., з'явився в Галичині французький розвідник, капітан, котрий приїхав автомобілем у товаристві якогось поляка у французькій службі з Румунії (на Коломию) та добився якимсь чудом аж під сам Львів, де його наша військова влада затримала, відіслала до Тернополя, тодішнього осідку Державного секретаріату, та замкнула під ключ. Самовпевнений француз погрожував помстою Франції, пінився з люті, бо не міг собі уявити, що його – капітана Франції, що роздавала могутню Німеччину – зміла задержати якась там новоутворена, ніким не визнана державка.

Хоч я часто і не поділяв різних необдуманих рішень військового секретаря, полк. Вітовського, але в тому випадку визнав його правоту. Якщо оцей французький розвідник бажав зібрати інформацію про відносини в Галичині, то він повинен був зголоситись до нашої влади та їздити по краю з її відома і за її дозволом. Оскільки ж він під приводом місії до нашого уряду переїхав наш кордон від Румунії та, замість до Тернополя, пустився до зайнятого поляками Львова, то ця його «місія» не могла нам подобатися – тим більше, що з ним їхав інтелігентний молодий поляк. За це йому й належалося «покуштувати» тернопільських арештів. Уряд говорити з ним, очевидно, не схотів та віддав полагодження його справи військовій владі. Полковник Вітовський пригрозив відразу, що поставить француза перед воєнним судом як шпигуна і той млів із страху, коли йому це переказали. Але потім, потримавши француза днів десять під арештом, його (разом із супутником) відправили назад до румунського кордону, порадивши вдруге на нашу територію не з'являтися. Наука не пішла до бука. Кожна пізніша місія від альянтів вчасно повідомляла про свій приїзд нашої владі.

Подібні розвідувальні місії приїздили до нас кількома заходами. Пам'ятаю, якось ми приймали змішану військову місію. Були в ній італійці і французи в ранзі капітанів і майорів; був і полковник. Свідомі, що від звіту цієї місії залежить чимало, ми прийняли її дуже коректно. На граничній станції в Лавочному дали ми їм для товариства двох-трьох наших, більш бувалих офіцерів, що їхали з ними (в окремії, зарезервованій частині вагона) від Лавочного аж до Станиславова. По дорозі, в Стрию, полковник Гриць Коссак і його штаб частували їх знаменитим українським обідом із токаєм (оцим з Підволочиськ!) зі справді товариською вояцькою гостинністю.

Ще тільки прибувши до Станиславова, італійці та французи вже були дуже добре настроєні. У Станиславові їх розмістили у найкращих кімнатах готелю «Австрія» (що звався у той час «Україна»!) Протягом кількох днів їх водили по різних секретаріатах на інформативні розмови і розглядини та возили їх до головного дієвого штабу (ген. Омеляновича-Павленка) в Ходорові й на фронт. Дорогою познайомлено було їх з нашим селом, інтелігенцією, деякими повітовими комісаріатами тощо. З тієї поїздки винесли вони якнайкраще враження: всюди лад, спокій, дисципліна; люди ввічливі, культурні, гостинні; армія – не згірш старої австрійської; залізниця, телефони, телеграфи в порядку; загальний настрій добрий; жиди вдоволені та й місцеві поляки не можуть нарікати на переслідування; торгівля ведеться; ніде ні сліду розрухи, грабунків чи якогось

неспокою. Вони розсипались у ґратуляціях, компліментах. На від'їзд ми дали їм знову розкішний обід у ресторані згаданого готелю.

Під час обіду випадало нам сказати декілька слів на прощання. Як державний секретар був я зависокою «ранґою», щоб промовляти до них, що були тільки розвідниками, а не дипломатами. Тому говорив – коротко – д-р Олесницький, д-р Витвицький чи д-р Залозецький (не тямлю, вже хто). Відповів так само коротко і тепло найстарший ранґом з чужих гостей. А опісля – під кінець застілля – слово взяв о. Бонн, начебто неофіційно, а як один з учасників трапези. Промовляв по-французьки. Але як! Це була гра віртуоза красномовності та дипломатичного хисту. Промовляв від себе, особисто, як бельгієць, котрий опинився місіонером серед цього народу, пізнав його та полюбив його цілою душею.

Треба було почути, як о. Бонн кількома мистецькими мазками змалював героїчну історію України, її змагання до волі, як заграв на кличах-гаслах французької «Великої Революції»: *egalite, fraternite, liberte* (рівність, братерство, свобода), як зацитував із «Марсельези», як пригадав італійцям Гарібальді та їхню боротьбу за волю та за об'єднання Італії, з яким почуттям, з яким запалом заговорив про державне воскресіння українців. Його французька мова, що надається саме до таких промов, дзвеніла як золото; його риторичний пафос поривав усіх, навіть тих, що розуміли ледве п'яте через десяте. Чужі офіцери були захоплені. Піднявся італієць. По-французьки ґратулював нас з ладом, який спостерігав на кожному кроці; хвалив нашу армію; дякував за гостинність і привітність; висловив надію, що український народ доб'ється визнання як самостійна нація-держава, бо заслуговує на це повністю – усім, що місія тут побачила. Закінчив тостом на честь України ...

Згодом ми дізналися, що ця місія склала у Версалі якнайкращий звіт про нас (галичан) як народ, цілком здатний до державної самоуправи. З позитивним враженням виїздила пізніше зі Станиславова і друга французька військова місія, а ще десь за місяць – і американська (капітан Бовман та капітан Фіснер чи щось подібне!), яку я – відправившись в якійсь місії до Петлюри, котрий перебував тоді в Шепетівці чи в Рівному – повіз зі собою до Бродів.

[...].

Делегати Закарпаття у Станиславіві та Києві

Похід Вітовського на Закарпаття мав ще один добрий наслідок.

До Української національної ради в Станиславіві зголосилися два делегати Руської ради з Мармарощини (Клочурак і ще хтось).

Оця Руська рада у Мармароші постала з кінцем 1918 р. після розпаду австро-угорської монархії – так само, як з'явилися подібні

Руські ради в Ужгороді для середньої частини Закарпаття і в Любовлі для Спижу. Склалися ті Ради з делегатів від «руських» сіл, парафій, товариств та окремих визначних русинів: священників, учителів, лікарів, адвокатів, свідоміших селян тощо. Від самого початку мармароська Руська рада (як і спизька під проводом о. Є. Невицького) схилилася до України та виступала за прилучення Закарпаття до Західноукраїнської держави. З тією метою вона послала згаданих двох делегатів до станиславівської Української національної ради. Натомість мукачівська Руська рада тяжіла до автономії «Подкарпатской Руси» при Чехословаччині.

Коли згадані делегати Мармарошу прибули в середині січня 1919 р. до Станислава та зголосилися до президії Української національної ради, їх було прийнято з розпростертими руками. На пропозицію президії, Українська національна рада вирішила надати їм слово на своєму засіданні. З появою делегатів Мармарошу, всі члени Української національної ради піднялися з місць. Мармарошан зустріли бурхливою овацією. Їх вели серединою зали, а зала та галереї гриміли оплесками та окликами. (Пригадується мені, як між оплесками й окликами: «Слава закарпатським братам!», я вирізняв високий, теноровий голос д-ра К. Трильовського). Делегати вийшли на естраду, овація досягала кульмінації. Це була знову маніфестанція української єдності та соборності. Президент Петрушевич привітав гостей кількома словами, висловивши надію, що так, як Галичина об'єднується з Придніпрянщиною, так і Закарпаття увійде в одну соборну Українську державу. Бурхливі оплески покрили ці слова.

Тоді виступив Клочурак. Слухаючи його, ми всі дивувалися його чудовій промові, бо звикли читати в закарпатських часописах незугарну, ламану мову чи «язичіє», не набагато краще розмовляли і ті закарпатські інтелігенти, яких ми принагідно стрічали. Клочурак говорив чистим гуцульським говором, вкидаючи Лише зрідка слово церковнослов'янське чи мадярське. Видно, мав нагоду читати українські газети чи брошури, спілкувався з галичанами чи придніпрянцями. Слова «руський» та «український» і «Русь» та «Україна» чергувалися в нього як тотожні поняття. З промови біла ясна українська національна свідомість. Він заявив іменем своєї Руської ради, що Закарпатська Русь бажає прилучитись до Української держави, бо ми «одна кров, одно серце і одна душа». «Прийміть нас і візьміть нас, браття, до одної родини!» – закінчив він. Бура оплесків по цих словах не втихала кілька хвилин.

Не пам'ятаю вже, хто відповідав Клочуракові, – чи не старий Сандуляк або красномовний Андрух Шмігельський, – але був це хтось із наших найсвітліших селян. Наприкінці промови запропонував, щоб

Українська національна рада включила Клочурака і його товариша із Закарпаття до свого складу як уповноважених заступників Мармарошу – тобто, щоб вони на майбутнє засіли в Українській національній раді Західноукраїнської Республіки як її повноправні члени. Цю пропозицію прийнято без обговорення – одноставно, через акламацію і знову під овації цілої Ради та галерей. З цього моменту обидва делегати Мармарошу засідали в Українській національній раді.

Щоправда, спонтанна ця ухвала прийняти делегатів Мармарошу до репрезентативного органу Західноукраїнської Республіки йшла до певної міри в розріз зі згаданою вже в попередньому розділі нотою до мадярського уряду, котра запевняла, що ми хочемо вирішити долю Закарпаття в «порозумінні» з Мадярщиною. Тим часом така ухвала створювала фактичний та правний прецедент. Якщо представники Закарпаття чи його частини засідають в Українській національній раді, то, очевидно, ця Рада вважає Закарпаття складовою своєї території. Побіч нашої декларації з 19 жовтня 1918 р., основ нашої конституції з листопада 1918 р. та «окупації» Вітовським деяких міст Закарпаття, це був, з нашого боку, ще один жест, вказуючий, що ми розглядаємо Закарпаття як територію України. (У звичайні часи було б неможливо, щоб, наприклад, делегати якоїсь там округи чи її «ради» з Австрії або з німецької частини Чехії засідали в райхстагу Німеччини, – це спричинило б міждержавний конфлікт. Але тоді, коли все навкруги ломилося, валилося, змінювалося, був це тільки один із «доконаних фактів», якими творилася історія. Ніхто нам через те війни не оголосив, ані навіть ноти з протестом не прислав).

Таке ж значення мала й участь Клочурака і другого закарпатського представника в святочному акті злуки України на Софійській площі у Києві 22 січня 1919 р. та у т. зв. Трудовому конгресі Української Народної Республіки в Києві (21 січня – 5 лютого 1919 р.). Вибираючи туди свою делегацію, Українська національна рада в Станиславові включила до неї, крім галичан і буковинців, також обох закарпатських членів. Це знову історичний факт та історичний акт – тим важливіший, що обидва ці делегати Закарпаття мали виразне уповноваження (мандат) від своєї Руської ради Мармарошу на цю злуку. І хоч з тих фактів, заяв та актів у результаті нічого не встоялося, але в історії Закарпаття назавше зостанеться закарбованим, що в «матері руських городів, Києві, 1919 року делегати Підкарпатської Русі лучили її на віки з другими українськими землями в одну, соборну, самостійну Українську Державу».

Андрій Чайковський

Чорні рядки

Мої спомини за час від 1 листопада 1918 р.

до 13 травня 1919 р.*

(Уривки)

Отсі рядки назвав я чорними. Зачав я їх писати зараз по розвалі нашої молоденької держави, коли я встиг утекти до Коломиї і опинився під румунським постолом. Лицарське румунське військо тоді справді ходило в постолах, а старшини малювали собі личка і стискали талію шнурівками.

Я зачав писати у стані найстрашнішої депресії. Я був близький божевілля і лиш якесь чудо, що я не наложив на себе рук з одчаю, щоб покінчити свої страшні душевні муки.

Я так щиро вірив в успіх нашої святої справи, я ніколи стільки не працював, як у тім періоді наших визвольних змагань. А цю мою працю зрозуміє лиш той, хто працював серед таких самих обставин, як я: під гуком гармат і тарахотінням скорострілів, коли то від часу до часу покажеться, зафуркотить у повітрі птичка і від часу до часу знесе залізне яечко з екразитовим жовтком.

Мимо того я працював у тій твердій непохитній вірі, що наша свята справа не може пропасти та що ми по сотках літ неволі заживемо у своїй батьківщині своїм вольним життям.

Та нараз усе порскнуло, мов мильний пузир на воді. Нас перешахрували, продали, зробили з нас подарунок тим, що більше обіцяли дати.

По такім розчаруванні можна було збожеволіти.

Тепер відгребую у моїх скупих записках та в моїй пам'яті усе минуле. Пишу ті рядки наче кров'ю могого серця, роздираю рану, котра буцімто вже загоїлася, викликаю давні болі, котрі знову треба переболіти.

В цих моїх споминах не можу напевно оперувати назвиськами і певними календарними датами, бо я не мав часу вести хроніки день по дневі. Тому і не прогніваюся, коли мене хто тямучий справить. Та вже не багато таких осталося між живими, котрі враз зі мною тоді працювали, багато з них уже під муравою.

Мені насувається ще одно питання: чи такі спомини кому потрібні і чи буде з них який пожиток для грядущого покоління? Мені

*Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: У 3-х т. / Гол. упор., ред. Б. Якимович. – Т. 1. – Львів, 2002. – С. 207–208, 225–229, 266, 270.

здається, що це треба конче зробити і саме в інтересі грядущого покоління. На мою думку, ніякий українець не повинен забирати з собою у могилу того, що знає, що він пережив, а що може мати загальний інтерес, хоч би із малої закутини нашої землі. Такі спомини, вкупі з другими такими споминами, складатимуть хроніку-літопис минулого, і це буде важливим джерелом для budouчого історика.

[...]

Наш повіт (Самбірський – упор.) мусив жити наш фронт. Військо жило переважно реквізіціями, на чім повітове господарство дуже терпіло. Де робити реквізіції і що можна було брати, ніхто комісаріату не питався. Брало те, що попало під руки і що було ближче. Забирали по дворах ементальські тільні корови під ніж. Двори жалувалися мені, та я не міг на те нічого порадити. Так само було й із хлібом. Мені говорили старшини, що при тих недостатках, коли б ще не дати стрільцям їсти, то вийшла би з того катастрофа. Я сам то добре розумів, але дивно мені було, що із запілля не було жадної підмоги, так, наче б хирівський фронт стояв виключно в наших інтересі. Такі самі обставини були на фронті рудецьким, і там мій товариш др. Марітчак не міг собі дати ради. В самім місті давався відчувати брак хліба. Ми державили ще по Австрії самбірський млин. Добували ми зерно і давали молоти, а муку відтак пускали на базар. До мене штурмували мешканці міста за хлібом. Я обіцяв, що за два дні наш млин змеле вагон зерна, і хліб буде. Та тут за два дні, коли зерно вже було змелене, прийшов інтендант і забрав нам увесь змолот. Мене брала розпука, бо я мав причину побоюватися голодових заворушень. Треба було покласти такому станові край і я вирішив поїхати до Станиславова. Моя подорож була дуже томляча. Вози брудні з повибиваними вікнами, неопалені. Довжезні постої задля недостачі палива на станціях. Не було до розпорядження вугілля і треба було опалювати машини деревом, а воно не все було під рукою. Пам'ятаю, що тоді заходився стрийський залізничий інженер Микола Левандовський коло перероблювання печей машин на ропне топлення, але робота та йшла дуже пиняво. Ідучи, я мав доволі часу придивитися до того, що діялося на станціях на лінії давнішої Альбрехтівської залізниці Стрий-Станиславів. Отож в першу чергу впала мені в око міліція. Я вважав військо за найважніший чинник до ведення війни. На кожній станції сновигають (службу роблять) міліціанти, хлопці, мов горіхи, нагодовані, обуті, одягнені як слід, ну, й озброєні. Мене це ще більше зацікавило, бо я такого війська давно не видів, а особливо не могли йти в порівняння

Руїни Станиславова після Першої світової війни

ті фронтові вояки, котрі заходили інколи до Самбора, або яких привозили до лікарні. Тут пани, а там гірш прошаків з-під церкви. До мого переділу присівся либонь в Долині або в Болахові якийсь міліціант при повній зброї. Я розпочав з ним розмову і ось що довідався. В тім містечку є около 400 міліціантів. Служба неважка: на двірці в містечку пильнувати порядку, слідкувати за дезертирами і виловлювати їх, спроваджувати резервістів. Харч добрий і старшина не гостра. Вони доповнюються з міста і найближчих сіл, так, що можна частенько дістати відпустку додому. А ворога вони не бояться, бо хирівський фронт не близько, а коли б ворог сюди зайшов, то такого дістане прочухана, що йому відхочеться. Про те все довідався я від правдомовного міліціанта відповідними «так собі» питаннями.

«Ну — думаю собі, — така Україна, то подай Господи, варто і при міліції послужити».

Нарешті я притовкся до Станиславова і тут завдяки знайомому комісарові міста дістав теплу і огрядну квартиру. А що ще завчасно було йти спати, я пішов до міста і зайшов до якоїсь кав'ярні. Кав'ярня велика і з великим комфортом. Дзеркала блистять по стінах, і всього тут доволі. Повно людей, а найбільше українських старшин. Господи, які паничі! Кожний гарно одягнений і, видно, ситий. Стільки старшин разом, в одному місці не бачив я ні в австрійців, ні в німців, ні в

москалів. Судячи по числі тих панів і по пропорції до числа старшин (приблизно 1:40) виходило б, що наша армія страшенно велика, сотки тисяч. Я зараз собі нагадав, як цісар Карло одного разу у Відні казав оточити всі виходи в одній кав'ярні і зробив облаву на старшин маркітантів, котрих зараз вислано на фронт. В нас вправді цісаря не було, але був секретар війни, і дивно, чому він такого не зробив у Станиславові, де він урядовав. Неможливо, щоби він цього не знав та не розумів, що стільки маркітантів в заплілі, то страшенна деморалізація для тих, що на фронті кривавились і від вошей обганялися.

Друга категорія гостей кав'ярні — то різні дами, котрим товаришать старшини та їх угощають різними лакітками, лікерами, папіросками і чого душа забагне. Вони всі веселі. Бо чого ж їм журитися? Пропаде Україна, минуться українські старшини, то прийдуть польські. То все одно, лиш щоб можна при них пожитися.

А ми під фронтом кілька ночей вже прокуняли на спакованих речах, сподіваючися вижиданого наступу ворога і заняття Самбора.

Якби так тут з'явився який Карло і тих фінтиків старшин виправив на фронт на чолі тамтих годованих міліціантів, яких я стрічав по дорозі, як би то тоді стояла наша справа і на фронті, і на міжнародній шахівниці!

Вулиця Грюнвальдська.

На передньому плані – другий справа будинок Державного Секретаріату ЗУНР

Третя категорія гостей кав'ярні — то якісь нетутешні, з широкою натурою, та всіляко одягнені. Вони теж весело забавляються і розкидають грішми повними пригорщами. Видно, що гроші багато їм не коштують. Довідаюся, що це наші брати — з-над Дніпра-Славутиці. А що вони тут роблять? — Місії, делегації, депутації, посольства, комісії і чортзна що, а ніхто не сидить тут без якогось державного титулу. Станиславівці нарікають, що ці гості підбивають ціни на все так, що годі з ними видержати конкуренцію в купівлі найконечніших харчових артикулів. Наддніпрянці платять за все по-княжому, що наш брат лише очі витріщує.

На другий день і опісля, скільки разів довелося побувати в Станиславові, завважив я одного рослого і кремезного добродія на вулиці й у кав'ярні, як ходив та водив попід руку якусь даму, а під лівою пахою ніс доволі велику касетку. Здається, що там було щось вартніше, як харчі.

На другий день пішов я до державного секретаріату. Він містився у величавім будинку дирекції залізниць. Кращого будинку на поміщення верховної державної влади й не треба. Коли б тільки його нутро відповідало зовнішній величі.

Ходжу по секретаріатах. Урядовці дуже, аж до пересади ввічливі. Навіть самі пани секретарі. Маю враження, що я зайшов до якогось більшого задаткового товариства і говорю з директорами або в канцелярії партійної організації. Заходжу до мого безпосереднього секретаря внутрішніх справ д-ра Макуха. Застаю його, як він якійсь селянській парі щось пояснює і дає поради.

Я сів і прислухаюся. Справа маловажна, яку може повітовий комісар полагодити на коліні. Чекаю на мою чергу і не знаю, чи сміятися з того, як пан секретар намагається людям пояснити. Нагадується мені, як на однім посольським вічі прийшла баба пожалувати перед паном послом та прохати помочі на те, що сусідка викидає ті череп'я на город. Нарешті вдоволені інтересанти вийшли. Я таки не втерпів зробити пану секретареві увагу, що шкода часу гаяти на такі дурниці, які повинен полагодити повітовий комісар. Відповідь була така: «треба бути популярним»...

Я зараз приступив до мого діла і при тій нагоді зложив урядову присягу, бо я досі не був затверджений у мойому виборі.

Звідсіля йду до д-ра Голубовича. Він стогне аж під трьома портфелями: фінанси, торгівля, промисл, ну, і прем'єрство. Є від чого зіпріти. Мені йшло діло про фінанси і мене відіслано до фінансового референта, бувшого податкового інспектора п. Мрица. Я з'ясував йому наше положення, що наше військо не має ніякого постачання із запілля,

що повітові стає неможливо жити наш фронт, що повіт нищиться економічно, і нам загрожують голодові розрухи. Він мене слухав, та видно, що найбільше зацікавили його голодові розрухи, бо зараз сказав:

– Того найменше боятися. Як я був повітовим комісаром, то мав також голодові розрухи, та я їх присмирив військом. Кажу вам, що найгірше є боятися товпи...

– Вибачте, добродію, але у голодних людей я стріляти не буду.

По тій мудрій раді, я бачив, що нема з ким говорити, і зараз вийшов. За виїмкою секретаріату здоров'я (др. Куровець) і залізниць (інженер Мирон) всі інші зробили на мені від'ємне враження. Ті два трактували ділово свої ресорти і лиш з тими можна було чогось договоритися, бо розуміли свою річ, як фахівці.

А секретарівни? Не перечу, що то славний і щирий вояка, цілою душею відданий Україні, але такому становищу, на мою думку, не відповідав.

Я думав, що стріну де д-ра Костя Левицького, то з ним дещо обговорю, та, на жаль, його вже там не було в секретаріаті.

В Станиславові аж кипіло, мов у мурашнику, від гостей з Великої України. Стрінув я тут і проф. Грушевського. Говорили, що був і Винниченко, і деякі люди нарікали на правительство, що не інтересувалося такою великою і важною особою і дало йому ночувати на двірці у возі.

Я вернувся до Самбора в не дуже рожевім настрою, а все я мав надію, що воно згодом наладнається, коли б тільки... інші люди взяли керму в свої руки...

[...]

По кривавій боротьбі за наші ідеали ми впали. Коротка весна нашої самостійності минулася, наче сон маєвої ночі, хоч не без кошмару, страхіть і потрясінь...

[...]

Вдармося в груди і признаймося, чи багато було між нами таких, що справді хотіли самостійності Західної Української Республіки, що проймалися ідеєю українського самостійництва? Ідеалістів було між нами небагато, але таких патріотів, що заодно оглядалися на задні колісця, що боялися зачиняти за собою всі фірочки, що бажали собі дещо придбати на чорну годину з титулу свого українства, що бажали собі, щоб ця метушня чимшвидше скінчилася без огляду на те, як мала би скінчитися, що критикували безпощадно кожну невдачу і помилку, а самі не хотіли до нічого руки прикласти?! — О! Таких було дуже-дуже багато.

[...]

Дмитро Дорошенко
Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки) *
(Уривки)

[...]

Переїзд від Нижніва до Станиславова просто страшний. Та ось, Богу дякувати, заблмали вогники: ми в Станиславові, тимчасовій столиці Західної Української Народної Республіки.

Станиславів

Як і треба було сподіватись, знайти притулок в Станиславові – нелегке завдання: всі готелі переповнені. Ми зупинились біля готелю «Union», де я ночував колись в 1917 році, коли під самим Станиславовом були австрійські позиції і в місті не можна було палити вогнів. Швейцар ані слухати нас не хотів: всі покої заняті «панами з України», і видно все – великими панами, так куди там якихсь запорошених, обшарпаних подорожніх! Наш супутник Ч., людина дуже жвава й метка пішов кудись добиватись і шукати хату. Мої товариші подорожі теж розбрелися шукати пристановища, хто куди. Я був такий стомлений і розбитий трусьюкою їздою, що не міг ворухнутись і присів

Вулиця Карпінського, тепер – Галицька

*Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки). – Київ, 2007. – С. 439–446.

на тротуарі біля своїх речей, пасивно дожидаючи результату моїх товаришів. Та на щастя, вздрів знайому людину. З каварні виходив А. Крушельницький, знайомий мені з часів війни як директор української гімназії в Городенці. Я обізвався до нього, мене пізнав. Побачивши моє становище, Крушельницький запросив мене ночувати до себе, до канцелярії місцевої гімназії. Тим часом надійшли мої товариші: Ч. якимось порозпихав їх по людях.

Ми пішли з Крушельницьким до гімназії. По дорозі він мені розповів, що його запрошують до нового українського Кабінету міністрів на міністра освіти. Ще з галичан запрошено було В. Темницького на міністра закордонних справ. Крушельницький вагався і мав назавтра їхати до Городенки, там, як годиться доброму українцеві, порадитись з жінкою.

На другий день почав я розглядатися по Станиславові. Місто дуже потерпіло від війни, та не стільки від обстрілу, скільки від погрому, який тут учинили літом 1917 року москалі при своїм відвороті. Середина міста, де були великі торговельні будинки, вигоріла і лежала в руїнах. Станиславів мав тепер назверх український характер; мою увагу звернули нові таблиці з назвами вулиць – все імення українських гетьманів і взагалі видатних діячів та письменників. Два великі п'ятиповерхові «Union» і «Austria» – залишились цілі, і в них тепер скупчувалося політичне й громадське життя українського Станиславова. Тепер Станиславів був тимчасовою столицею Західної Української Народної Республіки. Тут перебував Державний

Руїни Станиславова після Першої світової війни

Секретаріат, Національна Рада, яка засідала в скромному приміщенні якогось малого театру, не то кіна. По всіх більших будинках були розміщені державні інституції – міністерства.

Серед мешканців Станиславова було помітно дуже багато українців з-за Збруча: Станиславів служив тепер притулком для евакуйованих з власної території інституцій УНР і взагалі для втікачів від большевиків. На кожному кроці, по каварнях, ресторанах, крамницях і просто на вулиці можна було зустрінути земляків та знайомих. І тому, що Станиславів місто саме по собі невелике і все життя тут купчиться на двох-трьох головних вулицях, то залишалось враження, ніби наддніпрянців в місті – дуже багато. Більша частина їх були урядовці і взагалі люди, що займали високе становище в УНР. Можна було зустрінути членів Директорії (я бачив, як проїздили в автах Андрієвський і Швець), різних міністрів та екс-міністрів, вищих чинів уряду, дипломатів, які кудись їхали, лідерів партій, членів Трудового конгресу, взагалі тих, кого ще місяць тому можна було бачити в Кам'янці. Перебувала в Станиславові й Республіканська капеля Кошиця й трупа Садовського з самим М. К. Садовським на чолі. Якби

STANISLAU. Ruine Passaž Gartenberg.
STANISŁAWÓW. Ruiny Passaž Gartenberga.

Руїни Пасажу Гартенберга після Першої світової війни

не такі сумні часи та обставини, то можна було подумати, що це якийсь український національний з'їзд, так, як колись у Полтаві, коли відкривали пам'ятник Котляревському. Та, кажу, обставини й умови, серед яких попадали більшість земляків до Станиславова, виразно свідчили, що не з добра вони сюди з'їхались. Одначе земляки наші якось ніби не відчували трагізму становища Галичини, яка дала притулок. Вирвавшись з обхопленого большевицькою пожежею рідного краю і бачачи тут довкола себе відносний спокій та лад, наші українці почували себе добре, безпечно і навіть весело, як люди, що тільки що врятувались від великої й страшної небезпеки. Тому-то вони своїм настроєм, своїм поведженням виявляли й контраст до місцевих українців, які ходили засмучені й заклопотані. Дійсно, вони бачили й відчували, як їх країна спливає кров'ю й знемагає в нерівній боротьбі. Один знайомий державний секретар передав мені секретно, що на фронті набоїв і муніції вистачить тільки на два тижні, а тут є відомості, що насувають свіжі польські сили, яким нема що протиставити з нашого боку...

Серед маси наддніпрянців, яких можна було бачити в Станиславові, мене здивувало велике число військових. По каварнях і на вулиці раз у раз зустрічались фігури в ефектних театральних убраннях: червоні шаровари, завширшки як Чорне море, цяцьковані кольорові жупани, високі шапки з довжелезними шликами, оселедці, підголені чуприни. Видно, що то були отамани та ватажки якихось загонів, але чого вони товклись тут, а не були на фронті? Признаюся, їхні мальовничі костюми робили на мене прикре враження на фоні скромної, часами вбогої форми галицького війська, яке не пишалось цяцькованою зброєю та театральним убранням, але дійсно билося і клало свої голови за край. Гадаю, що таке саме прикре враження справляв оцей маскарад нашої отаманії і на самих галичан. Але, крім різних отаманів та отаманчиків, які без діла вешталась по Станиславові та п'янчили по ресторанах, я зустрічав чимало й дійсних і добрих українських патріотів, які вже не раз билися за Україну. Я не втерпів і спитав одного з них: чого він перебуває тут, а не на фронті. Він відповів мені, що нема змоги терпіти хаосу і безладу, які панують у військовій справі УНР, нема сили дивитися на ті зловживання, що там кояться; виглядів на перемогу немає жадних, при такому стані і нема охоти битись... Виходило, що за Україну, яку намагались створити Петлюра з своїми отаманами, мало було охочих класти свої голови. А вояк, ідучи в бій, повинен добре знати, за кого і за що він жертвує своїм життям.

Серед галичан також були свої «біженці» – утікачі з румунської окупації на Буковині, зі Львова. Але їхні втікачі різнилися від наших

перш за все тим, що наші майже всі були з грішми, і то з немалими. Уряд УНР перед евакуацією Києва, а потім Вінниці роздавав направо і наліво великі гроші. Величезні суми сипались на формування загонів, на партії, на пропаганду, на пресу, на видавництва і так хто його зна на що, аби, мовляв, не дісталися большевикам! Отже, розташувавшись в гостинному Станиславові, здебільшого як на етапі до дальшої мандрівки за кордон, земляки гуляли по вулицях, закупували різний крам по крамницях, пили, їли, пересиджували по каварнях, потроху критикували галицький уряд. Перебування в Станиславові значного числа наддніпрянців, людей з грішми, викликало підвищення цін на всі продукти і взагалі на життя в місті. Наші люди, а особливо отаманщина, сипали грішми, не жалюючи й не рахуючись з місцевим укладом життя. Дорожнеча, штучно викликана наддніпрянцями, дуже дошкулювала місцевим людям, що мали скромні засоби і звикли до скромних витрат. Галичани скрива поглядали на це «нашествіє» наддніпрянців, а особливо на їх безжурний вигляд і байдикування в такий тяжкий для краю час.

Я вже згадував, що в Станиславові я стрінув багато знайомих. Серед визначніших земляків я зустрів тут М. Грушевського, М. Ткаченка, М. Шаповала, В. Чеховського. Пам'ятаю мою розмову з покійним М. Ткаченком: він дуже песимістично дивився на будучність української справи під большевицьким режимом; він

Готель «Уніон»

вважав, що тепер почнеться таке ґрунтовне й систематичне обрусіння, яке ані снилось нам за царських часів. Треба знати, що Ткаченко, не вважаючи на свої крайні соціалістичні погляди, був великий український націоналіст і патріот. Дуже мило було мені зустрінутися з моїм приятелем Володимиром Дорошенком, який працював в редакції офіційної газети «Республіка». Гуляючи з ним по болотяних левадах і галях поза містом, ми пригадали собі взаємно нашу розмову, яку мали, коли я гостював у квітні 1918 року – отже, рівно тому рік назад – у Львові, і на прогульці на Високім Замку запитав якимось Володимира Вікторовича: як він думає, чи вдержиться Галичина, чи збереже своє національне обличчя навіть в найгіршому випадку, якби, скажем, нею заволоділа Польща? На це він мені відповів тоді дуже категорично, що Галицька Україна, перебувши такі тяжкі проби, ніколи не загине, що б там далі не сталося. Пригадали ми цю розмову і обоє сказали, що народ, який уміє так боротися за свою долю, не загине, яке б лихо його не спіткало на дорозі.

З-поміж галичан зустрів я також чимало своїх давніх знайомих і приятелів. Зустрів колишніх заточенців з часів війни о. М. Цегельського і о. С. Юрика. Обоє були членами Національної Ради й перебували на її сесії. Отець Юрик запрошував мене на Великодні свята до себе, до Золочева. Я ледве встояв проти цієї спокуси, але справи примушували мене поспішати в дальшу дорогу, до Праги. Побачився в каварні з С. Голубовичем, головою Державного Секретаріату, а потім склав йому візиту в його уряді. Він прийняв мене дуже сердечно і мило. Стрічався я з М. Лозинським, Л. Цегельським, В. Темницьким та багатьма іншими. На мене робило приємне враження, що тутешні міністри, як звичайні громадяни, заходять собі в певні години до каварень, коли всі там бувають, сідають разом з публікою при столиках, розмовляють, взагалі держать себе дуже просто і перебувають в постійному контакті з громадою не тільки на офіційній стопі. Знаходять задля цього час, хоч справ у них і клопоту багато. При тім не видно в них ні тої засмиканости, вічного поспіху й постійного вигляду жертв при священнодійстві. І згадалися мені наші «народні» міністри. Скільки, бувало, треба побігати за ними або насидіти по прийомних, навіть коли маєш пильну справу – не приватного, а громадського характеру! У нас, як показав недавній досвід, коли людина допнеться до влади, то рідко коли не втратить голови, не уявить себе якимсь олімпійцем і, не вважаючи на офіційний демократизм, не почне

придбати друкарські машини нових зразків і всі друкарські приладдя. Треба було добути дозвіл на виїзд чеську візу. Я пішов до М. Лозинського, секретаря закордонних справ, і він звелів зараз же видати мені галицький закордонний пас. Чеську візу дав мені й товаришам моєї подорожі тимчасовий чеський консул Полляк, надзвичайно мила й чемна людина.

Треба було тепер добути гроші й валюту. Я мав з Кам'янця акредитив на 400 000 гривень, асигнованих університетом на закупно друкарні і на видатки подорожі. Державна скарбниця була в Станиславові. Не всі формальності були в мене виконані, але завдяки тому, що мене знав особисто В. В. Ігнатович, директор скарбниці, мій товариш по роботі в товаристві Юга Росії, гроші були мені видані без труднощів. Треба було купити десь валюту. Гривня ходила тоді по установленому курсу, як австрійська корона, мені так у коронах і видали з скарбниці – 400 000 корон. Хтось переказав мені, що в Станиславові перебуває О. Ф. Степаненко, який повертається з-за кордону, має багато валюти і шукає, кому б її обміняти на українські гроші. Я пішов до Степаненка. Виявилось, що справді, він має тисячі фунтів стерлінгів і франків. Тоді я виміняв усі свої гроші, в тім числі і 10 000 гривень моїх власних грошей, які дістав там же в Станиславові як гонорар за замовлений мені Міністерством освіти підручник української історії. Міняли по офіційному тоді курсі 125 австрійських корон за один фунт стерлінгів. Таким способом я дістав добру валюту, яку мусів пізніше відступити в частині своїм товаришам подорожі, бо вони виміняти своїх гривень в Станиславові не встигли.

Зоставалось улаштувати самий спосіб переїзду, річ в тодішніх військових відносинах не таку-то легку й просту. Але в цій справі нам пощастило: в Державній скарбниці я зустрівся з тодішнім міністром фінансів М. Є. Кривецьким; він їхав до Праги, мав окремий вагон на галицькій території і охоче брав до свого вагона мене й чотирьох моїх супутників: М. Чайківського, Є. Вирового, М. Реку та Ю. Русова. Це нас тільки задержало на пару днів, але задля такої вигоди варто було почекати: як ми незабаром усі переконались, ця подорож спільно з міністром фінансів дала нам змогу в максимально швидкім часі доїхати Праги і мати якнайбільше можливих в тодішніх відносинах вигоди в дорозі. Всього пробув я в Станиславові рівно тиждень.

Коли нарешті 17 квітня ми були на станиславівському двірці й сідали до вагона, то несподівано побачили на пероні всю

кам'янецьку адміністрацію: Г. Степуру, Куриленка, В. Приходька, Шманкевича та інших. Що таке, що сталося? Виявилось, що тут уже як біженці: большевики стояли вже в 10 верствах від Кам'янця, коли вони звідти виїхали, і досі, певно, вже його взяли. От тобі й маєш! Чи ж варто тепер при таких обставинах їхати до Праги? Для кого ж тепер будемо закуповувати друкарні? Такі питання ми й поставили нашим кам'янчанам. – Ні, кажуть нам: їдьте! Большевики довго в Кам'янці не продержаться, ми їх скоро виженемо. Тепер їх заманують туди, як у пастку, щоб оточити з усіх боків; за пару тижнів і ноги їхньої не буде в Кам'янці! Отже, їдьте далі, купуйте що треба, привозьте до нас. – Таке почули ми від кам'янчан. Що ж, їхати – так їхати: однаково тепер, де пересиджувати лиху годину, чи в Станиславові, чи так де. Проте сумно стало, коли почув я ці новини. В душу закрадалась думка, що перебування за кордоном може дуже затягтись і відрядження; закупна друкарні чого доброго обернеться в еміграцію... Нічого неможливого при теперішніх обставинах у таких здогадах не було.

Василь Вишиваний (Вільгельм Габсбург)

Автобіографія*

(Уривки)

[...] Було вже зимно і дуже мрачно. Через мій виїзд в ночі збільшилася у мене горячка так, що я не міг їхати. Щойно 9 листопада опустив я Чернівці, мимо хвороби, бо Румуни надходили. Я виїхав автом через Сторожинець і Вижницю до Косова. Біля Косова переночував я в селі Кобаках. В Косові був я присутнім при тім, як жандармерія присягала на вірність Українській Державі. В Коломиї був я три дні. В Станиславові задержався я два дні. З Янчина біля Перемишлян говорив я вже телефонічне з Вітовським, який ще держав Львів. Я виїхав до Львова як чоловік приватний. І там сидів я приватно аж до 21 листопада 1918, коли Українці опустили Львів. Я поїхав автом до Жовкви, відтам через Камінку до Золочева, відтам до Тарнополя і Бучача. В Бучачі я мешкав в монастирі оо.Василіян аж до 6 мая 1919. Потому жив я коло Станиславова аж до румунського ультиматума з 24 мая 1919 року. [...]

*І. Монолатій (упор.). Лицарі рідного краю: січово-стрілецька традиція в історії, культурі та мистецтві України ХХ ст.: Матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф. – Коломия, 2007. – С. 279–280.

Гутірка при ватрі в річницю Листопадового Чину*

[...] У травні 1919 р., коли розгорнувся польський наступ дивізії Галлера, було очевидно, що починається рухома війна. Противник, на жаль, переважав і чисельно, і технічно. Довелося покидати Стрий. Я не хотів брати юнаків із собою й кожного відпустив до дому. Однак на другий день майже всі вони прийшли з заявою, що вони йдуть з нами і далі служитимуть батьківщині. Я зажадав дозволу від батьків. Такий дозвіл вони вже мали й рішуче заявили, що свій обов'язок допомагати батьківщині будуть виконувати далі. Така рішучість і завзятість мене врадували. Я був певний їх лицарських осягів.

Приділено їх до телефонних стеж. Одну стежу (12 юнаків) я приділив до обслуги корпусної осередні. В момент відступу наша сотня мала дуже важні завдання: наперед налагоджувати зв'язок із новим осідком корпусної команди, також звивати проводи зі старого місця. Отже весь час треба було бути першим і останнім. Не раз наші телефоністи спали одну-дві години. Всі розуміли важливість моменту і свого завдання. Корпусна команда не могла лишитися без зв'язку. Від цього залежали події на фронті. Тепер з великою приємністю й великим задоволенням згадую про це, бо ні разу ми не спізнилися і не спричинили якоїсь затримки.

Сьогодні дивними виглядають тодішні способи телефонного зв'язку. Про бездротові зв'язки команд не було мови. Лиш в начальній команді була дуже слаба приймальна і, здається, висильна станція. Ми відступали в порядку, хоч з деякими втратами. Наше телефонне майно – 6 вагонів, які ми відправили в напрямі Станиславова, застрягли на станції Тяжів і там згоріли. В цих вагонах згорів великий фотографічний архів Рудницького. Крім того, телефонним майном були навантажені два авта, які в с. Боднарів під горою мали аварію і шофери (поляки) їх там спалили. Ми лишилися з самим сотенним обозом: десять підвод. Через відомі події в Станиславові ми були змушені податися в напрямі Галича й там перейшли Дністер, пішли в напрямі Монастириська-Бучач-Чортків аж до Товстого. [...]

*Пластовий шлях. – 1951. – Ч. 6. – С. 9–13.

Соломон Гольдельман
**Листи жидівського соціал-демократа про Україну.
Матеріяли до історії українсько-жидівських відносин
за часів революції**
(Уривки)

Лист перший. Українсько-жидівські відносини.

Дорогий товаришу!

Вже скоро рік, як ми з тобою бачились в останній раз, в квітні 1919 р. в Станиславові, звідкіля ти виїхав за кордон, а я повернув до українсько-жидівських міст і містечок, продовжувати свою громадську і політичну роботу.

[...].

Лист третій. Директорія при владі.

Мій друже!

Вже два тижні, як ми з Микитою Юхимовичем (М. Шаповал – наук. ред.) прибули до Станиславова. Їхати було добре: до Тарнополя в салон-вагоні якогось директора із Міністерства Шляхів, куди ми попали по протекції члена Директорії М., а з Тарнополя до Станиславова також по своєрідній «протекції»: залізничне галицьке начальство приняло М. Ю. за Отамана Шаповала, що командував в останній час на львівському фронті, і нам відвели пів вагону першої кляси, обдертого і з трохи побитими вікнами – як взагалі виглядає те залізничне майно, що залишили Поляки і інші австрійські нащадки – Українці.

У вагоні було холодно, але допомогли десять корон залізничному слюсарю, і нам пустили пару від паротягу та трохи нагріли.

В Станиславові, знову по протекції якогось з державних секретарів, що в дорозі попав в наш вагон, нас одвезли в місто на авто, заготовленому для С. Петлюри, що мав приїхати тоді же в справах військових.

[...]

Тут досить інтенсивно б'є пульс політичного життя, як неяк – столиця Західної Української Республіки; найшов тут також організацію нашої партії і взагалі думаю, що можна буде працювати.

Всеж загальне вражіння у мене, що я помимо волі опинився за кордоном, серед чужих людей і обставин, словом, у мене відразу появилось почуття політичного емігранта.

*Гольдельман С. Листи жидівського соціал-демократа про Україну. Матеріяли до історії українсько-жидівських відносин за часів революції. – Відень: Жидівське видавництво «Гаймон» на Україні, 1921. – С. 5, 18–19, 23, 26–30, 39.

Тут багато наших отаманів, що витрачають ті мільйони, які вони одержали на формування дивізій, загонів, кошів, полків і в загалі паперових українських бойових частин, витрачають зо всією слов'янською широкістю натури, приводючи в жах скромних галицьких урядовців, що мають в своєму розпорядженні пару сот корон місячного утримання.

В місті багато військових – Галичан, і видко дуже «серьозний» командант: його розпорядки та об'яви красуються в великій кількості на всіх мурах, на улицах провіряють, «легітимації» військові патрулі, іноді роздягають з кого небудь верхню одіж або чоботи «військового зразку» – попадає при цьому на оріхи головне Жидам – галицькі «хлопи» перейняли деякі «культурні» звичаї у польських «панів» – нагадує трохи картини недавнього минулого на Україні: поведження отаманів і накази січовиків Коновальця в Києві.

Правда, без київського жаху, без стрілянини, без вбивств по ночам, або під час арешту. Цього нема, на те тут всеж пахне Європою, а в загальному, – картина прифронтових порядків в часи війни.

Але про Галичину далі...[...]

Тут у Станиславові (березень 1919 р. – наук. ред.) ще нема ніяких відомостей про те, що робиться в окупованій частині України.

[...].

Лист четвертий. Українсько-жидівські відносини в Галичині.

Мій друже!

[...] ... Але треба тобі написати більш докладно про місцеве життя (у Станиславові – наук. ред.), згідно моєї обіцянці в попередньому листі. [...]

Антиукраїнська політика Поляків з одного боку, і їх антисемітська робота з другого, мимоволі зближує національні елементи Українців і Жидів, головне – кола народні, демократичні. Кола буржуазні та поміщичі серед Жидів, (останніх тут досить значний відсоток) навпаки заховали до цього часу свою польськість, зле ці кола разом з тим належать до ассіміляційних верств жидівства, вплив яких з розвитком національного, сіоністичного і соціалістичного руху все зменшується.

Цікаво, що з переходом, влади в Галичині, після перевороту в листопаді, до Українців, ці жидівські кола почали зовні ніби пристосовуватися до нових обставин, почали зовні «націоналізуватися», але фактично вони продовжують вести свою польську лінію і це під їх впливом жидівська національна рада заняла таку невиразну позицію що до українсько-польської війни, оголосивши нейтралітет жидівської людности Галичини в цій війні.

Українська Національна Рада, проголошуючи себе державним керівником Галичини, одноразово урочисто визнала національні права жидівського населення Галичини і запропонувала йому прийняти участь в Національній Раді у відповідній кількості.

Це був виключний в історії австрійсько-галицького жидівства мент, коли щирою політикою до української більшості можна було досягти повної національно-персональної автономії для жидівської меншости.

Хто знайомий хоч трохи зі становищем Жидів яко нації у старій Австрії, особливо у Галичині під орудою Поляків; хто пригадує, як там визнавалися цілих десять націй і навіть на паперових грошах друковалась назва кредиток на десяти мовах, але крім одної – жидівської; хто пригадує недавнє минуле, коли в Галичині Поляки зараховували Жидів до себе, Німці в Буковині до себе, а Чехи в Богемії кликали їх до себе; хто пригадує, як заборонялось тим Жидам – Жидами, себе числити; хто пригадує, скільки мук і бійок витримали жидівські студенти львівського університету за намір реґіструватися як Жиди, чи там заявляти рідною мовою – жидівську, чи як поводилась влада з жидівськими народними масами в часи переписів населення, коли їх з примусу записували чи то до Поляків (за що на них обурювались Українці), чи до Німців (за що їх ненавиділи Чехи) – той зрозуміє принципову важність цієї постанови Національної Української Ради Галичини. Той теж зрозуміє те вражіння, яке мало зробити оголошення жидівського нейтралітету в війні за національне визволення, що була після тої постанови Української Нац. Ради, власне також боротьбою за національні права жидівської нації в Галичині.

Це було першим проломом між двома народами, який був зроблений в самому початку доби самостійного національно-державного життя українського народу на Галичині. Той пролом не відповідав ані настроєві, ані інтересам жидівських народних мас, був зроблений організацією, що не базувалась на виявленій волі народній і під впливом ассіміляторських польськофільських кол, кол буржуазних і інтелігентських, що зуміли затримати провід жидівської політики в своїх руках після розвалу старої Австрії і відступу польської шляхти.

Так саме, як українська національна інтелігенція в Галичині: бувші послі до рейхсрату і галицького сойму, адвокати і попи, не можуть звільнитися до цього часу від почуття поваги і страху поневоленних до бувших панів, хоч обставини рішуче змінилися, і недавні раби стали панами самим собі, на власній землі, так само, а може ще в більшій мірі, заховують жидівські громадські діячі тут почуття остраху повернення Поляків, поваги до цих людей, що століттями тримали місцеву людність під своєю панською волею, почуття непевности в тревалості української влади, що, знову, базується на нерішучій і не

досить упевненій позиції самої української влади відносно Польщі, відносно Антанти, відносно боротьби за Львів та ин.

Як завше, народні верстви реагували на нові обставини більш щиро, ніж політики, і об'ява нейтральності жидівського населення, цебто, позбавлення обов'язку йти з примусу до війська, не найшла відповідного відгуку. Навпаки, до війська цілком добровільно пішло багато старшин і козаків – Жидів бувшої австрійської служби.

Для мене, звикшого до більшої байдужности Жидів до української справи на Великій Україні, було цілком щось нове і несподіванне, хоч і надзвичайно приємне, коли я zobачив в робітничій їдальні нашої партії у Станиславові десятки вояків-Жидів місцевого ґарнізону, що з'явилися на пасхальну вечерю. Ще більше було їх в ці дні свята у місті, відпущених з касарень і фронту до дому і родин.

На жаль, ці жертви наших вояків ділу українського відродження менш помітні для широких кол суспільства і навіть для урядових чинників, ніж проклямування відповідальними жидівськими колами відмови у співучасті в боротьбі з історичним, страшним і ненависним для цілого українського народу, без ріжницї кляс і думок, ворогом.

Тому шкідливі наслідки об'яви нейтралітету майже не піддаються обрахункові.

Вони замітні в усіх сферах життя, при всіх стосунках Українців з Жидами, вони виявляються в можливости обґрунтувати антисемітську агітацію серед вояків; вони спричинилися поруч з іншими обставинами (вплив наддніпрянських частин) до деяких ексцесів і грабунків, які тут бучно зовуть погромами (Тернопіль, напр.), але які – дрібниця в порівнанню з наддніпрянським чи польським погромним масштабом.

Навіть державна влада поставила себе не так уважно до інтересів жидівського населення, а в своїй господарчій політиці навіть негативно, що напевне не було би, як би з жидівського боку поведена була політика одностайности боротьби цілого населення проти спільного національного ворога, яким безперечно була і є польська шляхта для Українців і Жидів.

Адміністративна практика української влади заховала відносно Жидів польські звичаї: трактує Жидів инакше, і гірше, ніж інших громадян.

Господарка державна, особливо в області харчевої політики й торгу, стала на Шлях своєрідної націоналізації, шкідливої, правда, не лише для Жидів, а й для цілої держави, як це завше буває при політиці штучного усунення природного господарчого чинника. А в торгу в Галичині жидівський купець і посередник поки що (й ще довго буде!) – природним економічним чинником. В Галичині нема інших елементів, що могли би з користю для народньої господарки заступити Жидів. А

тому тутешня казенна своєрідна націоналізація, яку тут жартуючи звуть: «Хведька гендлює», – приймає дійсно комічні форми.

Галичане мають в торгівлі дуже мало досвіду, особливо в торгівлі з закордоном, а проте правительство «принципово» продає нафту і закупає закордонні речі «власними» заходами, поминаючи жидівських посередників. А по за тим «власним національним гендлем» природно знову стоять Жиди, бо просто без них технічно «свої» не знають, як ту операцію переводити. Державі ця «націоналізація» (не большевицька!..) обходиться в грубий гріш. Бо мають заробити не тільки Жиди, а ще «власні сили» і т. ч. утворюється подвійне посередництво.

До цього більш великі купці Жиди пристосувались цілком. Кожний з них має «свого» попа, або посла (член Національної Ради), або команданта чи комісара; словом, – людину, що має певний вплив і може одержати дозвіл на вивіз вагону свічок чи нафти, чи може привезти цукор з України, або з Відня і Праги потрібні для армії речі. Відповідний дозвіл, одержує цей підставний «гой», а дальшу операцію переводить жидівський підприємець. Робить Хведька «з половини». Але дрібним крамарям і посередникам ця система вилазить боком, бо вони не мають змоги заарендувати для свого маленького гандлю такого впливового «Хведьку» і мусять обмежитись дрібною спекуляцією, користуючись масовою корупцією урядового апарату.

Ця корупція, яка деморалізує остаточно українську інтелігенцію, має джерелом низьку службову платню при великій дорожнечі життя, потім – понизившуся загальну моральну міць людности підчас війни, пануючу тут австрійську систему перепусток і намальовану вище господарчу політику. Ані проїхати за пару кілометрів куди-небудь, ані перевезти щось без перепустки не можна. А без хабару перепустки не одержує ніхто, а особливо Жиди. А що тут робиться з закордонними пашпортами, то це щось вже жахливе: найдрібніша урядовка, що має занести пашпорт в реєстр, вимагає 200–300 корон, – і платять. Плачуть, а дають. А чим вище ранг урядовий, тим дорожче. Без пашпорту не попадеш за кордон, не будеш мати чим торгувати, а значить: заробляти. В країні ніяких товарів нема, виробництво стоїть, лише привозним і гандлюють.

В цілому, загально кажучи, жидівське населення страшно бідує. Таких голодних і обідраних масово людей у нас там не зустрінеш, навіть після погромів.

З'ясовується це бідністю Галичини в порівнянні з Великою Україною. І тут і у нас жидівській посередник крамарь чи ремісник живе від контакту з селянином. Але селяне тут нещасніший народ. Панська

система визиску довела його до жахливого стану; а що не зробив пан, доконала війна і російське «Христоролюбиве воїнство».

Тому наш наддніпрянський містечковий Жид, навіть після погрому і грабунку швидко оправляється, бо не зруйноване підставове джерело його життя: добробут селянства. Тут селянин не може годувати таку ораву посередників, яких в жидівському населенні значна більшість. Знову, у нас значно більший відсоток продуктивних елементів – ремісників і робітників, а тут серед Жидів неймовірна кількість живе, що зоветься з повітря, або як тут кажуть, від бубличного торгу.

Дійсно, білого хліба тут не зобачиш, а на вулицях сотки дітей і дорослих, обідраних, голодних і брудних, з кошиками білих бубликів голосно і з сумнівним успіхом пропонують свій «товар».

Як би не «національна економіка», яку я описав вже вище, а головне, як би не повна майже відрізанність Галичини від цілого світу (і тут виявляється бльокада центральних держав, Росії й України з боку Антанти), як би не повне безтоварря, всеж деяка частина мійського населення заробляла би, а при сучасних умовах залишається продаж бубликів та спекуляція кольоровими паперчиками, т. зв. грішми на «біржі»: коронами, гривнями, карбованцями, царськими і т. д., а 40% (!) жидівського населення одержує філіантропійну допомогу...

Звичайно, що ця спекуляція, при відрізанності від закордонного фінансово-біржевого ринку, подібна каруселі; фактична користь учасників цієї каруселі під великим сумнівом, а шкода для грошового обігу без жадного сумніву.

Лише дає ця «жидівська професія» зайву підставу антисемітській агітації тим, що не вміють власними силами стан державних фінансів і справу валюти поладодити, чи тим, що завше готові в мутній воді рибки половити.

[...]

В Галичині немає господарчих підстав для жидівсько-української ворожнечі. Не було до останніх часів також підстав політичних. Навпаки, був спільний ворожий польський фронт, себто, підстава для політичної жидівсько-української кооперації.

Таким чином, як би тут можна було привести до перегляду дотеперішньої політики, то від цього треба було би сподіватися радикальних змін в цілому, зараз такому невідрадному становищі жидівських мас.

Коли у нас, на Наддніпрянщині, гостро відчувається потреба оздоровлення нашої жидівської економіки, потреба продуктивізації зайвої кількості наших крамарів, посередників і безробітних «повітрових» людей, то ще в більшій степені воно вимагається галицькою

дійсністю, де ці всі люде вже докотились до стадії повної руїни і мусять бути заосмотрені повністю чи частинно філантропійною допомогою.

Цій біді можуть допомогти лише заходи державної політики. Ні філантропія, звичайно, ані приватна ініціатива тут багато не зроблять. Лише широко задумані і в великому масштабі переведені заходи відповідних національно-державних інституцій, якими по законах наддніпрянських являються автономні жидівські громади і жидівське міністерство, – в справі регулювання еміґрації, кооперативного об'єднання окремих господарчих чинників, допомоги кольонізації економічно зайвих елементів і безробітної бідноти.

Що Українці охоче підуть назустріч, в цьому у нас не було сумніву. По-перше, вони високо цінять відношення до них жидівства, особливо західноєвропейського, навіть переоцінюють його вплив па політику Антанти, вдруге, співпраця здібної жидівської інтеліґенції була би для них безумовно дуже корисна.

Тому ми рахували потрібним звернути увагу жидівських кол на необхідність переоцінки їх позиції.

Для нас було ясно, що безпосередньо вплинути на тих, які викликали помилку чи злочин нейтралітету, нам не вдасться, особливо, оскільки ми обидва належимо до соціалістичного крила жидівської демократії, тим колам ворожого і чужого.

Взагалі не можна було сподіватися добровільної зміни політики буржуазних і почасти асиміляторських кол, поки ситуація в польсько-українській війні перебуває в стані невиразному.

Отже треба було звернутися до груп народних, і ми почали з власних наших товаришів, в переконанні, що таким чином примусимо також і «Бунд» до заняття виразного опозиційного становища відносно «Східно-галицької жидівської національної ради» – офіційного органу Жидів Західної України.

Ми зустрінули серед тутешніх соціалістів і демократичних елементів цілком сприяючу атмосферу. Серед наших товаришів найшлись навіть такі, які в час листопадового перевороту робили спроби організації жидівських військових частин для боротьби на боці Українців.

Вже 23 березня «Західно-Українській Секретаріят Жидівської Соціал-Демократичної Робітничої Партії «Поалей-Ціон» оголосив відповідну декларацію, де заявлялось, що, Секретаріят стоїть на ґрунті «вільної незалежної, соборної Української Народньої Республіки і буде підтримувати всі спроби її відбудови, закріплення і досягнення її самостійности в етноґрафічних кордонах».

Це був отвертий розрив з позицією нейтралітету жидівської Ради.

«Бунд» скоро після того оголосив в тому ж дусі відповідну заяву на Селянсько-робітничому з'їзді, що відбувався тут незабаром.

В цей самий час приступила чергова сесія Української Національної Ради до обговорювання проекту виборчого закону до Союму і жидівське населення стояло перед небезпекою обмеження його політичних прав, яко логічного висновку відмови від виконання першого громадянського обов'язку – захищати державні кордони від нападу завойовників.

В наслідок всіх цих обставин мусіла жидівська Рада почати ревізію свого становища.

Почались переговори з правительством в справі зафіксування обіцянки Національної Ради що до жидівських національних прав. Говорять про установаження спеціального орґану для жидівських справ з правами віце-міністра, чи там помішника державного секретаря.

Словом, ми тут на дорозі до нових взаємовідносин...

УКРАЇНСЬКІ ЧАСОПИСИ СТАНИСЛАВОВА ПЕРІОДУ ЗУНР–ЗОУНР, ЯКІ ЗБЕРІГАЮТЬСЯ В ДЕРЖАВНОМУ АРХІВІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ВІСТНИК

державних законів і розпорядків
Західної Области Української Народної Республіки.

1. Видусь.

Виданий 31. січня 1919.

Річник 1919.

Ч. 4.

Степанів, вівторок 13. жовт. 1919.

Рік XXIII.

Ціна за
кварт.
1 гривня
за тримісяч.
1 гр. 20 коп.

СВОБОДА

Редкол.
Адм. бюро
вул. Миколаєва, 10
Львів.

Виходить раз на тиждень.

Видат: Народний Комітет.

Відповідальний редактор: Михайло Струтинський.

НАРОД

Редкол. при вул. Б. Хмельницького 4-20.
Телефон 4-82.
Редкол. приймає грошей від 10 до 15 коп.
впередові — Гурманів на Личаківці.
Редкол. приймає і віддає гроші тільки
Українським громадянам.
Адм. бюро при вул. Грушевського 4-24.
Виходить 20 разів на тиждень. Ціна за три
місяч. 1 гривня, за півроку 1 гривня 20 коп.
За кожну копію треба платити пошту окремо.
Друка випускають до 500 штук на тиждень; перекази
приймають, гроші виплачують після редакції.

Радикальна політична часопись. Виходить щодня крім понеділків о 6 год. рано.

Ч. 10.

Степанів, вівторок 25. квітня 1919.

Річник I.

ЗМІСТ

Від упорядника	3
Документальні свідчення	7
Наказ Центрального Військового Комітету про початок збройного повстання з метою захоплення влади у Східній Галичині від імені Української Національної Ради	7
Відозва Української Національної Ради «Український Народ!»	8
Кореспонденція львівської газети «Українське слово» про маніфестацію у Станиславові на честь проголошення самостійності УНР і підписання Берестейського миру	10
Повідомлення львівської газети «Діло» про народне віче у Станиславові з вимогою утворення окремого коронного краю і возз'єднання усіх українських земель в єдиній самостійній державі	13
Повідомлення представника Української Національної Ради Миколи Дичковського про листопадові події у Станиславові	15
Інформація польського офіцера про події у Станиславові на початку листопада 1918 р.	15
Повідомлення представника Української Національної Ради Миколи Стрільчика про становище у Станиславівському повіті	19
Інформаційне повідомлення львівської газети «Діло» про встановлення влади Української Національної Ради в Станиславові	22
Повідомлення станиславівської газети «Нове життя» про переїзд до Станиславова Української Національної Ради і Державного секретаріату	28
Повідомлення станиславівської газети «Нове життя» про військовий парад у Станиславові з приводу ухвалення Закону про злуку ЗУНР і УНР	30
Повідомлення станиславівської газети «Република» про свято Злуки на Софійському майдані у Києві з додатком виголошених документів	34
Протокольне свідчення чотаря УГА Ковальчука про польський окупаційний режим	42
Кореспонденція в львівській газеті «Український прапор» «Станиславів під польським пануванням»	46

Спогади	54
Т. Баб'юк. Перший листопад у Станиславові	54
М. Ковалевський. Станиславів у 1919 році	62
о. І. Сохоцький. Станиславів – тимчасова столиця ЗУНР (ЗОУНР)	70
І. Ставничий. Від повітового міста до столиці ЗУНР. Станиславів у 1918–1919 роках. (Окремі записи із Щоденника)	82
Л. Цегельський. Від легенд до правди: Спомини про події в Україні, зв'язані з Першим листопада 1918 р. (Уривки)	130
А. Чайковський. Чорні рядки. Мої спомини за час від 1 листопада 1918 р. до 13 травня 1919 р. (Уривки)	148
Д. Дорошенко. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки). (Уривки)	154
В. Вишиваний. Автобіографія (Уривки)	162
Р. Купчинський. Гутірка при ватрі в річницю Листопадового Чину	164
С. Гольдельман. Листи жидівського соціал-демократа про Україну. Матеріяли до історії українсько-жидівських відносин за часів революції (Уривки)	165

Упорядник альбому «*Станиславів на давній поштівці*», що готується до друку, налагодить контакт з колекціонерами та власниками старих поштівок з видами Станиславова.

Відгуки й пропозиції просимо надсилати на адресу:
Зеновієві Жеребецькому,
а/с № 99,
Головна пошта м. Івано-Франківська,
Україна, 76018.

Станиславів
у часи Західно-Української Народної Республіки
Документальні свідчення,
спогади, оголошення, накази революційної доби

Упорядкування *Івана Монолатія*
За редакції *Ярослава Довгана*
Більд-редактор *Зеновій Жеребецький*
Верстка *Стефанії Шеремети*
Коректура *Алли Журави, Лідії Левицької*

ISBN 978-966-668-183-9 (№ 16)
978-966-668-149-5 (серія «Моє місто»)